

XXV 3/37
ХРИСТО ЛЕФТЕРОВЪ

запасенъ полковникъ отъ генералния щабъ
Бившъ началникъ на оперативното отделение на 4-а армия

8572

40.

НАСТЪПЛЕНИЕТО

НА

4-а ОТДЪЛНА АРМИЯ

ВЪ

ГАЛИПОЛСКИЯ ПОЛУОСТРОВЪ

ВЪ 1913 Г.

БОЕВЕТЪ

ПРИ

БУЛАИРЪ И ШАРКЪОН

СОФИЯ

1941

67383

ПРЕДГОВОРЪ

Настъплението на 4-а отдѣлна армия въ Галиполския полуостровъ въ 1913 г. е военна операция не само интересна отъ историческа гледна точка, но и пълна съ поуки, както за подготовката, тъй и за командването на войската.

Като началникъ на оперативното отдѣление на армията, азъ имахъ възможностъ да познавамъ тази операция, да я изуча на самото мѣсто, да изуча оперативния театъръ на армията, както и действията на всички части и командването имъ.

Покрай моитѣ бележки, азъ се снабдихъ съ преписи отъ всички разпоредби на щаба на действащата армия, отъ всички заповѣди и донесения отъ и до щаба на 4-а армия, както и отъ реляциитѣ и дневниците на военнитѣ действия на всички части и учреждения, влизащи въ състава на армията.

Имахъ, прочее, намѣрението, следъ войната, да опиша операцията въ отдѣлна книга, която да отпечатамъ.

Обстоятелствата, обаче, както следъ Балканската, тъй и следъ Европейската войни, ми попречиха това да сторя за продължително време.

Отъ изнесеното до сега въ печата (въ статии, брошури или отдѣлни съчинения) азъ намирамъ, че авторитѣ на тѣзи писменни трудове не сж добре запознати съ операцията или отдѣлнитѣ ѝ фази, липсватъ имъ документи или сж заблудени отъ реляциитѣ на частитѣ, които на много мѣста сж невѣрни и дори тенденциозни.

За да попълня тази празнота и изправа грѣшкитѣ, до жолкото за това разполагамъ съ документи, решихъ да издамъ настоящото съчинение.

Въ „Въ критичнитѣ бележки“ съмъ се старалъ да бжда напълно обективенъ и безъ увлечения.

Дали съмъ постигналъ гонимата цель, критикате ще има да се изкаже.

АВТОРЪТЪ

I. Описание района на военните действия.

(Гледай картата 1:210,000 и схема № 1).

Районът на военните действия на 4-а отделна армия може да се ограничи: на северъ съ линията Родосто—Ипсала, на западъ съ рѣка Марица, на югъ съ Сароския заливъ и Галиполския полуостровъ, на изтокъ съ Мраморно море.

а) Орография

Планините *Куру-дагъ* и *Текиръ дагъ* запълватъ района и му даватъ планински характеръ.

Курудагъ запълва пространството между р. Саянъ-дере на изтокъ и р. Марица на западъ. Шосето Кешанъ — Коджа Чешме раздѣля планината на два различни по топографическия си характеръ части.

Източната частъ на Куру дагъ образува единъ топографически гребенъ съ дължина 28 клм. и широчина (между с. с. Шедели и Даведжикъ-кьой) 13 к. м.

Най-високата му точка е в. *Кушконакъ*, който достига 660 м. надъ морето (на картата е обозначенъ съ к. 375). Отъ тукъ планинскиятъ гребенъ постепенно се снишава въ източна и западна посоки, като на изтокъ завършва съ стръменъ брѣгъ надъ р. Саянъ-дере, а на западъ включва върховетъ *Хубро* (к. 437) и *Куру-дагъ* (к. 231).

Отъ главното било се спущатъ ридове на северъ и югъ, които иматъ почти перпендикулярна посока на главното било. Склоноветъ на тия ридове иматъ малка стръмнина. Изобщо, стръмнинета на южнитъ склонове на *Куру-дагъ* е по-голяма отъ тая на севернитъ.

Западната частъ на Куру дагъ има тая характерна черта, че вододѣлътъ не образува общъ топографически гребенъ, а се смѣсва съ ридоветъ, които се спущатъ отъ него; последнитъ, при отдѣлянето си отъ вододѣла, или иматъ еднаква височина съ него, или даже го превъзхождатъ. Срѣдната височина на западния *Куру-дагъ* е около 250 м.; най-високата му точка е западно отъ с. Хасърли (Ясорлж на картата) — 455 м., а най-низката — сѣдлото, по което минава пѣтътъ

между с. с. Варница и Чалтъкъ (Чифликъ-кьой на картата) — 130 метра.

Билото на планината, както и ридоветъ, които се спускатъ отъ него, сж широки и съ доста много обратни височини.

Текиръ дагъ запълва пространството на изтокъ отъ р. Саянъ-дере до къмъ с. Панизо (на Мраморно море), а съ югозападното си разклонение, между Мраморно море и Сароския заливъ, образува самиятъ Галиполски полуостровъ.

Ръката Кавакъ (въ горното си течение) и р. Аякьой (вливаща се въ Мраморно море при с. Кора) раздѣлятъ Текиръ-дагъ на два клона: северенъ и юженъ.

Северниятъ клонъ на Текиръ-дагъ опразува най-високиятъ и трудно проходимъ масивъ, който отъ върховетъ *Батказанъ* (к. 874) и *Ганосъ* (к. 923) на западъ постепенно се снишава, образуващъ нѣколко височини и гребени, достъпни за движение само за отдѣлни хора. Къмъ р. Саянъ-дере склоноветъ сж стръмни и свършватъ обривисто. Къмъ р. Кавакъ склоноветъ сжщо сж стръмни 25—35 градуса, изрѣзани съ множество долчинки съ стръмни, на мѣста обривисти брѣгове. Склоноветъ на *Батказанъ* и *Ганосъ* сж много стръмни, особно южнитъ, които сж прорѣзани съ много дълбоки долове.

Южниятъ клонъ на Текиръ-дагъ попълва пространството на западъ отъ Аякьойската рѣкичка и южно отъ р. Кавакъ, отивайки въ Галиполския полуостровъ.

Най-високиятъ връхъ е *Св. Илия* (800 м.) — конусообразенъ връхъ, който величествено се издига и командува околната мѣстность. Склоноветъ му сж голи и много стръмни.

Отъ в. Св. Илия гребенътъ, отивайки въ югозападна посока, представлява отдѣлни височини, свързани помежду си съ високи сѣдловини: в. *Серианъ тене* (450 м.), в. *Серианъ* (467 м.) и др. Върхътъ Серианъ се ясно очертава надъ околната мѣстность, той е плоскъ връхъ, свързанъ съ други два на северната му страна съ високи сѣдловини — добъръ наблюдателенъ и опоренъ пунктъ.

Отъ върха Серианъ, който е като вододелна точка между Мраморно море и Сароския заливъ, билото се прорѣзва отъ р. Кавакъ дере на два вилообразни гребена. Югозападниятъ гребенъ почва отъ в. Серианъ и свършва при устието на р. Кавакъ дере (к. 149). Северозападниятъ гребенъ свършва при с. *Ексемилъ*. Склоноветъ къмъ р. Кавакъ сж прорѣзани отъ множество долинки съ дълбоки и стръмни брѣгове. Макаръ общиятъ наклонъ да е около 12 градуса, но нарѣзването на склона, следствие на водата и глинещата почва, е толкова много и въ всевъзможни посоки, че би трѣбвало да се счита

тройно по-стръменъ. Склоноветъ къмъ Мраморно море сж прорѣзани съ много рѣкички, въ видъ на отдѣлни паралелни ридове, които свършватъ терасовидно надъ морето, като оставятъ край последното една равнина, широка 1—2 клм. (въ пространството между Шаркьой и р. Кавакъ дере). По ридоветъ, дълги 6—8 клм. считано отъ общия гребенъ къмъ морето, се срѣщатъ отдѣлни (обратни) върхове, които даватъ мѣсто за закрити артилерийски позиции. Движението на пехота и планинска артилерия по ридоветъ е леко, но брѣговетъ на рѣкичкитъ сж стръмни и съ дълбоки русла, които изключватъ напречното движение (отъ изтокъ на западъ), освенъ по билата на гребенитъ.

Отъ кота 199 (въ действителность 210) при с. *Ексемилъ* въ югозападна посока, къмъ *Булаиръ*, се образува единъ гребенъ — вододелъ между Сароския заливъ и Мраморно море. На този гребенъ се намѣрватъ височинитъ (неозначени на картата) *Байракъ тене* (256 м.), *Сиври тене* (215 м.) и други, които постепенно се снишаватъ къмъ Соукъ дере (източно отъ Булаиръ).

Отъ казания гребенъ се спускатъ къмъ Мраморно море нѣколко паралелни ридове (на брой 8, между Кавакъ дере и Соукъ дере), отдѣлени отъ малки, но съ дълбоки дъна и стръмни брѣгове рѣкички — въ повечето време презъ годината пресъхнали. Ридоветъ завършватъ стръмно край Мраморно море (2—8 метра), като оставятъ между себе си и морето една широка ивица (5—10 м.) — прикритъ пжтъ.

Между Сароския заливъ и шосето Кавакъ — Булаиръ се образува единъ гребенъ, успореденъ на Сароския заливъ, който сжщо е пресѣченъ съ нѣколко долинки и между тѣхъ ридове, които се спускатъ стръмно къмъ Сароския заливъ (до 60 градуса и на височина надъ залива 15—20 м.), като между водата и сушата остава една ивица отъ 3—4 метра — прикритъ пжтъ.

Отъ р. Соукъ дере въ югозападна посока *Галиполскиятъ полуостровъ* запълва пространството между Мраморно море и Сароския заливъ, до крайната точка на полуострова *Седилъ Бахаръ*. Дължина около 80 клм., широчина: на линията при Булаиръ 5 клм., на линията при залива Суфло около 20 клм., при Седилъ Бахаръ 3 клм.

Планината тукъ се обръща на цѣлъ лабиринтъ отъ хълмове, разхвърлени въ разни посоки. Височината на хълмоветъ варира между 200 и 300 метра надъ морското равнище. Склоноветъ на хълмоветъ сж разрѣзани отъ множество малки рѣкички, които иматъ посока къмъ Мраморно море (Дарданелитъ) или Сароския заливъ. Повечето отъ рѣкичкитъ не достигатъ до морето.

Равнини. Въ западната част на района има само две и то незначителни: котловината на запад от чиф. Баба Милосъ съ центъръ с. Бейкьой (показано на картата безъ обозначение на названието му) и полето на югоизтокъ отъ гр. Еносъ между селата Моистра, Амигдала, рѣкичката между тия две села и морския брѣгъ.

Въ източната част на района има една значителна равнина — *Кавашката*.

Равнината се образува между р. Кавакъ (отъ вливането на Саянъ дере надолу), южното подножие на пл. Курудагъ и Сароския заливъ. Равнината има формата на тригълникъ съ основа линията отъ с. Дорханъ до чиф. Тузлукъ, а съ върхъ устието на р. Саянъ дере. Така ограничена равнината, има около 160 кв. клм. Северната ѝ част е терасообразна и висока 20 до 50 м., а южната част, около р. Кавакъ и Сароския заливъ, абсолютната височина е нула.

Южната част на равнината, която е почти безъ наклонъ, не дава никаква скорост на течението на р. Кавакъ, а малкият рѣкички, които се спускатъ отъ Курудагъ, рѣдко достигатъ р. Кавакъ или Сароския заливъ. Ето защо, при проливни дъждове, тая част отъ равнината силно се наводнява, както отъ губенето на водата отъ рѣкичките въ мѣстната глинеста почва, тъй и отъ излизането на р. Кавакъ отъ коритото си; тогава равнината е непроходима, освенъ по шосето Коджа Чешме — Кавакъ.

б) Хидрография

Въ западния участък на района рѣките, блатата и езерата заематъ доста голѣмо пространство.

1. **Рѣка Марица.** Отъ гр. Ипсала до устието си рѣката тече между низки блатисти брѣгове, като въ долното си течение (източно отъ Фере) се раздѣля на два ржавка (източниятъ ржавъ представлява собствено Марица). Широчината на рѣката (източниятъ ржавъ) е 50—120 м., дълбочина 7—8 м., скоростъ на течението 70—80 см. въ секунда.

Марица е пълноводна презъ всичките месеци на годината и е непроходима въ бродъ. При суша, презъ месецъ августъ, се откриватъ бродове: при с. Калдъркѣзъ (с. и. отъ Фере) и при с. Кавакъ-Куру (непоказано на картата, намѣрва се на 5 клм. северно отъ с. Казакъ кьой).

Мостове на р. Марица въ този участък нѣма (при Узунъ Кюпрю — желѣзопъжтенъ и камененъ).

Презъ м. декемврий 1912 г. отъ наши понтонни части се направи *понтоненъ мостъ* срещу гр. Ипсала и на 2 клм. североизточно отъ с. Бахчи бей. Мостътъ състоеше отъ 12

плаващи подпорки: 5 наши двойни понтона, 5 турски понтона, 2 плота и 3 козла, съ обща дължина 96 м. (дълбочината на Марица тукъ е 7.3 м. по фарватера). По моста мина полска артилерия.

2. Рѣка Амзж дере (по картата *Палистаръ*).

Презъ лѣтото не пресъхва — все остава вода за поене на добитъкъ.

Мостове на рѣката. 1) По пѣтя Кешанъ—Ипсала — малко мостче, широко и високо до 1 м., здраво; 2) Между Ябулдакъ (на картата Млпуджакъ) и Коюнъ Ери (по пѣтя за Ипсала, селото не е означено) — мостъ на два малки каменни свода; 3) Между Ябулдакъ и Коджа Ядъръ (по пѣтя за с. Каскоръ) — слабо дървено мостче, по което полска артилерия не може да мине, а брѣговетъ не позволяватъ прегазването.

3. **Рѣка Бегликъ дере** (по мѣстно казване Дервентъ Боазъ). Рѣката има широчина 3—5 м., дълбочина 20 до 50 см., но блатистиятъ характеръ на околната мѣстност и глиеностото ѝ дъно я правятъ трудно проходима, даже за пехотни части. Брѣговетъ ѝ сж низки, затова при наводнение се разлива и става блатиста почти на цѣлата си дължина на широчина $\frac{1}{2}$ до $1\frac{1}{2}$ клм. и за доста продължително време. Презъ лѣтния сезонъ селяните я минаватъ въ бродъ по цѣлото ѝ горно течение (до шосето Кешанъ-Кавакъ), обаче, за минаване на артилерия, нужно е построяването на мостове.

Мостове: 1. Между Сагди кьой и Кадж кьой — дървенъ който не издържа полска артилерия; 2. Между Махмудъ кьой и Маврия (западно отъ Сагди кьой, непоказано на картата) — дървенъ, който сжщо не издържа полска артилерия; 3. На шосето Кешанъ-Кавакъ — желѣзенъ съ каменни устои, дълъгъ 40 крачки, широкъ 6 крачки; 4. Между Сиглия и Мерджанъ — камененъ, дълъгъ 54 кр., широкъ 6 кр., здравъ; 5. По пѣтя Калъчъ кьой (Кличъ кьой) и Карлж кьой — камененъ, дълъгъ 32 кр., широкъ 5 кр., здравъ; 6. По пѣтя Кешанъ—Еносъ (при с. Кара Хисаръ) — каменни устои съ дървена настилка, дълъгъ 32 кр., широкъ 5 кр., едва ли ще издържи полска артилерия.

— Всичките други рѣки въ западния участък, показани на картата, презъ лѣтото пресъхватъ.

4. **Езера и блата въ западния участък.** Езерото *Гала* се пълни съ вода отъ р. Марица, не присъхва никога, дълбоко е, изобилствова съ риба. Морските приливи и отливи чрезъ Марица се предаватъ и на езерото: вечеръ водата тече отъ езерото къмъ Марица, а сутринъ — отъ Марица къмъ езерото.

Отъ езерото Гала на северъ до гр. Ипсала и на изтокъ до Калъчъ кьой се простиратъ *блата*, образувани отъ р. Марица. Презъ месецитъ ноемврий до мартъ блатата сж покрити съ вода, а презъ месецъ май до септемврий — съ трева. Къмъ срѣдата на май тревата се окосява и тогава блатата се обръщатъ на пасбища.

Езерата Тузла (при с. Мелехоръ) и *Теке Гьолъ* (югозападно отъ мѣн. Теке) представляватъ интересъ като солници: отъ езерото Тузла се вади годишно 2—5 милиона килограма соль; езерото Теке Гьолъ не се експлоатира.

Рѣки въ източния участъкъ

1. Рѣка Кавакъ. Рѣката извира отъ къмъ върха Св. Илия и се влива въ Сароския заливъ. Широчината на рѣката до с. Гьолчукъ достига до 5 м., до вливането на Саянъ дере — 20 м., по-нататъкъ — 20 до 40 м. Дълбочина 1—4 м. Скоростъ на течението 1.5 м. въ секунда до р. Саянъ дере, а отъ Саянъ дере надолу изглежда на стояща вода. Дъното на рѣката въ горното си течение пѣсъчливо и на мѣста каменисто, а отъ р. Саянъ дере надолу тинясто.

Брѣговетъ на рѣката въ горното си течение и на 5 клм. отъ вливането на Саянъ дере надолу сж стрѣмни и високи 2—2½ м.; а по-надолу брѣговетъ сж низки и при пълноводие рѣката излиза отъ коритото си и залива голѣма частъ отъ долината.

Долината на рѣката е широка: отъ изворитъ до с. Гьолчукъ 500 м. до 1 клм., а отъ поменатото село започва да се стеснява и при дветъ воденици с.з. отъ с. Дуганджилж, е широка не повече отъ 150 м., следъ това долината започва да се разширява постепенно и се слива съ широката Кавашка равнина.

Рѣката Кавакъ отъ изворитъ си до вливането на Саянъ дере винаги може да се минава въ бродъ, а отъ Саянъ дере надолу, следствие тинястото си дъно, минаването съ коне или пешкметъ може да стане по 5 брода, известни подъ названия Чомлектъ, Дузъ, Анадонаки, Биринджи Елуджа, Икинджи Елуджа гичитъ. Минаването съ кола може да стане само по брода Дузъ, който е на 200 м., надъ означения на картата мостъ югоизточно отъ с. Урша (въ действителностъ не съществуващъ).

При пълноводие презъ лѣтния сезонъ (следъ дъждъ), както и презъ цѣлия есененъ и зименъ сезонъ, р. Кавакъ, отъ Саянъ дере надолу, нийде не може да се мине въ бродъ.

Когато вали дъждъ, водата почва да достига едвамъ следъ 18—20 часа и 4—5 часа следъ това почва да спада, а брѣговетъ и долината ѝ оставатъ кални за продължително време. Рѣката не замръзва.

Мостове. На р. Кавакъ има само единъ постояненъ мостъ, при с. Кавакъ (на шосето Кешанъ—Булаиръ), Мостътъ е камененъ, сводовъ, съ 4 отвора. Дължината му е 60 м., широчината 3.5 м. Мостътъ е билъ съ каменни перила, по-голѣмата частъ отъ които, както и срѣдния устой, бѣха разрушени отъ турцитъ при отстъплението имъ на 22 януарий. Височината отъ нивото на водата е около 8 м.; широчината на рѣката тукъ е около 30 м., дълбочината — около 1 м. Мостътъ, следъ поправката, издържаше преминаването на крепостна артилерия.

2. Рѣка Саянъ дере. образува се отъ множество рѣчишки, които се спущатъ отъ Кушкунакъ пл. и отъ хребета Малградъ — Евренъ. До с. Емерли, гдето поема лѣвия си притокъ Чай дере, тече въ югоизточна посока, а отъ тамъ, до вливането си въ р. Кавакъ, тече право на югъ.

Първоначално Саянъ дере протича по една широка долина отъ 2 до 4 клм., която около с. Чemenъ дере (с.з. отъ с. Емерли) се стеснява до 100 м. На югъ, между Чemenъ дере и Аячъ¹⁾ (на 4 клм. северно отъ устието), долината е широка отъ 100 до 400 м., а по на югъ постепенно се разширява.

Дълбочината на рѣката: до с. Емерли достига 50—60 см. а по-надолу около 1 м. Въ дъждовно време много приижда и дълбочината ѝ достига 4—5 метра.

Дъното въ горното течение е тинясто, а въ долното течение предимно пѣсъчливо и каменисто.

Брѣговетъ на рѣката до вливането на Чайдере сж низки, а надолу стрѣмни и високи до 3—4 м. Тукъ и брѣговетъ на долината сж стрѣмни, на мѣста достигатъ до 60—70 градуса, при височина 50—150 метра.

Бродове въ горното течение, до Чemenъ дере, има почти презъ всѣки 2—3 клм. При Чemenъ дере бродътъ е дълбокъ около 40 см. Въ долното течение има два постоянни брода — на ½ и 1 клм. северно отъ с. Аячъ.

Мостове. 1) При с. Балбанджи¹⁾ (с. з. отъ Чemenъ дере) — на пѣтя Алмалж—Алаба кьой, дървенъ мостъ; 2) При с. Чemenъ дере — на пѣтя за с. Акъ Саклж, камененъ мостъ; 3) На западъ отъ с. Аячъ — здравъ дървенъ мостъ, дългъ около 15 м., широкъ 2.5 метра.

— Лѣвъ притокъ на р. Саянъ дере е р. *Чай дере*. Тя събира водитъ на малкитъ рѣчишки и вадитъ, които изтичатъ отъ северозападнитъ склонове на Текиръ дагъ. Дълбочината на рѣката не е голѣма, но между селата Егендикъ и Емерли не може да се минава навсѣкжде въ бродъ. Освенъ това,

¹⁾ Селата Чemenъ дере, Аячъ, Балабанджи не сж показана на картата.

брѣговетѣ на руслото до с. Егендикъ сж високи 2—3 м. и стрѣмни, а надолу височината на брѣговетѣ се намалява. Дѣното на рѣката е пѣсчливо, нѣкжде каменисто. Преминаването на полска артилерия е възможно по бродоветѣ, каквито има: между селата Калайджи и Егендикъ, срещу с. Букурва¹⁾, Бунакъ и Емерли.

— Рѣкичкитѣ, които изтичатъ отъ Текиръ дагъ и се вливатъ въ Мраморно море, сж маловодни и повечето отъ тѣхъ почти пресъхватъ лѣтно време. Само рѣкитѣ *Аякъой* (която се влива въ Мраморно море при с. Кора), *Гайтанъ дере*, *Кавакъ дере* и *Соукъ дере* не пресъхватъ съвършено. Като водно препятствие, тия рѣкички сж безъ значение, освенъ когато придойдатъ въ време на голѣми дъждове. Дѣното на всички е пѣсчливо, на мѣста чакълесто. Брѣговетѣ обривисти, нѣкои доста високи. Тамъ, гдето долинитѣ се стѣсняватъ, склоноветѣ се спущатъ много стрѣмно. Долътъ на *Аякъойската рѣка* е много дълбокъ и извънредно трудно проходимъ. Рѣката *Соукъ дере* образува въ долното си течение широка долина, която позволява скрито съсредоточаване на войски.

Сароскиятъ заливъ

а) Въ участъка отъ р. Марица до с. Коджа Чешме

Брѣгътъ, освенъ при устията на рѣкитѣ и при с. Коджа Чешме, е обривистъ и не позволява приставането на мауни и лодки. Дълбочината на морето на 200—300 м отъ брѣга е 10—15 м. Голѣми параходи могатъ да достигнатъ на 1.5 клм. отъ брѣга. При с. Коджа Чешме е много плитко. Отъ гр. Еносъ до с. Мелехоръ нѣма удобни мѣста за десантъ. Най-удобно е пристанището *Ибридже*, гдето има лиманъ и при буря намиратъ спасение 20—25 мауни. Това пристанище е изложено само на югоизточния вѣтъръ, но той духа много рѣдко. Дълбочината на морето тукъ е: на 4—5 м. отъ брѣга около 3—5 м., а на 10—15 м. отъ брѣга 5—10 метра.

Брѣгътъ позволява постройката на пристанища (скеля, мостове) за мауни при с. *Кара Челж* и при чиф. *Ай Танасъ*, обаче, при юженъ вѣтъръ, разтоварването и натоварването на маунитѣ става трудно²⁾.

¹⁾ Селата Букурва и Бунакъ ги нѣма на картата; намиратъ се между с. с. Егендикъ и Емерли.

²⁾ Презъ време на войната нашитѣ търговски параходи „Борисъ“ и „Варна“ стоварваха храни при Кара Челж (пръвъ „Борисъ“ стовари такива на 8. февруарий 1913 г.), а при Съюзническата война се товариха и войски — за Кавала.

б) Въ участъка отъ с. Коджа Чеме до носъ Бекле Бурну. Отъ с. Коджа Чешме до вливането на първия ручей южно отъ устието на р. Кавакъ брѣгътъ почти се не издига надъ морското равнище. По-нататъкъ брѣгътъ, следъ като остави една ивица отъ 3—4 м. край морето, постепенно се издига до 15—20 м. надъ Сароския заливъ.

Дълбочината на водата край брѣга и на едно разстояние $\frac{1}{2}$ до 1 клм. навътре въ морето не достига повече отъ 1 метъръ, а на 1900 м. отъ брѣга дълбочината достига до 6 метра.

Почвата на брѣга е глинеста. Морското дѣно пѣсчливо. Удобни мѣста за десантъ въ участъка нѣма.

Мраморно море

Въ участъка отъ гр. *Родосто* до носъ *Коджа Бурну* брѣгътъ е низъкъ — $\frac{1}{2}$ до 1 метъръ. Отъ носъ *Коджа Бурну* до с. *Мерефте* брѣгътъ е високъ 4—5 м., като по всичкото си протежение оставя между морето и сушата една ивица широка 3—4 м. Между *Мерефте* и *Гайтанъ дере* брѣгътъ е низъкъ — 1 м. до нула, като оставя широка ивица край морето — до $\frac{1}{2}$ клм. Отъ *Гайтанъ дере* до носъ *Индже Бурну* брѣгътъ почва да се повишава и достига до 4 м. (при носъ *Индже Бурну*). Отъ носъ *Индже Бурну* до устието на р. *Соукъ дере* брѣгътъ е високъ 2—8 м. Широката ивица между брѣга и морето е 5—6 м., нейде и 10 м.

Дълбочината на морето край брѣга е малка — едва на 1800 м. отъ брѣга достига 6 м. — за цѣлия участъкъ отъ *Родосто* до устието на *Соукъ дере*. Морскитѣ параходи пжтватъ на 3 клм. отъ брѣга, освенъ при носъ *Индже Бурну* и въ участъка *Мерефте*—*Коджа Бурну*, гдето морскитѣ параходи могатъ да пжтватъ и на 1 клм. отъ брѣга.

Дѣното на морето край брѣга е пѣсчливо и чакълесто. Брѣговата почва е глинесто-пѣсчлива, а равната ивица земя между морето и брѣга е пѣсчлива.

По-удобни мѣста за десантъ сж при гр. *Родосто* и при носъ *Индже Бурну*.

Родостския заливъ е плиткъ; корабитѣ могатъ да достигнатъ на около 1 клм. отъ брѣга.

При наличностъ на сръдства отъ мауни, лодки и подвижни мостове за пренасяне на десантнитѣ войски отъ транспортнитѣ кораби до брѣга, десантъ може да се направи и при *Мерефте*, *Шаркъой* и устието на р. *Гайтанъ дере*.

в) Пътища

Въ *Западния участък* на района за отбелязване сж пътищата:

1. *Кешанъ—Ипсала — р. Марица*. Пътятъ е грунтовъ, широкъ 3—4 крачки (до Ипсала). Мѣстността отсрани е открита, допуца движение на войски, но рѣкитѣ, които я пресичатъ, пречатъ. Стрѣмнини по пътя нѣма. Удобенъ за движение и на артилерия.

Въ участъка *Ипсала р. Марица* пътятъ минава презъ благата мѣстность и движение по него може да става само въ сухо време. Презъ войната пътятъ въ тоя участъкъ бѣше поправенъ отъ нашитѣ части: запълнени бѣха съ фашины и пѣськъ често срѣщанитѣ локви и канали; за отвеждане на водата на много мѣста бѣха направени канали; на три мѣста се направиха мостове на козли: срѣдниятъ отъ тѣхъ имаше дължина 70 крачки, другитѣ два — по 5—10 крачки. Широчина на пътя около 5 кр.

2. *Кешанъ—Сиглия — Калъчъ кьой — Кара Хисаръ — Къзкапанъ — Барауръ — Хасъ кьой — Черибашъ-Кючукъ Ясореъ — Амигдалъ — Маистра—Еносъ*.

Обиковенъ коларски път. Грунтъ глинесто-пѣсчливъ. Широчина 3—5 крачки.

Мѣстността отсрани на пътя въ участъка Кешанъ—Барауръ е открита; движение е възможно. Въ участъка отъ с. Барауръ до гр. Еносъ мѣстността е планинска и гориста, поради което движението отсрани на пътя е затруднително, на мѣста невъзможно.

По цѣлия път нѣма голѣми стрѣмнини.

Мостъ на р. Бегликъ дере.

Полска артилерия може да се прекара.

3. *Сечъ Ери — Коюнъ Ери — Ябулдакъ — Къзкапанъ — Кара тепе — Чалтъкъ — Кара Челж — Коджа Чешме*.

По цѣлото си протежение пътятъ е грунтовъ, междуселски. Широчина 3 кр. Навсѣкжде може да се разминаватъ кола, съ изключение на участъка Чалтъкъ — Кара Челж, гдето пътятъ е вдълбанъ и минава презъ гора.

Околната мѣстность отъ Сечъ Ери (югоизточно отъ Ипсала) до с. Къзкапанъ е открита и слабо пресѣчена, следствие на което движението отсрани на пътя е възможно. Отъ с. Къзкапанъ до Кара Челж мѣстността е пресѣчена и залесена. Движение отсрани е невъзможно. Долината на р. Бегликъ дере е низмена и презъ по-голѣмата частъ отъ годината (септември до май) наводнена, но проходима за кола и жоне.

Стрѣмнини по пътя има: между с. с. Чалтъкъ и Маргарисъ — 15—20 градуса, между с. с. Сазлъ и Кара Челж.

Мостъ има само единъ — на р. Амж дере. Спускътъ по лѣвия брѣгъ на рѣката (20 крачки) е много стрѣменъ (повече отъ 20 градуса).

Изобщо, по този път полска артилерия може да мине, но съ помощта на пехотата.

— Всички други пътища въ западния участъкъ, показани на картата, носятъ характеръ на туку-що описания: междуселски, коларски пътища, съ широчина 2—3 крачки. Понеже почвата е повече пѣсчлива, здрава, то пътищата въ западния участъкъ не се много разкалватъ; изключение прави участъка между селата Кара Челж, Коджа Чешме и Дорханъ, който силно се разкалва.

Въ *източния участъкъ* на района по-важни пътища сж

1. *Шосето Кешанъ — Кавакъ — Булаиръ* Напълно изправно шосе, по което може да се движи и тежка артилерия. На северъ то продължава къмъ къмъ Узунъ Кюпрю и представлява главната съединителна артерия между Одринъ и Галиполи.

Широчина 6 м., а на камената му настилка (чакълъ) 3-8 метра. Отсрани на пътя — телеграфна линия.

Стрѣмнини по пътя се срещатъ само презъ Куру дагъ — 10—15 градуса.

Отъ Кешанъ до подножието на Куру дагъ мѣстността отсрани на пътя е открита и движението за пехота е възможно. Презъ Куру дагъ шосето минава почти навсѣкжде презъ борова гора и по тая причина, както и поради стрѣмнината на склоноветѣ, движението отсрани на пътя е невъзможно. На останалото пространство шосето отива по открита и хълмиста мѣстность; движението отсрани на пътя, поради многото рѣкички, е възможно само за пехота.

Мостове: при с. Маврия (на р. Бегликъ дере); на рѣкичката югоизточно отъ с. Коджа Чешма — камененъ, сводовъ, широчина 3-5 м., дължина 60 м.; на р. Кавакъ; на 4 клм. южно отъ Чиф. Тузлукъ съ размѣри като моста ю. и. отъ Коджа Чешме.

2. *Шосето Кешанъ — Малгара — Айнарджикъ — Родосто*, 86 клм.

Отъ гр. Кешанъ до гр. Малгара шосето е само трасирано, но ненасипано съ чакълъ. Широчина 4 м. Платното е глинесто и при дъждъ силно се разкалва.

Отъ Малгара до Родосто пътятъ е съ настилка (шосе). Шосето не отива, както е показано на картата, а южно — презъ селата Чаушъ кьой, Куюнджикъ, Евренъ, Индже, Айнарджикъ — за Родосто.

Широчина 8 м. Наклони голѣми нѣма (5—10 градуса).

Мостове: на северъ отъ Кешанъ, върху р. Пазаръ дере, има 3 моста, построени отъ камѣкъ и желѣзо, съ отвори 3, 1 и 2 метра, дължина 5—10 м.; североизточно отъ с. Каджкьой има 2 моста — каменни съ по 1 отворъ, дължина по 5 крачки, широчина 3 м., безъ перила; до с. Индже — камененъ.

Околната мѣстность е слабо хълмиста и безлесна. Движение отстрани на пѣтя — само за пехота.

Пѣтятъ е удобенъ за движение и на тежка артилерия.

3. *Малгара — Гесустуй — Караджакаль — Алмалж — в. Кушконакъ — Барямичъ — Урша.* Платното на пѣтя отъ Малгара до Караджакаль и 5 клм. южно е глинеисто и силно се разкалва, а отъ това мѣсто до Барямичъ — каменисто, между Барямичъ и Урша — глинеисто. Широчина на пѣтя не по-малко отъ 2 м. Стрѣмнини: на 1 клм. южно отъ с. Алмалж пѣтятъ извира източно отъ к. 660 (375 на картата) и тукъ има стрѣмнина около 8 градуса, дълга $1\frac{1}{2}$ клм.; отъ билото на Кушконакъ до спущането въ с. Барямичъ има стрѣмнина на мѣста до 15 градуса.

Околната мѣстность отъ Малгара до Алмалж е гола, по-нататѣкъ — обрасла съ едъръ храсталакъ.

Отъ Малгара до Гесустуй пехотата може да се движи по 4, по-нататѣкъ — по 2. Полска артилерия може да се прекара, само че южно отъ с. Алмалж за всѣко орѣдие ще трѣбватъ по 4—5 волски впрѣга и то следъ като пѣтятъ отъ с. Алмалж до влизането му въ долината на Байрямичката рѣка бжде разчистенъ и поправенъ, за което сж нуждни 200 работници въ $1\frac{1}{2}$ дни.

По този пѣтъ се движеха всички конски обози на нашитѣ части, разположени въ долината на р. Кавакъ, които се доволствуваха отъ Малгара.

4. *Малгара — Балабанджи — Чеменъ дере — к. 469 — Чокалж — Елуджа.* Този е единствениятъ коларски пѣтъ, следъ шосето Кешанъ — Кавакъ, въ участъка между казаното шосе и р. Саянъ дере.

Платното на пѣтя до Чеменъ дере е глинеисто и въ дъждовно време силно се разкалва. Отъ Чеменъ дере на югъ платното на пѣтя е повече пѣсьчливо.

Стрѣмнини голѣми по пѣтя нѣма, освенъ нагорището на $1\frac{1}{2}$ клм. северно отъ к. 469, което държи около 300 м. и нѣма повече отъ 8 градуса. Широчината на пѣтя е не по-малка отъ 2 метра.

Околната мѣстность отъ Малгара до Чеменъ дере е съвършено гола, а отъ Чеменъ дере нататѣкъ — едъръ храсталакъ

Движение на пехотата до Чеменъ дере по 4, по-нататѣкъ — по 2. Полска артилерия — навсѣкжде по 1 орѣдие и безъ препрягане, само при стрѣмнината около к. 469 ще трѣбва помощта на пехотата.

— Всички други пѣтища въ участъка между шосето Кешанъ — Кавакъ и р. Саянъ дере, показани на картата, иматъ характеръ на пѣтя Малгара — Гесустуй — Алмалж — Барямичъ (№ 3) и по пѣтя полска артилерия, въ меридионална посока, не може да се прекара, освенъ следъ голѣми поправки на пѣтя и съ помощта на пехотата. По билото на планината, между коти 231—435—660—469, има коларски пѣтъ, който се поправи за движение на полска артилерия.

5. *Куянджикъ — Балж кьой — Акъ Сакаль — Емерли — Сакалж — Гьолчукъ — Шаркьой.* До с. Емерли пѣтятъ минава по хълмистата и гола мѣстность. Широчина $1\frac{1}{2}$ м. Наклони най-много до 10 градуса. Почва глинеиста и силно се разкалва. Удобенъ за движение на всички родове войски.

Отъ с. Емерли до с. Гьолчукъ мѣстността, по която минава пѣтятъ, е силно планинска и покрита съ храсталакъ. Наклонитѣ достигатъ до 20 градуса. Почвата е глинеиста и силно се разкалва.

Въ този участѣкъ на пѣтя нашата полска артилерия минава по голѣми усилия, като се направиха значителни поправки на пѣтя.

Отъ Гьолчукъ до Шаркьой — планинска пѣтека съ голѣми стрѣмнини — до 30 градуса; мѣстността встрани е покрита съ храсталакъ.

Рѣкитѣ Чай дере и Кавакъ пѣтятъ минава въ бродъ. Бродоветѣ сж съ твърдо и каменисто дъно, но въ време на дъждъ, когато рѣкитѣ придойдатъ, не могатъ да се минатъ. (Презъ време на войната бѣха направени временни мостове отъ нашитѣ пионерни части).

— Отъ с. Гьолчукъ, въ югозападна посока, до с. Мусуджебъ, има коларски пѣтъ, който се съединява съ пѣтя Кавакъ — Еникьой — Шаркьой. Затова, ако отъ с. Гьолчукъ се трѣгне за Шаркьой презъ Мусуджебъ, то цѣлиятъ пѣтъ отъ с. Куянджикъ — Гьолчукъ — Мусуджебъ до Шаркьой става коларски и може да се прекара полска артилерия.

— Всичкитѣ други пѣтища източно отъ пѣтя Куянджикъ — Гьолчукъ — Мусуджебъ — Шаркьой иматъ следнитѣ свойства: до р. Чай дере (отъ северъ на югъ) сж коларски, минаватъ презъ хълмиста и открита мѣстность, почва глинеиста, удобни за движение на тритѣ рода войски; отъ р. Чай дере на югъ — стрѣмни планински пѣтеки, мѣстността обрасла съ джбовъ храсталакъ и парнарь, който затруднява движението дори на отдѣлни хора встрани отъ пѣтеката; при

все това планинска артилерия може да се прекара по всички пътища, означени на картата.

6. *Кавак — Ени кой — Мусуджеб — Шаркьой*. Дължина 36 клм. Обикновенъ грунтовъ пътъ. Широчина 2 до 2½ м. Стръмнини голѣми нѣма. Почва глинеста и въ дъждовно време силно се разкалва. Околната мѣстность отъ Кавакъ до Мусуджебъ е храсталакъ, а отъ Мусуджебъ до Шаркьой — гола. По пътя могатъ да се движатъ всичкитѣ родове войски. Движението вънъ отъ пътя, съ малки изключения, е невъзможно. По пътя е прокарана телеграфна линия (разрушена).

7. *Кавак — Ексемилъ — в. Сиври тепе — Булаиръ*. Грунтовъ пътъ, удобенъ за полска артилерия. Платното на пътя до с. Ексемилъ е глинесто, по-нататъкъ грунтътъ е доста твърдъ. Мѣстността между Кавакъ и Ексеминъ е покрита съ храсталакъ, а по-нататъкъ гребенътъ, по който върви пътя, е почти голъ.

— Отъ с. *Ексемилъ* въ североизточна посока, къмъ в. *Серпанъ* — с. *Еникьой* минава по гребена коларския пътъ, по който може да се движи полска артилерия. Мѣстността, по която минава пътя, е покрита съ храсталакъ.

— Край Мраморно море, отъ *Булаиръ* презъ чиф. *Доганъ Арсланъ* за *Шаркьой* — *Мерепте* — *Ганосъ* пътътъ е коларски, но полска артилерия не може да мине по него (липсватъ мостове по рѣчичкитѣ, които пътътъ пресича).

г) Позиции

1. Въ западния участъкъ

Поради отстранеността си отъ операционната посока *Булаиръ* — *Кешанъ* — *Одринъ* и поради невъзможността на турския флотъ да направи десантъ на брѣга на Сароския заливъ, позициитѣ въ този участъкъ останаха безъ значение.

При все това, отбранителни позиции противъ настѣпающъ отъ северъ (*Димотика* — *Ипсала*) може да се отбележатъ:

1. Височинитѣ по лѣвия брѣгъ на р. *Амзъ дере* (*Палистаръ*), на фронта Чиф. *Индже* — с. *Ябулдагъ*. Позицията е за 2—3 полка, заема на групово.

2. Височинитѣ по лѣвия брѣгъ на р. *Пазаръ дере*, на фронта гр. *Кешанъ* — с. *Тодоричъ*. Позицията е за една пехотна дивизия, като се заеме групово.

3. Височинитѣ по лѣвия брѣгъ на р. *Беглигъ дере*, отъ с. *Грабунаръ* (*Кара Бунаръ*) до с. *Тодоричъ*, за една дивизия, заема на групово.

Въ източния участъкъ

1. Планината *Куру дагъ*, въ участъка между шосето *Кешанъ* — *Дорханъ* и р. *Саянъ* дере.

Тази позиция е на главната операционна посока и за българитѣ, и за турцитѣ.

Демаркационната линия, следъ примирието на 21. ноември 1912 г., минаваше: отъ с. *Коджа Чешме* (селото оставаше у турцитѣ) — южно отъ с. *Урша* — по течението на р. *Кавакъ* — до с. *Аякьой* (селото въ наши рѣце) — по течението на аякьойската рѣчичка — до *Мраморно море*, при с. *Кора* (селото оставаше у турцитѣ).

Позицията има дължина около 30 клм., следователно, за цѣла армия, но ако се заеме групово, може да се отбвнява и отъ една дивизия — съ фронтъ на северъ или на югъ.

При даденото положение на двамата воюващи, за настѣпващия отъ северъ (българитѣ) позицията на *Куру дагъ* не трѣбва да бѣде на самото било, а на южнитѣ подножия на планината — на около 1 клм. северно отъ селата *Теке* — *Шедели* — *Барямичъ* — *Чокалж*.

Източната половина на *Куру дагъ*, отъ линията *Алмалж* — *Барямичъ* до р. *Саянъ* дере е по-достъпна и може да се маневрира и съ полска артилерия.

Коларскиятъ пътъ *Малгара* — *Чеменъ* дере — *Елуджа*, продълженъ на югъ (при мостъ на р. *Кавакъ*) презъ *Еникьой* — *Мусуджебъ* — *Шаркьой*, дава втора операционна посока, както за настѣпващия отъ северъ (българитѣ), тъй и за настѣпващия отъ югъ (турцитѣ).

2. Позиция по северния клонъ на *Текиръ дагъ*

(Участъка между р. *Саянъ* дере — коти 415,728, безименната височина — кота 810).

Позицията, на дължина около 20 клм., прегражда всички пътища и пътеки, които идатъ отъ *Шаркьой*, *Хераклица* и *Мерепте* къмъ долината на р. *Чай* дере. Тя може да се заеме и съ по-малко отъ една дивизия (2 бригади), групово. Единствениятъ коларски пътъ, който отива отъ северъ на югъ — *Куюнджикъ* — *Емерли* — *Саклж* — *Гьолчукъ*, раздѣля позицията на два участъка: въ западния участъкъ на позицията може да се изкара полска артилерия (между *Алеманъ* и *Аячъ*), а въ източния — само планинска. (Презъ време на войната тази позиция бѣше укрепена отъ 1½ п. бригада, като бѣха построени: въ западния участъкъ — 6 редутѣ, 2 люнета, окопи за 3 полски и 2 планински батареи и пехотни окопи за усиляване с. *Алеманъ*; въ източния участъкъ — 9 редутѣ, 2 люнета и окопи за 3 планински батареи).

3. Позиция на южния клонъ на Текиръ дагъ

Южниятъ клонъ на Текиръ дагъ, отъ въ *в. Св. Илия* (800) до *с. Ексемилъ* (к. 210) представлява една силна позиция, както съ фронтъ на югъ, тъй и съ фронтъ на северъ.

Позицията е дълга около 30 километра, но като се заеме групово, може да се отбранява отъ една дивизия.

Споредъ важността на операционнитъ посоки, позицията може да се раздѣли на *два участъка*: *източенъ* — отъ *в. Св. Илия* до *в. Серианъ* вкл. и *западенъ* — отъ *в. Серианъ* изкл. до *кота 210* (199 на картата) югозападно отъ *с. Ексемилъ*.

Въ *източния участъкъ* позицията включва второстепенната операционна посока *Шаркьой—Малгара* (пжтищата *Шаркьой—Гьолчукъ—Емерли—Куюнджикъ* и *Шаркьой—Еникьой—Елуджа—Чеменъ дере—Малгара*).

Височинитъ *Св. Илия*, 458 (южно отъ *с. Дуганджилж*), *Серианъ* теле и *Серианъ* (467) ще се заематъ групово и ще се укрепятъ (редюити). Така този участъкъ може да се отбранява съ една пехотна бригада, при нуждното число артилерия (полска, планинска и гаубична).

Понеже ридоветъ, които се спускатъ отъ главния гребенъ къмъ *Мраморно море*, сж дълги 6—8 клм., то при отбрана срещу противникъ отъ югъ, преднитъ части трѣбва да се изнесатъ напредъ; обратнитъ височини по ридоветъ даватъ добри закрити позиции за изнесената напредъ артилерия (която трѣбва да достига и параходитъ на 1 клм. въ морето отъ брѣга).

Западниятъ участъкъ на позицията включва главната операционна посока *Булаиръ—Кавакъ—Кешанъ*.

Позицията е дълга около 14 клм., но може да се отбранява отъ 2 пехотни бригади, дори продължена до *Сароския заливъ*.

Най-важенъ пунктъ на позицията въ този участъкъ се явяватъ височинитъ при *с. Ексемилъ* (две височини югозападно и югоизточно отъ селото).

Фронтътъ на позицията къмъ северъ е силенъ, тъй като предъ него минава непроходимата почти въ бродъ *р. Кавакъ*. Обстрелъ далеченъ (артилерийски) — ако отбраняющиятъ заеме и височинитъ при *с. Кавакъ* — добъръ, тъй като цѣлата долина на *р. Кавакъ* е гола. Тъй като северозападнитъ склонове на гребена *в. Серианъ* — *с. Ексемилъ* сж силно изрѣзани и покрити съ бодливъ и доста едъръ храсталакъ, то движението е възможно само по пжтищата.

Съ фронтъ на югъ (за българитъ) позицията е достъпна само въ своя дѣсенъ участъкъ (между *Ексемилъ* и *Сароския заливъ*). Затова участъкътъ отъ *в. Серианъ* до долината на

р. Кавакъ дере може само да се наблюдава. Въ такъвъ случай височинитъ 149 (чиф. *Бурнеръ*) и 241 (с. з. отъ чиф. *Казалджа*) трѣбва да бждатъ засти и усилені фортификационно.

Пжтищата между *с. с. Кавакъ—Еникьой* и между *в. Серианъ* и *с. Ексемилъ* позволяватъ маневрирането на частитъ между двата фланга на позицията. Връзката обаче между *с. Ексемилъ* (*Кавакъ*) и *к. 241* може да става презъ *в. Серианъ* и новооткрития пжтъ отъ нашитъ войски — *в. Серианъ* — *к. 241* (пжтътъ минава презъ доста високи храсти и е скритъ).

— Югозападно отъ *с. Ексемилъ*, до *Булаиръ*, между *Сароския заливъ* и *Мраморно море*, при *в. Сиври теле* (к. 215), се образува друга позиция (заетата отъ 7-а п. *Рилска дивизия*).

4. Булаирската позиция

На 3½ клм. югозападно отъ *гр. Булаиръ* (к. 257) и между *Сароския заливъ* и *Мраморно море* сж построени още въ *Кримската война* (1854 г.) отъ англичани и французи три землени форта (отъ изтокъ на западъ): *Виктория* (Ай табия), *Султанче* (Меркезъ табия) и *Наполеонъ* (Илдъзъ табия). Фортоветъ сж съединени съ непрекъсната линия отъ окопи, батареи и люнети. Тази е т. н. „*главната фортова линия*“. Дължината на линията, между *Сароския заливъ* и *Мраморно море*, е 5½ клм.

Презъ руско-турската война (1877—78 г.) турцитъ построили, на 1½ клм. отъ главната фортова линия (къмъ *Булаиръ*), „*междина позиция*“, състояща отъ 13 люнети и батареи, построени по върховетъ на всички височини между *Сароския заливъ* и *Мраморно море*.

На платото на *гр. Булаиръ* (к. 180) е създадена непрекъсната окопна линия, между *Сароския заливъ* и *Мраморно море*, наречена „*предна позиция*“.¹⁾ Дължина на позицията 5 клм. Линията е съ кремалиерно очертание, като има една дълговременна батарея на лѣвия флангъ (край *Сароския заливъ*) и единъ фортъ — батарея (въ центъра), задъ когото е построена казарма (за единъ пехотенъ и единъ артил. полкове); предъ дѣсния участъкъ на кремалиерната линия турцитъ бѣха направили прекъснати пехотни окопи и между тѣхъ една батарея. Лѣвофланговата батарея имала 9 орджия (3—15 см. и 6 противошурмови), централната батарея (редута) имала около 50 орджия (между които 8—12 см), дѣснофланговата батарея имала 6—15 см. орджия.

¹⁾ Названията на позицията сж по английската тайна карта „Bulair“ въ мащабъ 1:25,000.

II. Съставъ и разположение на българската и турската армии

Съ Височайшата заповѣдъ № 45 отъ 15. декемврий 1912 г. формира се „4-а отдѣлна армия“, въ съставъ:

2-а п. Тръкийска дивизия — Полковникъ Гешовъ,
7-а п. Рилска дивизия — Генералъ-майоръ Тодоровъ,
Македоно Одринското опълчение — Генералъ-майоръ Геновъ,
Сборна конна бригада . . . — Полковникъ Таневъ,
Кавалерийската дивизия . . — Генер.-майоръ Назлжмовъ¹⁾,
— Командующъ 4-а армия — Генералъ-майоръ Ковачевъ,
Н-къ щаба, отъ генер. щабъ — Полковникъ Икономовъ,
Началникъ на операт. отдѣление отъ генер. щабъ . . — Майоръ Лефтеровъ,
Началникъ на артилерията . — Полковникъ Кушевъ,
Началникъ на инженернитѣ войски — Полковникъ Василевъ,
Н-къ на санитарната частъ. — Санитаренъ полков. Транинъ.

Числениятъ съставъ на частитѣ отъ 4-а армия се вижда отъ таблицата на стр. 23.

Забележки къмъ таблицата:

1. 6 роты отъ 39. п. полкъ (4-а дружина, 1-а и 6-а роты) оставени въ Македония (2 роты въ Съресъ, 1 рота въ Кавала, 1 рота въ Драма, 1 рота на ст. Букъ, 1 рота въ Ксанти); 1 рота отъ 27. п. полкъ на ст. Павлово.

2. 14. п. Мак. полкъ и 7. арт. нескор. полкъ бѣха оставени въ Солунъ, 2 ескадрона отъ 5. коненъ полкъ — въ Съресъ; къмъ дивизията 9 арт. нескор. полкъ и 1 ескадронъ отъ 5. конни полкъ.

3. 4. конни полкъ съ 2 ескадрона; 1, 2, 3, и 4. конни полкове имаха по 4 ескадрона, другитѣ по 3 ескадрона; картѣчни роты (по 4 картѣчници) имаха само полковетѣ 1, 2, 3, и 4; сборната конна бригада имаше и 2 турски картѣчници.

4. Въ Родосто имаше 2—15 см. гаубици отъ Шуменския креп. батальонъ.

5. Къмъ 7-а п. Рилска дивизия бѣха придадени: 23-а Опълченска дружина (993 пушки), която остана за гарнизонъ въ Деде Агачъ и Доброволческата дружина „Сливница“ (1 офицеръ и 1120 доброволци), разформирована съ заповѣдъ по действ. армия № 2284 отъ 5. I. 1913 г.

¹⁾ Кавалерийска дивизия влѣзна въ състава на 4-а армия съ телеграма отъ главната квартира № 1997 отъ 17. XII. 1912 г.

Числениятъ съставъ на частитѣ отъ 4-а армия

НАИМЕНОВАНИЕ на ЧАСТЬТА	Личенъ съставъ		Полски батареи		План. батареи		Ескадрони	Пушки	Сабли	Картѣчници	Оръжия	Полкове
	Офицери чиновници	Войници (строеви и нестроеви)	Дружини	Скоростр.	Нескоростр.	Скоростр.	Нескоростр.					
Щабъ на 4-а армия	42 6	899	—	—	—	—	1	—	43	—	—	
2-а п. Трак. дивизия	547 61	45326	24	9	—	4	—	22753	—	24	52	9, 21, 28, 40, 27 и 39 пех. ¹⁾ 3 арт. с.с.
7-а п. Рил. дивизия	458 28	36098	20	9	5	5	—	18900	130	20	86	13, 26, 22, 49 и 50 п. ²⁾ 7 арт. с.с. 9 арт. нес.
Мак.-одр. опълч.	102 21	14246	12	—	—	4	3	8095	—	—	34	3 п. бр. по 4 друж.
Сборна кон. бриг.	48 3	1132	—	—	—	—	7	—	948	6	—	3 и 6 кон.
Кавалер. дивизия	100 9	2302	—	—	—	—	13	—	1950	12	—	1, 2, 4 и 7 конни. ³⁾
Всичко . . .	1297 128	100039	56	18	5	13	3	22	49745	3071	62	1724)

— Къмъ 20 януарий 1913 г. частитѣ на 4-а армия заемаха следното положение (схема № 2).

1. 7-а п. Рилска дивизия заема участъка на пл. Курудагъ, отъ с. Кара Челж до р. Саянъ дере.

а) Дъсенъ участъкъ: 3-а п. бригада (49 и 50. п. полкове), отъ 7. арт. с. с. полкъ 7 батареи, отъ 5 коненъ полкъ $\frac{3}{4}$ ескадронъ, една пионерна рота, една мостова полурота, $\frac{1}{2}$ инженеренъ паркъ — отъ с. Кара Челж до линията с. Кисели — кота 435.

б) Лъвъ участъкъ: 1-а п. бригада (13 и 22. п. полкове), отъ 7. арт. с. с. полкъ 2 батареи, отъ 9. арт. нескор. полкъ 2 батареи, отъ 2. пл. арт. полкъ 4 с. с. батареи, отъ 5 конни полкъ $\frac{1}{4}$ ескадронъ, една пионерна рота, отъ 2-а пионерна дружина 1 мостовъ взводъ, 1 телеграфенъ взводъ, $\frac{1}{2}$ инже-

неренъ паркъ — отъ линията с. Кисели — к. 435 до р. Саянъ дере.

в) *Маневрени войски*: 26. п. Пернишки полкъ, разположенъ въ селата Каджкьой, Тетекьой и Пишманкьой, 1 с. с. пл. батарея въ с. Деведжикьой, 3 батареи отъ 9. арт. нескор. полкъ въ гр. Кешанъ.

Щабътъ на дивизията въ гр. Кешанъ.

2. 2-а п. Тракийска дивизия (безъ 2-а бригада) заем^а участъка отъ северния клонъ на пл. Текиръ дагъ, отъ р. Саянъ дере до Безимената височина (западно отъ к. 810).

а) *Дисенъ участъкъ*: 9. п. полкъ, $\frac{1}{3}$ полско с. с. арт. отдѣление, 2 с. с. пл. батареи отъ 3 пл. арт. полкъ, $\frac{1}{2}$ пионерна рота — отъ р. Саянъ дере до с. Алеманъ вкл.

б) *Львъ участъкъ*: 21. п. полкъ, 2 с. с. пл. батареи отъ 3. пл. арт. полкъ, $\frac{1}{2}$ пионерна рота — отъ с. Булгуръ вкл. до Безимената височина вкл.

в) *Маневрени войски*: 39. п. полкъ (2 $\frac{1}{2}$ дружини) въ с. с. Егендикъ и Букрова, 27. п. полкъ (безъ 1 рота) въ селата около Балжкьой, $\frac{3}{4}$ полско с. с. арт. отдѣление въ с. Бунакъ.

Щабътъ на дивизията въ с. Паламудъ (по-рано въ Ереке).

3. **Македоно-Одринското опълчение** заема участъка отъ линията на с. с. Аякьой — Кора (задъ демаркационната линия) до с. Панизо (на брѣга на Мраморно море).

а) *2-а м. о. бригада* (4 дружини), отъ 2. пл. арт. полкъ 2 скорострелни и 3 нескорострелни батареи заема кота 810, кота 923 (Ганосъ пл.) до с. Ашикларъ, вкл. Щабътъ на бригадата въ с. Кестамболъ.

б) *1-а м. о. бригада* (4 дружини), 1 пл. с. с. батарея отъ 2. пл. п. заема крайморския брѣгъ отъ с. Кора изкл. до с. Кумъ Багж вкл. Щабътъ на бригадата въ с. Авдинъ.

в) *3-а м. о. бригада* (4 дружини), 1 пл. с. с. батарея отъ 2. пл. п. заема участъка отъ морския брѣгъ между с. с. Кумъ Багж изкл. и Панизо вкл. Една дружина отъ бригадата е оставена въ с. Айнарджикъ.

Щабътъ на бригадата въ с. Панизо.

Щабътъ на М. О. опълчение въ с. Айнарджикъ.

4. 2-а бригада отъ 2-а п. Тракийска дивизия (28 и 40 п. полкове, $\frac{2}{3}$ полско с. с. арт. отдѣление): 2 дружини отъ 40. п. полкъ и една с. с. полска батарея при с. Ерегли, останалитѣ между Родосто и Панизо; 2 гаубични 15 см. орждия на ю.-з. отъ Родосто. Щабътъ на бригадата въ Родосто. Бригадата влиза въ подчинение на н-ка на конната дивизия.

5. **Конната дивизия** (1, 2. 4 и 7 конни полкове) заема за охрана морския брѣгъ отъ с. Ерегли до с. Панизо: 2 конни

полкъ (4 ескадрона) отъ Ерегли до Шерефли изкл. щабътъ на полка въ с. Чиф. Ени; 1 коненъ полкъ (4 ескадрона) — отъ с. Шерефли до гр. Родосто изкл., щабътъ на полка въ с. Кюсерлеръ; 4. коненъ полкъ (2 ескадрона), — отъ гр. Родосто вкл. до с. Панизо изкл., щабътъ на полка въ гр. Родосто; 7. конни полка (3 ескадрона) въ с. Хаджи Муратли (южно Чорлу).

Щабътъ на конната дивизия въ гр. Родосто.

6. **Сборна конна бригада** (3. и 6. конни полкове): 3. конни полкъ и щабътъ на бригадата въ Кешанъ; 6. конни полкъ: 2 ескадрона и картечната рота въ Узунъ Кюпрю — за поддържане връзка съ блокадни корпусъ (2-а армия), 1 ескадронъ въ Ипсала — за пазене мостовѣтъ на р. Марица.

Галиполската турска армия имаше следния съставъ:

а) *Булаирски корпусъ*.

27-а низамска дивизия: 73, 79 и 80 п. полкове, 27-а стрелкова дружина, 27. арт. полкъ — всичко 10 дружини, 24 полски с. с. орждия.

Мюретебска (сборна) дивизия: 8 и 9. стрелкови полкове, 50. редифски трапезундски полкъ (5 дружини), редифска дружина Сом^а, 2 планински с. с. батареи — всичко 12 дружини, 8 пл. с. с. орждия.

Всичко въ Булаирския корпусъ: 22 дружини, 32 с. с. орждия, 3—4 ескадрона — около 25,000 бойци, плюсъ доброволци отъ Адана и Медина въ неизвестно число.

б) *Майдоски корпусъ* (за отбрана на Дарданелитѣ), въ съставъ отъ 3 редифски дивизии (Чанакъ Кале, Едремидъ, Афионъ—Карахисаръ) — 27 дружини (по 800 чол.) — около 22,000 бойци.

Всичко въ Галиполската армия около 47,000 бойци.

Командующъ Галиполската армия — *Фахри паша*.

Началникъ щаба — полк. *Фетхи бей*. Старши адютантъ майоръ *Мустафа Кемалъ* (бждещиятъ председателъ на турската република).

Десантенъ корпусъ.

10. корпусъ, въ съставъ: 31. и 32. низамски дивизии, 1 редифска дивизия. 1 самостоятеленъ отрядъ, всичко 33 др., 60 ор. около 30,000 войници. Командиръ на корпуса *Хушидъ паша* (бившъ м-ръ на марината). Началникъ щаба — полковникъ *Енверъ бей*.

Къмъ 20 януарий турцитѣ сж били разположени:

а) *Булаирскиятъ корпусъ* — при Булаиръ, като напредъ, задъ демаркационната линия, е билъ изпратенъ *преденъ от-*

рядъ (подполковникъ Абдулахъ бей), въ съставъ: 9. стрелкови полкъ, 1 картечна рота, 1 пл. с. батарея и 1 ескадронъ. Ядрото на пр. отрядъ е било при с. Кавакъ (моста и височинитѣ). Въ селата Кора, Мерепте, Шаркьой е имало слаби части отъ Мюретевската дивизия, които къмъ 21. януарий сж се оттеглили, като останали само 1—2 роти и башибозукъ;

б) *Майдоскиятъ корпусъ* е билъ съсредоточенъ около гр. Майдосъ, южно отъ Галиполи (на Азиатския брѣгъ — една редифска дивизия;

в) *Десачтиниятъ корпусъ* — въ Цариградъ, Измидъ и Бандерма.

III. Планътъ за действие на българското и турското командване

а) Планътъ на българското командване

Тѣй като въ тая втора кампания на тракийския театъръ главенъ обектъ, както за българитѣ, тѣй и за турцитѣ, се явяваше *Одринъ*, блокиранъ отъ нашата 2-а армия, то, поради малочислеността на нашата войска¹⁾, българското командване, на първо време, трѣбваше да съобрази своя планъ съ евентуалния такъвъ на турцитѣ. Настѣпление отъ наша страна за завладяване на чаталджанската позиция или Галиполския полуостровъ бѣше недопустимо. Атаката на Одринската крепостъ трѣбваше да се отложи, до пристигането на обсадната артилерия и усиление на блокадната армия.

Ето защо българското командване възприе следния планъ (Шифрована телеграма отъ главната квартира № 1997 — 17. XII. 1912 г.).

При евентуално настѣпление на турцитѣ отъ Чаталджа, българскитѣ 1-а и 3-а армии да отстъпятъ на отбранителна позиция Чиф. Балабанли (западнo отъ гр. Силиврия) — *Странджа* (крѣстопятъ при лесъ Соукъ Бунаръ). Тукъ да се посрѣщне турската чаталджанска армия и, откъсната отъ чаталджанската позиция, разбие при настѣплението ѝ.

4-а *отдѣлна армия* имаше задачата да посрѣщне настѣплението на галиполската турска армия отъ къмъ Булаиръ, както и да отбие десанта на турцитѣ на линията Ерегли—Родосто—Шаркьой.

¹⁾ Цѣлата българска армия имаше къмъ това време всичко 240,000 ножа, а за усиление на ефективитѣ разполагаше съ 20,000 души отъ набора 1913 г.

За тая цель, споредъ директивата на главната квартира, 4-а армия трѣбваше „да вземе мѣрки: а) Противъ възможнитѣ десанти на линията Ерегли—Родосто—Шаркьой; б) Да се организира за упорна отбрана линията Куру дагъ (Дорханъ—Елуджа—Ганосъ); в) Съ почването на военнитѣ действия, да се завладѣятъ южнитѣ изходи срещу Шаркьой и Мерепте на планината Текиръ дагъ“.

б) Планътъ на турското командване

Разполагийки съ по-голѣми сили (275,000 души, безъ Одр. гарнизонъ), турското главно командване е имало първоначално следния планъ: да се атакуватъ българитѣ на Чаталджа съ една армия отъ 180,000 души и, при отстъплението имъ, да се стоварятъ съ голѣма бързина 35,000 души при Родосто; при общо настѣпление съ галиполската армия, да се разбие българската армия въ Тракия и освободи Одринъ¹⁾.

Впоследствие, турскиятъ главнокомандующъ, *Ахмедъ Иззетъ паша*, се отказва отъ настѣпление отъ Чаталджа и възприема по-скроменъ планъ: да се атакуватъ българитѣ съ булаирския корпусъ (отъ Булаиръ къмъ Кавакъ), като едновременно 10. корпусъ направи десантъ при Шаркьой и настѣпи къмъ Ени кьой; съ общитѣ действия на булаирския и 10. корпуси да се разбиятъ българитѣ, впадени въ Галиполския полуостровъ и следъ това се настѣпи къмъ Одринъ. . . Съ цель да се увлекатъ българитѣ по-дълбоко въ Галиполския полуостровъ (къмъ Булаиръ), на рѣка Кавакъ да не се дава никакво сражение²⁾.

IV. Прекъсване на примирието. Почване на военнитѣ действия.

На 17. януарий 1913 г. (ст. ст.) въ щаба на армията се получи следната *директива* № 20 отъ главната квартира;

„Съгласно чл. 4 отъ примирието, което днесъ денонсирахме, военнитѣ действия ще започнатъ въ понедѣлникъ на 21 тогo ³⁾ въ 7 часа следъ пладне. Обаче, твърде е възможно

¹⁾ В *Родѣ* (германски офицеръ при щаба на галиполската армия): Боятъ при Булаиръ“.

²⁾ *Али Фетхи бей* (н-къ щаба на галип. армия): „Причини за неуспѣха на боя при Булаиръ“ („Военни известия“, брой 37 отъ 1914 г.).

³⁾ Всичкиятъ дати сж по старъ стилъ.

противникът да не дочака този срок¹⁾). Във една или другия случай, заповѣдвам следното:

1. Авангардът на обединените армии (първа и трета), след като затрудни дебуширането на противника през р. Кара су, да се оттегли на главната позиция, съгласно дадените му инструкции от командующия армията. Това оттегляне да стане по такъв начин, щото да даде възможност на главните сили на армиите, ако обстановката го позволи, да атакуват противника въ време на марша съ дѣсното си крило и го отхвърлят къмъ Странджа и отрѣжатъ отъ Чаталджа. Командующият трета армия да даде една пехотна бригада съ едно скорострелно отдѣление за усиление 1-а армия.

2. Втора армия, веднага съ откриването на военните действия, да пристѣпи къмъ усилена бомбардировка на града, като вземе най-енергични мѣрки противъ възможенъ проривъ на гарнизона, съгласно директива № 19.

3. Четвърта армия да настѣпи енергично напредъ съ цель да овладѣе линията Мерефта—Шаркьой—Кавакъ, като изпрати рекогносцировъчни отряди къмъ Булаиръ, безъ да се увлича въ по-нататъшно нахлуване въ полуострова, а вземе мѣрки за обезпечаване на лѣвия флангъ противъ възможните десанти, особено на линията Родосто—Шаркьой.

4. Дветѣ бригади отъ 3-а п. Балканска дивизия въ Чорлу оставатъ въ разпореждането на общата главна квартира.

5. Бригадата отъ 3-а п. дивизия въ Хавса остава въ временно подчинение на началника на източния секторъ отъ блокадата, съ която да си послужи въ случай на проривъ отъ страна на противника.

Помощникъ Главнокомандующия, Генералъ-лейт. *Саввовъ*,

Следствие на тая директива, издаде се следната *оперативна заповѣдь по 4-а армия* № 1, 18 януарий 1913 г.

1. Преговоритѣ за миръ въ Лондонъ сж прекъснати и военните действия ще почнатъ на 21. т. м., въ понедѣлникъ, въ 7 часа после пладне.

2. Твърде вѣроятно е, противникътъ да наруши протокола на примирието и да почне военните действия преди изтичането на опредѣления срокъ (21, т. м. 7 ч. после пл.). За посрѣщане тази ерентуалностъ, а сжщо за почване военните действия въ опредѣления срокъ, заповѣдвамъ началниците на

¹⁾ На 20. ноември 1912 г. бѣше сключено примирие за срокъ отъ 2 месеца. На 3. XII. се започнаха въ Лондонъ преговоритѣ за миръ. Обаче на 10. I. 1913 г. младотурцитѣ извършиха превратъ въ Цариградъ: сваляха правителството на *Кямиль* паша. Убиха главнокомандующия *Назимъ* паша и пр.

дивизиите и на Македоно-Одринското опълчение да взематъ съответните мѣрки.

На 21. того вечерята частитѣ да се приближатъ незабелязано за противника до демаркационната линия и на 22. сутринята да почнатъ военните действия.

3. Македоно-Одринското опълчение, при почване на военните действия, да настѣпи и заеме височината Св. Илия и тази на западъ отъ с. Ченгерли, дето да се укрепи. Да изпрати рекогносцировъчни отряди къмъ Кора, Мерфте, Хераклиа и Шаркьой. При това, М. О. опълчение да наблюдава брѣга отъ носъ Лимна Бурну до Шаркьой и осуетява всѣкакъвъ опитъ за десантъ.

4. 2-а п. Тракийска дивизия, съ почване на военните действия, да настѣпи въ участъка отъ с. Гьолчукъ до вливането на р. Саянъ дере въ р. Кавакъ и атакува съвмѣстно съ 7-а Рилска дивизия въ Серианъ (в. 341).

5. 7-а Рилска дивизия да настѣпи западно отъ 2-а п. Тракийска дивизия и атакува: съ една бригада Коджа Чешме и Урша — къмъ Кавакъ, а съ останалите сили, съвмѣстно съ 2-а п. Тр. дивизия, въ участъка отъ моста на р. Кавакъ (показанъ на картата на 5 клм. ю. и. отъ с. Урша, а въ действителностъ несществуващъ) до вливането на р. Саянъ дере въ р. Кавакъ — къмъ Серианъ (к. 385).

6. Кавалерийската дивизия да продължава охранението на брѣга отъ гр. Родосто до с. Еrekli вкл.

7. 2-а бригада отъ 2-а п. Трак. дивизия да охранява брѣга отъ н. Лимна Бурну до гр. Родосто вкл. и вземе мѣрки за осуетяване всѣкакъвъ десантъ.

8. Сборната конна бригада, безъ 6. коненъ полкъ (2 ескадрона въ Узунъ Кюпрю за връзка съ блокадни корпусъ при Одринъ, 1 ескадронъ въ Ипсала — тия ескадрони да останатъ по мѣстата си), да се събере въ с. Дорханъ, дето да чака по-нататъшни разпореждания.

9. Началниците на дивизиите и на М. О. опълчение да взематъ мѣрки за устройството на безпрепятствени съобщения на частите имъ и помежду си.

10. До 21 т. м. 7 ч. пр. пл. азъ ще се намѣрвамъ въ гр. Малгара, а после на Кушконакъ пл. Въ деня на боя — на к. 469 (източно отъ Кушконакъ пл.).

V. Преминаване на р. Кавакъ.

Завладяване на пл. Текиръ дагъ отъ 7-а и 2-а дивизии и Шаркьой отъ Македоно-одринското опълчение

1. Настъплението на 7-а п. Рилска дивизия

(схема № 3)

Въ изпълнение оперативната заповѣдь по армията № 1, началникътъ на дивизията издава оперативна заповѣдь № 16 отъ 19. януарий, споредъ която:

а) *3-а п. бригада* (генералъ-майоръ *Георгиевъ*): 49. и 50. п. полкове, отъ 7. арт. с. с. полкъ 7 батареи, отъ 2. пл. арт. полкъ 1 с. с. батарея (8-а), отъ 5. коненъ полкъ $\frac{1}{4}$ ескадронъ, отъ 7-а пион. дружина $\frac{1}{2}$ пионерна рота, мо-стовата полурота, $\frac{1}{2}$ инженеренъ паркъ.

На 21. януарий, 7 ч. сл. пл., да завладѣе с. Коджа Чешме и рида, който е между с. с. Коджа чешме и Шедели. На 22. януарий сутринята, едновременно съ 1-а бригада, да настъпи въ участъка — моста югоизточно отъ с. Урша — устието на р. Кавакъ, за с. Кавакъ.

б) *1-а п. бригада* (полковникъ *Митовъ*): 13. и 22. п. полкове, отъ 7. арт. с. с. полкъ 2 батареи (1-а и 2-а), отъ 9. арт. неск. полкъ 2 батареи (1-а и 2-а), отъ 2. пл. арт. полкъ 4 с. с. батареи (1, 2, 3 и 7), отъ 5. коненъ полкъ $\frac{1}{4}$ еск., отъ 7-а пионерна дружина 1 пионерна рота, 1 телеграфенъ взводъ, $\frac{1}{2}$ инжен. паркъ, отъ 2-а пионерна дружина 1 мостовъ взводъ (1).

Презъ нощта на 21. срещу 22. януарий да подготви и осигури преминаването на р. Кавакъ. На 22. януарий сутринята, едновременно съ 2-а дивизия, да настъпи въ участъка — моста ю. и. отъ с. Урша — устието на р. Саянъ дере и завладѣе в. Серианъ (к. 385).

в) *Войски за маневриране* (полковникъ *Зафировъ*): 26. п. Пернишки полкъ (3 $\frac{3}{4}$ дружини), отъ 9. арт. нескор. полкъ 3 батареи (3, 4, 5), отъ 7-а пионерна дружина 1 телеграфенъ взводъ.

На 21. януарий вечерята 26. п. полкъ да се събере въ селата Пишманкьой, Тетекьой и Каджкьой; тритѣ нескорострелни батареи на 21. вечерята да заочуватъ на избраното мѣсто до шосето между Махмудкьой и Дорханъ; телеграфниятъ взводъ на 21. вечерята да бжде въ с. Пишманкьой.

г) *Конница* (ротмистъръ *Кацаровъ*): $\frac{1}{2}$ ескадронъ отъ 5. к. полкъ. Да наблюдава участъка отъ с. Коджа Чешме до с. Ибридже.

д) *Парковитѣ пехотни и артилерийски взводове* — въ разпореждането на командиритѣ на бригадитѣ и началника на войскитѣ за маневриране.

е) *Полскитѣ болници*: 4-а на 21. I. вечерята да се открие при с. Маврия — за частитѣ отъ 3-а п. бригада и маневрениитѣ войски, 3-а открита въ Малгара — за частитѣ отъ 1-а бригада, 2-а открита въ Кешанъ, 6-а открита въ Кара Бунаръ, като етапна по пѣтя Кешанъ — Узунъ Кюпрю, 1-а въ гр. Узунъ Кюпрю.¹⁾

ж) *Щабътъ на дивизията* до 20. I. вечерята ще бжде въ с. Пишманкьой, а следъ това — на Хубро пл.

— *Дивизионниятъ лазаретъ* бѣше разположенъ: 1-о и 3-о отдѣления въ Малгара (следъ това — при к. 469), 2-о отдѣление — въ Кешанъ (после — въ Коджа Чешме).

Базисенъ магазинъ за 7-а дивизия въ Узунъ Кюпрю; *разходенъ магазинъ* — въ Кешанъ; *разходенъ огнестреленъ складъ* — въ Узунъ Кюпрю.

— На 21. януарий, къмъ 10 ч. сл. пл., 50 п. полкъ, безъ бой, заема с. Коджа Чешме и рида между с. Коджа Чешме и с. Шедели.

Турцитѣ следъ пладне напустнали с. Коджа Чешме и демаркационната линия, като се оттеглили задъ р. Кавакъ; моста при с. Кавакъ се охранявалъ отъ една рота, разположена на дѣсния брѣгъ на рѣката.

49. п. полкъ се премѣства отъ с. Махмудкьой задъ к. 268.

Батареитѣ при 3/7 бригада оставатъ на Курудагъ.

1-а п. бригада прави приготовления за преминаване презъ нощта на 21. срещу 22. януарий р. Кавакъ.

Отъ направената рекогносцировка се оказало, че рѣката е пълноводна, дълбока 2—3 метра, широка 29 метра, а мостовата полурота разполагала съ материалъ само за 20 м. мостъ.

При все това, благодарение на смѣли охотници, които подъ тройна опасностъ²⁾ за живота си — неприятелскитѣ стрелци, дълбочината на рѣката и студената вода, намѣрилъ се единъ бродъ югозападно отъ с. Чокалж, който билъ съ дълбочина 40 см. и съ чакълесто дѣно; на това мѣсто презъ нощта на 21. срещу 22. януарий мостовиятъ взводъ по-

¹⁾ 5-а полска болница оставена въ Солунъ, 1-а и 2-а полуподвижни болници — въ Сѣресь. Освенъ това, въ Узунъ Кюпрю е открита Радомирската етапна болница — (300 легла), въ Малгара — Карнобадската и Твърдишката етапни болници (по 200 легла).

²⁾ Редницитѣ отъ 22. п. полкъ *Георги Стефановъ* и *Пенчо Георгиевъ*.

строил мостъ на козли и сваи. Обаче, презъ нощта вальло силенъ дъждъ съ снѣгъ, рѣката придошла и частъ отъ моста била отвлечена, а другата, за да се спаси, била прибрана.

Вечерта на 21. януарий частитѣ отъ 1/7 п. бригада заематъ: 1/22 дружина при с. Чокалж (тя е била тамъ и презъ деня), 4/22 дружина се премѣстя (презъ деня) отъ Чеменъ дере въ Чокалж, 3/22 др. (отъ с. Алмалж) и 2/22 др. (отъ с. Балабанджи) се събиратъ при к. 469, 4/13 др. остава при с. Елуджа, 1/13 при Барямичъ, 2/13 при Кисели, 3/13 при Урша; батареитѣ при бригадата 1/7, 2/7 с. с. и 1/9 неск. се премѣстватъ отъ к. 469 при с. Чокалж, 1/2 пл. батарея при Кисели, 2/9 неск. батарея — на к. 435 (Хубро пл.).

Маневренитѣ войски на дивизията: 26. п. Пернишки п. въ с. с. Пишманкьой, Тете кьой, Кадж кьой; тритѣ полски батареи отъ 9. арт. нескор. полкъ на 21. януарий се премѣстятъ отъ Кешанъ — по шосето, западно отъ с. Махмудкьой.

Сборната конна бригада (щабътъ на бригадата и 3. конни п.) на 21. януарий се премѣстятъ отъ гр. Кешанъ въ с. Маврия.

Щабътъ на дивизията ношува на в. Хубро (к. 435).

— Следъ издаването на оперативната заповѣдь по 4-а армия № 1, отъ щаба на действ. армия се получи, на 20. януарий 5 ч. вечерта, следната шифрована телеграма:

„При тая втора кампания, вѣроятността противникътъ да направи десантъ съ сериозни сили на линията Родосто—Шаркьой е твърде голѣма, а въ това ни убеждаватъ още повече сведенията, които се получаватъ въ щаба на действащата армия. За да облекчи тѣзи си действия, той ще се опита вѣроятно да прикове Вашата армия на линията на р. Кавакъ съ нѣкакви сериозни офансивни действия къмъ тая линия. Заради това, безъ да се увличате въ углубяване въ полуострова, имайте обърнато Вашето око всѣкога на Вашия лѣви флангъ (Ерекли—Шаркьой) и не оставяйте Малгара безъ солиденъ резервъ, преди окончателно да се уясни обстановката. № 2526“.

На 21. януарий, въ 5 ч. после пл., командующиятъ армията получи, все по сѣщия въпросъ, следната телеграма:

„Въ допълнение телеграмата ми № 2526, считамъ за целесобразно да Ви привлека вниманието относително издадената отъ Васъ заповѣдь № 1, която, безъ да отмѣнявате, да я допълните въ такъвъ смисълъ, че около Малгара да остане единъ солиденъ резервъ въ Ваше разпореждане. № 2543.

Помощникъ Главнокомандующия, Генералъ-лейт. Саговъ“.

Въ изпълнение на тия нареждания на гл. квартира, командващиятъ 4-а армия разпорежи маневренитѣ войски на 7-а дивизия (26. п. полкъ и 3-тѣ неск. батареи отъ 9. арт. п.) да

останатъ въ негово разпореждане — въ с. Гесустуй, като донесе за това и въ главната квартира № (1194, 21. I., 10 ч. после пладне).

Настѣплението на 7-а дивизия на 22. януарий

а) 3-а п. бригада (генералъ-майоръ Георгиевъ).

Съгласно оперативната заповѣдь по дивизията № 16, командирътъ на бригадата издава заповѣдь № 10 — 21. I. 4 ч. сл. пл., споредъ която:

Бойна частъ (полковникъ Симеоновъ): 50. п. полкъ (4 др., 4 кар.), 49. п. полкъ (2 др., 2 карт.), 7. арт. с. с. п. (28 орждия), 4 пл. орждия, 8 конника. На 22. сутринята, на разсѣмване, едновременно съ 1-а п. бригада, да настѣпи и атакува участъка — моста ю. и. отъ с. Урша — устието на р. Кавакъ.

Маневрени войски (полковникъ Поповъ): 49. п. п. (2 др., 2 карт.), $\frac{1}{2}$ пионерна рота, 5 конника. Да застанатъ задъ к. 268 и, при настѣплението на бойната частъ, ще се придържатъ задъ нея на около 5 клм. задъ дѣсия и флангъ.

На 22. I, въ 6 ч. пр. пл. бойната частъ настѣпи въ 3 колони:

Дѣсна колона (подполковникъ Тасевъ): 2-а и 3-а дружини отъ 49. п. полкъ, 2 картечници, настѣпва въ участъка западно отъ плоската височина по шосето за с. Кавакъ.

Срѣдна колона (подполковникъ Ефтимовъ): 3-а и 4-а дружини отъ 50 п. п., картечната рота на полка, настѣпва въ участъка източно отъ шосето за с. Кавакъ.

Лѣва колона (майоръ Щилянковъ): 1-а и 2-а дружини отъ 50 п. п. — въ участъка влѣво отъ срѣдната колона до с. Урша вкл. и моста на р. Кавакъ срещу това последното.

Дѣсната колона настѣпва сутринята отъ Коджа Чешме (2/49 др.) и Дорханъ (3/49 др.) въ дадения и участъкъ.

Къмъ 9 ч. пр. пл. колоната достига до плоската височина ю. з. отъ с. Урша (на $5\frac{1}{2}$ клм. отъ каменния мостъ на р. Кавакъ). По нея се открива огънь отъ една непр. планинска батарея, разположена югоизточно отъ с. Кавакъ. Веригитѣ на колоната продължаватъ настѣплението, но, страдайки отъ непр. арт. огънь, безъ подкрепа отъ нашата артилерия, къмъ $10\frac{1}{2}$ ч. пр. пладне, спиратъ настѣплението.

Съ настѣпването на колонитѣ, батареитѣ се спускатъ отъ Куру дагъ и последователно заели позиции: 2/7 арт. отдѣление (3, 4 и 8. батареи) — при плоската височина ю. з. Урша, 3/7 арт. отдѣление (5, 6, 7 и 9 батареи) и 8/2 пл. батарея — задъ височината с. з. отъ с. Урша.

Боеветѣ при Булаиръ и Шаркьой

Отъ нашитѣ батареи се открило огънь по неприятелската батарея, но поради голѣмото разстояние прекратенъ.

Началникътъ на дѣсната колона, която къмъ 10 часа пр. пл. достигнала на около 3 клм. отъ моста, донася на началника на бойната частъ, че настѣпленieto било спрѣно, моли да се подадатъ напредъ другитѣ две колони, които останали назадъ, а сѣщо да се изпрати артилерийска поддрѣжка — позиция за 2 батареи имало на една височина до шосето на 3 клм. с. з. отъ моста.

Около пладне се забелязала една неприятелска рота, разположена на позиция на лѣвия брѣгъ на р. Кавакъ, около каменния мостъ; следъ това се забелязватъ групи хора, които отивали до моста и се връщали. Чува се взривъ на моста. Въ 12³/₄ ч. чува се новъ и по-силенъ взривъ на моста и голѣмъ димъ покрива сѣщия.

Тогава, по заповѣдь на н-ка на бойната частъ, една батарея (8/7) открива огънь (мѣрникъ 55) по турската пехота на лѣвия брѣгъ на рѣката (около моста) и я застава да отстѣпи (разбѣгали се).

Въ 1 ч. 30 м. сл. пл. командирътъ на 3/7 бригада изпраща заповѣдь:

„Настѣпленieto по цѣлата линия да се продължава. Ако не сѣ извадени батареи на височинитѣ западно отъ шосето, да се извадятъ“.

Въ 4 ч. 30 м. сл. пл. началникътъ на бойната частъ заповѣдва устно на команайра на 2/7 арт. отдѣление да премѣсти една батарея на могиликата западно отъ шосето (на 3 клм. отъ моста). Изпраща се 4/7 батарея (кап. *Кърджиевъ*). Батареята на трѣсъ и подъ огъня на турската пл. батарея излиза бързо на позиция задъ означената могила и открива огънь по турската пл. батарея (югоизточно отъ с. Кавакъ). Следъ нѣколко изстрела отъ 4/7 батарея, турската батарея замлъква и се оттегля назадъ. Турската пехота се разбѣгва.

Срѣдната и лѣвата колони (50. п. полкъ) до 10 ч. пр. пл. сѣ настѣпали до линията на могилитѣ западно отъ с. Урша. Обаче, къмъ това време забелязано било движението на 13. п. Рилски полкъ назадъ и колонитѣ на 50. п. полкъ спрѣли — до 3 ч. сл. пл., следъ което, вследствие заповѣдта на бригадния к-ръ, срѣдната и лѣвата колони бавно се подавали напредъ, обстрелвани отъ турската пл. батарея — до прогонването ѝ.

Къмъ 6¹/₂ ч. следъ пл. бригадниятъ командиръ заповѣдва: бойната частъ да се приближи до дѣсния брѣгъ на р. Кавакъ, гдето да се окопае; 2/49 дружина да заеме презъ нощта моста на р. Кавакъ, като прехвърли 2 роти на лѣвия брѣгъ на рѣмата и се окопае; на близкитѣ до могилитѣ батареи

(3. и 8.) презъ нощта да се приближатъ на около 1 клм. отъ брѣга на р. Кавакъ и се окопаятъ.

2/49 дружина се приближава до моста, като, презъ нощта, е прехвърлила на лѣвия брѣгъ на р. Кавакъ само 1¹/₂ рота; 3/50 и 2/50 дружини достигнали до дѣсния брѣгъ на рѣката и се окопали; 1/50 др., намѣсто да настѣпи напредъ, се върнала въ с. Урша, понеже рѣкичката, която протича край селото, придошла и залѣла околната мѣстность; останалитѣ дружини отъ бойната частъ сѣ разположили въ тилъ отъ 1 до 2 клм. по гънкитѣ на мѣстността; маневренитѣ войски на бригадата (1/49 и 4/49 др.) — югоизточно отъ Коджа Чешме (около 7 клм. отъ моста); 3/7 и 8/7 батареи се премѣстили на линията на 4/7 батарея (3 клм. отъ моста); 3/7 арт. отдѣление (5, 6, 7, 9 полски батареи) и 8/2 пл. батарея презъ нощта пристигатъ въ с. Урша и заематъ позиция ю. и. отъ селото, гдето се окопаватъ.

Презъ нощта повредитѣ на моста при с. Кавакъ, които не били голѣми (повредени били единъ камененъ устой и перилата), се поправили отъ мостовата 1¹/₂ рота на 7. дивизия

б) 1-а п. бригада (полковникъ *Митовъ* Т.).

Съгласно оперативната заповѣдь по бригадата № 17 отъ 20. I, бригадата на 22 януарий трѣбваше да настѣпи въ две колони:

Дѣсна колона (полковникъ *Мановъ*): отъ 13. п. Рилски полкъ 3 дружини и 4 картечници, отъ 2. пл. арт. полкъ 3 батареи, отъ 1-а пионерна рота 2 взвода. Да настѣпи по посока с. Кисели — в. Серианъ (385) и атакува височината отъ западъ и северозападъ.

Лѣва колона (полковникъ *Савовъ*): отъ 22. п. полкъ 2 дружини и 4 картечници, отъ 13. п. полкъ 1 дружина, отъ 2. пл. арт. п. 1 батарея, отъ 7. арт. с. с. п. 2 батареи, отъ 9. арт. нескор. п. 1 батарея, отъ 1-а пион. рота 2 взвода. Да настѣпи по посока с. Чокалж — с. Еникъой — к. 385 (в. Серианъ) и атакува височината отъ северъ и североизтокъ.

Бригадна поддрѣжка (подполковникъ *Кметовъ*): отъ 22. п. полкъ 2 дружини, 2/9 нескор. батарея; поддрѣжката на 21. I въ 6 ч. сл. пл. да се събере при к. 469 и следва на 1 клм. задъ лѣвата колона.

Командирътъ на мостовия взводъ да рекогносцира удобни мѣста на югъ отъ с. Чокалж и на изтокъ отъ с. Урша за поставяне мостове на р. Кавакъ. Телеграфниятъ взводъ да поддрѣжа въ изправность телефонната линия Хубро пл. — Кушконакъ — в. 469 — с. Чокалж.

Както видѣхме по-горе, презъ нощта на 21. срещу 22. януарий бѣше построенъ мостъ на р. Кавакъ, частъ отъ който биде отвлеченъ отъ придошлитѣ води на рѣката и сутринята

на 22. януарий бригадата се постави въ невъзможност да изпълни възложената ѝ задача.

Бригадният командиръ донася за това на н-ка на дивизията (№ 47, 22. I., 6 ч. пр. пл., с. Чокалж):

„Снощи лично рекогносцирахъ р. Кавакъ за навеждане мостъ на югозападъ отъ с. Чокалж. Цѣла нощъ работиха. Когато мостътъ бѣше на привършване, придое рѣката и една частъ отъ материала занесе. По бродоветъ минаването сега е невъзможно. Така щото бригадата сега не може да премине въ настѣпление. Чакамъ указание“.

Същевременно, за да не се излагатъ частитѣ на погледитѣ на противника, бригадниятъ командиръ разпоредилъ 13. п. Рилски полкъ да се върне на старитѣ си мѣста, а бригадната поддръжка да остане на к. 469.

Къмъ 9 ч. пр. пл. бригадниятъ к-ръ заповѣдалъ на командира на 22. п. полкъ да изпрати една дружина презъ р. Саянъ дере и по лѣвия брѣгъ на рѣката да настѣпи едновременно съ 2-а дивизия къмъ с. Еникъой, за да прикрива дѣсниия флангъ на сжщата дивизия.

За тази цель била изпратена 4/22 дружина (майоръ Нейковъ).

Дружината, следъ получаване заповѣдта, въ 9 ч. 30 м. пр. пл. настѣпва отъ с. Чокалж — моста на р. Саянъ дере — с. Аячъ и минава р. Кавакъ въ бродъ (при двѣтѣ воденици южно отъ селото) и се насочва къмъ с. Софикъой. Къмъ 1¹/₂ ч. сл. пл. дружинниятъ командиръ получава заповѣдъ отъ командира на 1/2 п. бригада (дѣсната колона на 2-а дивизия) да настѣпи западно съ страничното прикритие на колоната (2-а рота отъ 9. п. полкъ) къмъ Софикъой — Еникъой и охранява дѣсниия флангъ на бригадата. До 6 ч. сл. пл. 4/22 дружина, заедно съ 2-а рота отъ 9. п. полкъ, достигатъ с. Еникъой, гдето остава за ношуване, като изпраща въ охранение презъ нощта 2 роти въ югозападна и южна посоки.

Дружината не е срѣщнала презъ деня никакъвъ противникъ.

Следъ пладне водитѣ на р. Кавакъ бързо почнали да спадатъ и бригадниятъ командиръ заповѣдалъ на командира на мостовия взводъ да построи мостъ на р. Кавакъ.

Къмъ 4¹/₂ ч. сл. пл. мостътъ билъ построенъ и до 6 часа вечерта се прехвърлили на лѣвия брѣгъ на рѣката 2 роти отъ 1/22 дружина.

Мостътъ, построенъ с. з. отъ Софикъой, не билъ добре направенъ: нѣкои отъ подпоритѣ сж били върбови, между дѣскитѣ широки просвѣти, съ две възкачвания къмъ срѣдата, перилата несолидни и, поради това, не билъ годенъ за минаване на полска артилерия.

Въ 6 ч. сл. пл. командирътъ на бригадата получава следната заповѣдъ отъ началника на дивизията:

„Цѣлата дѣсна колона на 1-а бригада: 3 дружини и 4 картечници отъ 13. п. Рилски полкъ, 3 пл. батареи, 2 взвода пионери, оставатъ въ маневрени войски на дивизията. Тѣзи войски да се разположатъ: една дружина при р. Кавакъ, а другитѣ при с. Урша, като дружината при Кавакъ охранява фланга на 3-а бригада.“

Тази заповѣдъ (телефонограма) е била предадена веднага на началника на дѣсната колона — к-ра на 13. п. Рилски полкъ, за изпълнение. Последниятъ е получилъ сжщата заповѣдъ и отъ н-ка на дивизията, къмъ 4 часа сл. пл., когато дружинитѣ, по заповѣдъ на бр. к-ръ, бѣха се върнали въ Барямичъ и Кисели.

Командующиятъ армията бѣше пристигналъ съ щаба си къмъ 6 ч. сл. пл. въ с. Чокалж, гдето бригадниятъ командиръ му доложи за положението. Командующиятъ армията заповѣда планинскитѣ батареи отъ маневренитѣ войски на дивизията (2, 3 и 7) да останатъ при лѣвата колона, тъй като тая колона имаше да действа по планинска мѣстность.

Вечерта на 22. I. лѣвата колона на 7-а дивизия се разполага: 4/22 дружината — при с. Еникъой; 2 роти отъ 1/22 дружина — на лѣвия брѣгъ на р. Кавакъ, предъ новопостроения мостъ, другитѣ 2 роти отъ сжщата дружина — на дѣсниия брѣгъ на рѣката; 2-а и 3-а дружини отъ 22. п. полкъ — при с. Чокалж; 4/13 дружина и 1-а планинска батарея — въ с. Елуджа; 2/13 и 3/13 дружини съ 3-а и 7-а пл. батареи — с. Урша; 1/13 дружина съ 2-а пл. батарея — на позиция южно отъ с. Барямичъ; 1-а и 2-а батареи отъ 7. арт. п. и 1-а батарея отъ 9. арт. нескор. полкъ — при с. Чокалж, 2/9 нескор. батарея — на Хубро пл.

— 26 *Пернишки полкъ*, който бѣше оставенъ въ разпореждане на к-ция артилерията, се премѣства въ с. с. Гесустуй и Караджакалъ. *Тритѣ батареи отъ 9. арт. нескор. полкъ* (3, 4 и 5), за които к-циятъ армията сжщо бѣше разпоредилъ да останатъ въ негово разпореждане съ 26. п. полкъ, което разпореждане впоследствию се отмѣни, следствие донесението на н-ка на дивизията, че батареитѣ заминали отъ Кешанъ, на 22. I. вечерта сж стигнали по шосето с.-з. отъ с. Теке.

— *Сборната конна бригада* (щабътъ и 3. конни полкъ) пристигнала въ с. Дорханъ. Половинъ ескадронъ се изпраща къмъ 2-а дивизия.

— *Щабътъ на дивизията* ношува въ с. Урша.

Командующиятъ армията, къмъ 6¹/₂ ч. сл. пл., отъ с. Чокалж, донесе въ главната квартира (телефонограма):

„При днешната атака поверената ми армия зае върховете Св. Илия, 458, Серианъ тепе и 341. Противникът указва слабо съпротивление. Моста на северозападъ отъ с. Кавакъ е разрушенъ отъ противника. Утре армията ще продължи настъплението си къмъ селата Кавакъ и Ексемилъ, като предварително заеме върха Серианъ. 1205“. (Тая телефонограма се изпрати и до щабовете на 1, 2 и 3. армии).

До началниците на дивизиите и М. О. опълчение се изпрати заповѣдта:

„Утре 7-а Рилска дивизия и 2-а п. Тракийска дивизия продължаватъ настъплението си на линията Кавакъ—Ексемилъ. Македоно-Одринското опълчение остава да наблюдава участъка носъ Лимна Бурну—Шаркьой. 1206.“

Настъплението на 7-а дивизия на 23. януарий.

а) 3-а п. бригада.

Въ 7 ч. пр. пл. командирътъ на бригадата изпраща 3 разезда: 1. Кавакъ—Ексемилъ, 2. Кавакъ—Булаиръ (по шосето), 3. Кавакъ—Еникьой.

Въ 8 ч. пр. пл. бригадниятъ командиръ изпраща заповѣдъ да се изпратятъ 2 рекогносцировъчни отряди — по една рота отъ 3/49 дружина по посоки: 1) Кавакъ—Чиф. Тузлукъ, 2) Кавакъ—с. Ексемилъ, 3) Кавакъ—в. Серианъ (к. 385).

За противника още не се знаело, че презъ миналата нощъ той напустналъ Кавашкитъ височини и се оттеглилъ къмъ Булаиръ.

Началникътъ на артилерията въ дивизията (полк. Райновъ) заповѣдалъ рано сутринта батареитъ 3/7, 5/7 и 8/2 (пл.) да излѣзатъ напредъ и заематъ позиции близо до каменния мостъ, за да прикриватъ съ огъня си преминаването презъ моста на частитъ отъ 3-а бригада.

Батареитъ излѣзли на позиция на 1½ клм. отъ моста и открили огънь къмъ 8 ч. пр. пл. по нѣкои отстъпающи къмъ Ексемилъ групи. Отъ страна на противника не се обадили съ огънь.

Тогавъ се почва преминаването на дружинитъ и батареитъ по моста на р. Кавакъ.

Въ 8 ч. 20 м. бригадниятъ командиръ заповѣдалъ на бригадната поддръжка (1/49 и 4/49 дружини), която въ това време е била на 1 клм. южно отъ с. Коджа Чешме, да се подаде напредъ, но въ сферата на артилерийския непр. огънь да не влиза.

Въ 10 ч. 30 м. се получава донесение (писано въ 9 ч. 20 м. пр. пл.) отъ началника на разезда (поручикъ *Дончевъ*), че въ с. Кавакъ и височинитъ около него противникъ нѣма.

Около 10½ ч. пр. пл. височинитъ южно отъ с. Кавакъ сж заети отъ 2/49, 2/50 и 3/50 дружини, 3/7, 5/7 полски и 8/2 пл. батареи. 1/50 дружина, както видѣхме по-горе, на 22. I. вечерта се бѣше върнала въ с. Урша. Това става известно на командира на полка едва сутринта (донесено му отъ н-ка на лѣвата колона, майоръ *Щилянковъ*, въ 7 ч. 30 м. пр. пл. на 23. I.). Командирътъ на полка заповѣдва дружината веднага да настѣпи къмъ моста. 1/50 дружина (майоръ *Корфоновъ*) пристигнала при моста къмъ 12 часа.

4/50 дружина и 2 роты отъ 3/49 дружина, следъ минаването на моста, били изпратени по посока на Чифл. Тузлукъ.

Въ 11 ч. 30 м. пр. пл. се получава донесение отъ разезда, че въ с. Ексемилъ противникъ нѣма.

Къмъ 12 ч. по пладне бригадниятъ командиръ и началникътъ на дивизията пристигнали при каменния мостъ на р. Кавакъ.

По-нататъшното настъпление на 3/7 бригада е ставало по личнитъ заповѣди на началника на дивизията.

Въ 12 ч. 30 м. се получава донесение отъ началника на разезда, че по гребена източно отъ Чиф. Куру се виждали конници на групи; между гребена и Сароския заливъ — никакви войски.

Въ сжщото време бригадната поддръжка (1-а и 4-а др. отъ 49 п. п.) пристигнала при каменния мостъ на р. Кавакъ.

Къмъ 3 часа после пл. началникътъ на дивизията заповѣдалъ на командиро на 50. п. полкъ да настѣпи и заедно съ 3/49 дружина (3 роты) завладѣятъ „най-голѣмитъ височини“ югозападно отъ с. Ексемилъ по посока на Булаиръ.

Дружинитъ настѣпили безпрепятствено и къмъ 4 ч. 30 м. сл. пл. заели позиция около върха *Сиври тепе* (к. 215) и вдѣсно до Сароския заливъ: 2-а и 4-а дружини отъ 50. п. полкъ и 3-тѣ роты отъ 3/49 дружина, 8/7 полска и 8/2 пл. батареи въ бойна частъ, 3-а и 1-а дружини отъ 50. п. полкъ — въ полкова поддръжка.

Къмъ бойната частъ пристигнала и 5/7 батарея (задъ Сиври тепе), а 3/7 батарея, заедно съ една рота отъ 3/49 др., останала на позиция югоизточно отъ с. Ексемилъ (по нареждане отъ н-ка на дивизията).

2/49 дружина остава на гребена югоизточно отъ с. Кавакъ, гдето получава заповѣдъ да се окопае, а 1-а и 4-а дружини отъ 49. п. полкъ — на бивакъ с. и. отъ с. Ексемилъ. Бригадниятъ лазаретъ се премѣства въ с. Коджа Чешме.

— Въ 3 ч. сл. пл., по заповѣдъ на командующия армията, изпрати се на началника на дивизията следната телефонограма:

„Командующият армията заповѣда, дивизията днесъ да се ограничи съ заемаването на височинитѣ предъ (югозападно) с. Ексемилъ и чиф. Тузлукъ; напредъ да се изпратятъ рекогносцировъчни отряди, които да бждатъ вънъ отъ артилерийския огънь на булариската укрепена позиция и отъ артилерията на флота“ 1218. Н-къ на опер. отдѣление, отъ г. щ., майоръ *Лефтеровъ*“

Тази заповѣдъ е получена въ щаба на дивизията къмъ 3^{1/2} ч. сл. пл. и по нея нищо не е направено отъ началника на дивизията.

б) 1-а п. бригада.

Преминаването на моста с. з. отъ Софийкой, построенъ на 22. I., почнало въ 6 ч. пр. пл. и до 7 ч. 15 м. пр. пл. е преминала цѣлата лѣва колона на дивизията: 3 дружини отъ 22. п. полкъ, 4/13 дружина и 1/2 пл. батарея.

4-а дружина отъ 22. полкъ, която на 22. I. ношува при с. Еникъой, сутринята на 23. I. настѣпва и въ 8 ч. 35 м. достига в. Сериянъ (к. 385).

Въ 10 ч. 15 м. пр. пл. 1/7 бригада пристига на седловината югозападно отъ с. Еникъой. Къмъ сжщото време 9. п. полкъ (отъ 2-а дивизия) пристигналъ и той на в. Сериянъ.

Къмъ Шаркой се чували гърмежи отъ орждията на турския флотъ, а навжтре въ морето се виждали транспортни параходи, натоварени съ войски.

Командующият армията, който съ щаба си пристигна къмъ 12 часа по пладне на в. Сериянъ, заповѣда на командира на 1/7 п. бригада да продължи настѣплението си къмъ с. Ексемилъ и заеме височината югозападно отъ това село.

Тритѣ планински батареи (2, 3 и 7), оставени при колоната и ношували около с. Урша, сутринята били насочени за моста на р. Кавакъ, по който мина лѣвата колона, и следватъ пѣтя на сжщата, подъ прикритието на една рота; кжсно вечерята планинскитѣ батареи стигатъ при Ексемилъ.

Полскитѣ батареи при колоната (1/7, 2/7 и 1/9), ношували на 22. I. при с. Чокалж, не сж могли да се прехвърлятъ по военния мостъ, а се насочили по дѣсния брѣгъ на р. Кавакъ, минали каменния мостъ и кжсно презъ нощта се остановили при с. Кавакъ.

1. и 3. бригадни лазарети получили заповѣдъ да се премѣстятъ въ с. Кавакъ (отъ к. 469), гдето пристигнали на 24. януарий.

Следъ пристигането на лѣвата колона при с. Ексемилъ, началникътъ на дивизията заповѣдалъ, въ 4 часа после пл., на бригадни командиръ да настѣпи напредъ и смѣни 3/7 п. бригада (на позиция при Сиври тепе). Сжщевременно началникътъ на дивизията съобщава на командира на 1/7 п. бри-

гада, че му предава и тритѣ дружини отъ 13. полкъ (1, 2 и 3), които презъ деня бѣха въ разпореждането на н-ка на дивизията.

Смѣняването на 3-а бригада не могло да стане тази вечеръ, защото тритѣ дружини отъ 13. п. полкъ, останали презъ деня около с. Урша, пристигнали при Ексемилъ къмъ 11 часа после пладне.

— 26. п. *Пернишки полкъ* остава въ с. Гесустуй — въ разпореждане на командующия армията.

Тритѣ полски батареи отъ 9. арт. нескор. полкъ (3, 4 и 5) на 23. I. се премѣстватъ по шосето — около Дорханъ, а 2/9 неск. батарея остава въ в. Хубро (к. 435).

— *Конната бригада* на 23. I. не е получила никаква заповѣдъ за действия и остава при с. Дорханъ.

— *Щабътъ на дивизията* на 23. I. ношува въ с. Кавакъ.

— Вечерята началникътъ на дивизията донася (единственото донесение презъ цѣлия день):

„с. Ексемилъ, 23. януарий, 5 ч. 10 м. сл. пл. Командующи 4-а армия, въ с. Еникъой. Първа бригада заема: върха югозападно отъ цифрата 199 (с. Ексемилъ) и спускающитѣ се отъ тоя върхъ хребети къмъ Мраморно и Егейско морета. Трета бригада ще ношува северозападно отъ с. Ексемилъ. Щабътъ на дивизията ще ношува въ с. Кавакъ. Н-къ на дивизията, генералъ-майоръ *Тодоровъ*“.

2. Настѣплението на 2-а п. Тракийска дивизия

(схема № 3)

Въ изпълнение оперативната заповѣдъ по армията № 1, началникътъ на дивизията издава оперативната заповѣдъ № 68 отъ 19. януарий, щабъ с. Паламудъ, споредъ която:

а) *Дясна колона* (полковникъ *Бошнаковъ*): отъ 9. п. полкъ 2 дружини и картечната рота, отъ 3. пл. арт. п. 1 батарея, отъ 2-а пионерна дружина 1 взводъ и 1 гелиографна станция.

На 21. януарий прикрито да се групира и ношува на позиция до неутралната зона, северно отъ дветѣ воденици, които се намѣрватъ срещу с. Дуганджилж. На 22. въ 5^{1/2} ч. пр. пл. да настѣпи по посока на с. Софийкой и с. Еникъой, като има за първоначаленъ обектъ заемаването на терасата при с. Софийкой, отдето да съдействува на лѣвата колона при заемаването на в. 458. Следъ това, да продължи настѣплението си по посока на Еникъой и да атакува върха 341 отъ къмъ северъ. Да влезе въ връзка съ 1-а бригада отъ 7-а Р. дивизия.

б) *Лѣва колона* (полковникъ *Серафимовъ*): отъ 9. п. полкъ 2 дружини, отъ 21. п. полкъ 4 дружини и картечната рота

отъ 3. пл. п. 3 батареи, отъ 2-а пионерна дружина 1 взводъ и 2 гелиографни станции.

На 21. януарий вечерята прикрито да се групира и ношува на позиция до неутралната зона, северно отъ с. Гьолчукъ. На 22. въ 4¹/₂ ч. пр. пл. да настѣпи по посока Гьолчукъ—Дуганджилж, като има за първоначаленъ обектъ върха 458, следъ което да продължи настѣплението си къмъ с. Мусуджебъ, отгдето да атакува съвмѣстно съ дѣсната колона върха 341. Да влезе въ връзка съ Македоно-Одринското опълчение.

в) *Маневрени войски* (полковникъ *Митовъ*): 3-а п. бригада (4 дружини отъ 27. п. полкъ, 1¹/₂ дружини отъ 39. п. полкъ), 1 гелиографна станция. На 21. януарий вечерята прикрито да се съсредоточатъ при с. Алеманъ (югозападно отъ кота 415), гдето да чакатъ заповѣдь.

г) *Артилерия* (полковникъ *Богдановъ*): 3. арт. с. с. полкъ (6 батареи), отъ 39. п. полкъ една дружина за прикритие. На 21. януарий вечерята да разположи нужното число батареи на позиция югозападно отъ с. Алеманъ, съ задача, щото на 22. сутринята сжщитъ да поддържатъ настѣплението на дветъ колони отъ 1-а п. бригада, включително до Мусуджебъ и Софийкой. Останалитъ батареи — на очаквателна позиция.

д) *Инженерни войски*; 1/2 рота пионери. На командира на 2-а пионерна дружина се възлага, на 22. януарий сутринята да рекогносцира р. Кавакъ въ участъка отъ с. Гьолчукъ до дветъ воденици и ако има нужда да построи мостове и приспособи брѣговетъ за минаване на полска артилерия.

е) *Дивизионниятъ лазаретъ* на 21. вечерята да се привдигне въ с. Алеманъ. Първоначално да открие превързоченъ пунктъ около Гьолчукъ.

ж) *Дивизионниятъ огнестреленъ паркъ* на 20 т. да се превдигне въ с. Бунакъ. Парковиитъ взводове на планинскитъ отдѣления да застанатъ по разпореждането на началникитъ на колонитъ.

з) На 21. т. *щабътъ на дивизията* ще ношува въ с. Алеманъ, а на 22. т., въ време на боя, ще се намира южно отъ сжщото село.

За *тилнитъ учреждения* на дивизията началникътъ на дивизията бѣше издалъ наредба № 8 отъ 19. I, споредъ която:

а) Дивизионниятъ продоволственъ транспортъ да достига съ очереднитъ си ешалони с. Мюстеджебъ (южно отъ с. Индже); хлѣбопечение въ Айнарджикъ и Малгара.

б) Санитарнитъ учреждения на 21. I. вечерята да се разположатъ: 1-а полска болница въ с. Емерли, 2-а и 4-а полски

болници въ с. Саклж, като 4-а полска болница на 22. I. се премѣсти въ с. Алеманъ¹⁾, 1-а полуподвижна болница — въ Малгара, като евакуционна, 2-а полуподвижна болница остава въ Узунъ Кюпрю.

— Етапна болница (500 легла) открита въ Муратли.

— Базисенъ магазинъ — на ст. Муратли. Разходенъ магазинъ въ Айнарджикъ. Армейски артилерийски складъ — на ст. Муратли.

На 21 *януарий* дивизията (1-а и 3-а бригади) се групира споредъ оперативната заповѣдь: дѣсната колона около с. Аячъ, лѣвата колона около с. Алеманъ, маневренитъ войски с. з. отъ с. Алеманъ, полската артилерия ю. з. отъ с. Алеманъ.

Поради лошитъ пѣтища и снѣжната лапавица, съсредоточаването на колонитъ става кжсно презъ ношята. Частитъ отъ лѣвата колона се обѣркватъ съ тия отъ маневренитъ войски. Рѣката Кавакъ, придошла презъ ношята, попрѣчва на изпратенитъ напредъ рекогносцировъчни взводове.

Щабътъ на дивизията ношува въ с. Алеманъ.

— На 22 *януарий* дивизията настѣпва съгласно операт. заповѣдь.

Поради прииждането на р. Кавакъ и липса на мостове, настѣплението почва въ 8 ч. пр. пл.

Дѣсната колона (1-а и 2-а дружини отъ 9. п. полкъ, картечната рота на полка, 1 пл. с. с. батарея) настѣпва отъ бивака си южно отъ с. Аячъ и въ 10 ч. 35 м. заема височината западно отъ кота 458, безъ да срѣщне противникъ. Отъ дѣсната колона била изпратена една рота (2-а) въ дѣсно странично прикритие, което е настѣпило по пѣтя за с. Софийкой и се присѣдинява къмъ 4/22 дружина.

Лѣвата колона (3-а и 4-а дружини отъ 9. п. полкъ, 21. п. полкъ — безъ 2 роти, които останали въ прикритие на полскитъ батареи — картечната рота на 21. п. полкъ, 3 планински с. с. батареи), следъ минаването на р. Кавакъ при с. Гьолчукъ, изпраща 3/21 дружина да настѣпи къмъ в. 458, а 1/21 дружина къмъ височината южно отъ с. Гьолчукъ. Къмъ 9 часа пр. пл. дветъ дружини заематъ казанитъ височини, сжщо безъ да срѣщнатъ противникъ.

Останалитъ дружини отъ лѣвата колона и планинскитъ батареи, поради калния пѣтъ, едва къмъ 10 ч. 30 м. пр. пл. се събиратъ на лѣвия брѣгъ на р. Кавакъ, западно отъ Гьолчукъ.

Къмъ пладне бригадниятъ командиръ получава донесение отъ началника на дѣсната колонз за заемането на височи-

¹⁾ 3-а полска болница — въ гр. Родосто, при 2/2 п. бригада.

ната западно отъ к. 458. Сжщиятъ заповѣдва на 21. п. полкъ бързо да настигне 9. п. полкъ (дѣсната колона) на казаната височина.

Въ 2 ч. 30 м, следъ като всичкитѣ части бѣха минали рѣката, бригадниятъ командиръ издава заповѣдь за настѣпление на бригадата въ следния редъ:

Авангардъ: 1 дружина и картечната рота отъ 9. п. полкъ, 1 пл. с. с. батарея — настѣпва къмъ в. Серианъ тепе (к. 241) и го овладѣе;

Главни сили: $4\frac{1}{4}$ дружини ($2\frac{3}{4}$ дружини отъ 9. п. полкъ, $1\frac{1}{2}$ дружини отъ 21. п. полкъ), картечната рота на 21. п. полкъ, 1 планинска с. с. батарея — по пѣтя къмъ Серианъ тепе;

Флангарди: $1\frac{1}{2}$ 1 дружина и 1 пл. с. с. батарея — на височината южно отъ с. Гьолчукъ, $2\frac{1}{2}$ дружина и 1 пл. с. с. батарея — на височината източно отъ Софикьой.

„Флангардитѣ“, споредъ заповѣдта на бригадниятъ командиръ, се оставяли „за охранение фланга и тила на бригадата срещу евентуаленъ десантъ въ Шаркьой“.

Въ 4 часа сл. пл. авангардътъ заелъ в. 341, а главнитѣ сили се спиратъ на Серианъ тепе (к. 450). Противникъ никакъвъ не срѣщнали.

Въ 5 ч. сл. пл. бригадниятъ командиръ издава заповѣдь № 25 за разположението на бригадата „на почивка“;

Авангардъ (1-а и 2-а дружини отъ 9. п. полкъ, картечната рота на полка, 1 планинска батарея) на позиция на в. 341. Линия на охранението — отъ пресичането на пѣтищата, водящи отъ Еникьой за Софикьой, до височината южно отъ кота 341. (Дѣсното странично прикритие — $2\frac{1}{9}$ рота остава при с. Еникьой);

Главни сили (3-а и 4-а дружини отъ 9. п. полкъ, $1\frac{1}{2}$ дружини отъ 21. п. п. (3-а и $1\frac{1}{2}$ отъ 4-а), картечната рота отъ 21. п. полкъ, 1 пл. батарея) — по севернитѣ склонове на в. Серианъ тепе.

Флангардитѣ ($1\frac{1}{21}$ и $2\frac{1}{21}$ дружини и по една план. батарея) оставатъ по мѣстата си.

— *Маневрениѣ войски на дивизията* (3-а бригада), заедно съ $3\frac{1}{3}$ полско скоростр. отдѣление, презъ деня се събрали при с. Гьолчукъ, гдето, съгласно заповѣдта на началника на дивизията, ношували. $\frac{1}{3}$ полско арт. отдѣление останало на позиция ю. и. отъ с. Аячъ съ прикритие 2 ротѣ отъ 21. п. полкъ.

Щабътъ на дивизията ношува въ с. Гьолчукъ.

— На 23. януарий сутриньта на командира на $\frac{1}{2}$ п. бригада било донесено отъ командира на $4\frac{1}{22}$ дружина (ношу-

вала при с. Еникьой), че в. Серианъ (к. 385) не е заетъ отъ противника.

Бригадниятъ командиръ издава заповѣдь № 26, 8 ч. пр. пл., споредъ която:

а) *Авангардъ* (1 дружина отъ 9. п. полкъ и 1 пл. с. с. батарея) да настѣпли и заеме в. 385, гдето да се утвърди и остане до втора заповѣдь;

б) *Главни сили* (3 дружини отъ 9. п. полкъ, $1\frac{1}{2}$ дружини отъ 21. п. полкъ, 1 пл. с. с. батарея) да настѣпятъ къмъ сжщата височина и се спратъ въ сборенъ редъ при източнитѣ ѝ склонове.

в) *Дружинитѣ* отъ 21 п. полкъ съ придаденитѣ имъ батареи, оставени на височината източно отъ в. 458 ($1\frac{1}{21}$) и на в. Серианъ тепе ($2\frac{1}{21}$),¹⁾ оставатъ на мѣстата си, до втора заповѣдь.

Въ 8 ч. 45 м. пр. пл. авангардната дружина, заедно съ $4\frac{1}{22}$ дружина, заели в. 385 (Серианъ). Къмъ 10 ч. пр. пл. главнитѣ сили достигнали източнитѣ склонове на сжщата височина. Дѣсниятъ флангардъ ($2\frac{1}{21}$ дружина, 1 пл. с. с. батарея) къмъ 10 ч. пр. пл. трѣгва отъ височината югозападно отъ с. Гьолчукъ и къмъ 4 ч. пристига на в. Серианъ тепе.

Маневрениѣ войски на дивизията, съгласно заповѣдта на началника, настѣпили: 3-а бригада съ 3-о с. с. артилер. отдѣление отъ с. Гьолчукъ (бивака си) въ 10 ч. 30 м. пр. пл. по пѣтя за Дуганджилж — Мусудждебъ — Еникьой; $\frac{1}{3}$ арт. с. с. отдѣление съ прикритието си остава на позицията си около с. Аячъ. $\frac{2}{3}$ п. бригада съ $\frac{2}{3}$ полско арт. с. с. отдѣление вечерьта на 23. I. се разполагатъ на бивакъ южно отъ с. Софикьой. Съгласно сжщата заповѣдь на н-ка дивизията (№ 70) 1-а бригада остава на в. Серианъ.

Щабътъ на дивизията ношува въ с. Еникьой.

3. Настѣплението на Македоно-Одринското опълчение

(схема № 4)

Въ изпълнение оперативната заповѣдь по армията № 1, началникътъ на опълчението издава оперативна заповѣдь № 7 отъ 19. януари, щабъ с. Айнарджикъ, споредъ която:

а) *Лѣва колона* (подполковникъ *Николовъ*): 1-а М.-О. бригада (4 дружини), отъ 2. планински арт. п. 2 с. с. батареи (5, 9), 6 конника, 2 гелиографни станции.

¹⁾ Въ действителностъ, $2\frac{1}{21}$ дружина съ пл. батарея — „дѣсниятъ флангардъ“, сутриньта на 23. I. се намѣрвала на височината югозападно отъ с. Гьолчулъ.

На 21. януари да се съсредоточи на линията на селата Миленкьой — Ганосъ и на смръкване, следъ 7 ч. сл. пл., заеме с. Кора. На 22. I. въ 6 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл. да настъпи презъ с. Каламица къмъ фронта Араплж — Хераклица, като остави една дружина за охрана на морския бръгъ отъ с. Кора изкл. до с. Мерепте вкл. и като изпрати напредъ една дружина съ една батарея въ рекогносцировъченъ отрядъ къмъ с. Шаркьой. Тия дружини да се укрепятъ на удобни съответни позиции и да спратъ всѣки опитъ за десантъ отъ страна на противника.

б) *Дъсна колона* (подполковникъ *Пчеларовъ*): 2-а М.-О. бригада (4 дружини), отъ 2. пл. арт. полкъ 1 с. с. батарея (6-а) и 2 нескор. батареи (10 и 11), 6 конника, 2 гелиографни станции.

До 21. януарий да се сгъсти възможно по близко до с. Кестамболъ и презъ нощта срещу 22. I. да се съсредоточи въ селата Аякьой и Мусалж, отгдето въ 7 ч. пр. пл. на 22. да настъпи къмъ в. Св. Илия — с. Ченгерли и на югозападъ, като се укрепятъ на височинитъ, находящи се на 3 клм. югозападно отъ с. Ченгерли и вдѣсно отъ лъвата колона.

в) *Общъ резервъ* (подполковникъ *Протогеровъ*): 3-а М.-О. бригада (4 дружини), отъ 2. пл. арт. п. 1 с. с. батарея (4-а) и 1 нескор. батарея (12-а), 6 конника, 2 гелиографни станции

На 21. януарий да се съсредоточи въ селата Арапъ Хаджи, Татарли и Семекли, като изпрати сѣщия день една дружина къмъ с. Миленкьой съ задача да охранява и недопуска неприятелски десантъ на бръга отъ н. Лимна Бурну до с. Кора вкл. Тази дружина да се укрепятъ на съответнитъ мѣста. На 22. I. общиятъ резервъ (3 дружини и 2 батареи), въ 8 ч. пр. пл., да се съсредоточи въ околността на Мусалж и да следва задъ дѣсната колона.

г) Артилерийскитъ паркове да се разположатъ по указание на началникитъ на артилерията въ колонитъ; конниятъ огнестр. паркъ на 21. I. да достигне с. Арапъ Хаджи, а на 22. да следва задъ общия резервъ и да се установи при с. Мусалж; коларскитъ огнестреленъ паркъ да остане въ с. Айнарджикъ.

д) Лазаретътъ да се премѣсти въ с. Татарлж.

д) Частитъ да носятъ храна за 4 дни. Конскитъ продоволственъ транспортъ да превозва храни до разходния магазинъ въ с. Кестамболъ, отгдето частитъ да си попълватъ запаситъ съ своя продоволственъ дружиненъ обозъ.

ж) Интендантската рота на 20. I. да почне хлѣбопеченето въ с. Айнарежикъ.

з) Щабътъ ще бжде на 21. вечерята въ с. Кестамболъ, а на 22. при общия резервъ.

— На 21. януарий сутринята 5-а Одринска дружина отъ дѣсната колона на опълчението изпратила патрули, които безпрепятствено се изкачили на хребета с.-и. отъ върха *Св. Илия*. Къмъ 5 ч. сл. пл. 3-а рота (подпоручикъ *Трайковъ*) заела в. Св. Илия. Бригдниятъ командиръ отъ своя страна пратилъ 1-а рота отъ 7-а Кумановска дружина, която заела гребена югоизточно отъ Св. Илия.

Вечерята *дъсната колона* се разполага: 5-а дружина около с. Юруцъ съ една рота на в. Св. Илия, 7-а дружина и 6-а план. с. с. батарея около с. Аякьой, 6-а и 8-а дружини заедно съ 10-а и 11-а планински нескор. батареи около с. Мусалж.

Лъвата колона вечерята на 21. I. се съсредоточава около Миленкьой (2-а и 3-а дружини, 5-а и 9-а пл. с. с. батареи), като 1-а дружина заема с. Кора, а 4-а дружина — с. Ганосъ.

Маневрениитъ войски се съсредоточаватъ: 10-а дружина въ с. Арапъ Хаджи (северно отъ Кестамболъ), 12-а дружина въ с. Семекли, 11-а дружина и 4-а пл. с. с. батарея въ с. Кестамболъ, 12-а пл. неск. батарея въ с. Енеджикъ, 9-а дружина настъпва отъ с. Наибъ презъ с. Авдинъ за заемане морския бръгъ отъ н. Лимна Бурну до с. Кора вкл.

Щабътъ на М. О. опълчение нощува въ с. *Кестамболъ*.

— На 22 януарий Македоно-Одринското опълчение продължава настъплението си съгласно оперативната заповѣдь № 7.

а) *Дъсната колона* до обѣдъ заема височината на 3 клм. югозападно отъ с. Ченгерли, безъ да срѣщне противникъ. Къмъ обѣдъ колоната е била обстрелвана отъ неприятелския флотъ (1 броненосецъ и 1 кръстосвачъ при Шаркьой). Тукъ колоната е спрѣла, чакайки напредването на лъвата колона.

Къмъ 4 ч. сл. пл. колоната продължила настъплението си и до вечерята се разполага: Авангардъ (5-а Одринска дружина и 6. пл. с. с. батарея) — на позиция северно отъ с. Араплж; Главни сили (6-а Охридска и 8-а Костурска дружини, 10-а и 11-а план. неск. батареи) — на бивакъ ю. з. отъ с. Ченгерли, 7-а Кумановска дружина била оставена на бивакъ при с. Ченгерли за връзка съ лъвата колона.

б) *Лъвата колона* на опълчението отъ своя страна настъпва въ две колони: лъва (подполковникъ баронъ де *Пеленбергъ* — доброволецъ), въ съставъ отъ 1-а и 4-а дружини, настъпва отъ Кора и Ганосъ презъ Керасия за Платана и Каламица; дѣсна (подполковникъ *Бояджиевъ* — командиръ на 2/2 план. арт. отдѣление), въ съставъ отъ 2-а и 3-а дружини, 5-а и 9-а пл. с. с. батареи, настъпва отъ Миленкьой къмъ Керасия—Стернакьой съ задача да заеме фронта Хераклица—Араплж.

Споредъ събранитѣ сведения за противника, въ с. Керасия имало около 20 турски войници, които се оттеглили въ с. Платана, а около последното село имало други стотина войници, които заемали, въ окопи, една могила надъ селото. Въ морето срещу Мерефте имало два турски парахода (броненосецътъ „Месудие“ и кръстосвачътъ „Цохавъ“¹⁾ и 5—6 голѣми лодки.

Боятъ при с. Платана и при с. Мерефте

4-а Битолска дружина, настѣпвайки отъ с. Керасия за с. Платана, въ 8 ч. 25 м. пр. пл. била посрѣщната съ пехотенъ огънь отъ турцитѣ при с. Платана. Завързала се оживена пехотна стрелба.

Влѣво отъ Битолската дружина настѣпила 1-а Дебърска дружина, която изпратила полурота за охранение на фланга си.

Следъ бой около 1 часъ, турцитѣ напустнали с. Платана и отстъпили къмъ с. Мерефте.

Появата на нашитѣ роти по склоноветѣ къмъ Мерефте била посрѣщната съ силенъ огънь отъ артилерията на турскитѣ кораби, а турски пехотни стрелци заели позиция с. изт. отъ Мерефте.

Бригадниятъ командиръ (подполковникъ *Николовъ*) освобождава подполковникъ Бояджиевъ отъ командването на дѣлната колона и му заповѣдва съ батареитѣ си (5-а и 9-а пл. с. с.) да съдействува на лѣвата колона за завладяването на с. Мерефте.

Планинскитѣ батареи излизатъ на закрыта позиция, въ 10 ч. пр. пл., на едно плато западно отъ с. Керасия, на 3¹/₂ клм. отъ брѣга. Забелязани били лодки, които се движели отъ броненосеца къмъ Мерефте и обратно. Командирътъ на планинското отдѣление дава целъ на батареитѣ — броненосеца срещу Мерефте и лодкитѣ около него.

Въ единъ моментъ, къмъ 10 ч. 20 м. пр. пл., три голѣми лодки се спустнали отъ броненосеца въ морето, пълни съ хора, снети отъ палубата и насочени къмъ брѣга.²⁾

5-а планинска батарея открива огънь въ 10 ч. 22 м. по лодкитѣ съ мѣрникъ 42; 9-а п. батарея открива огънь въ 10 ч. 23 м. по кувертата на броненосеца съ мѣрникъ 43. Попаденията по лодкитѣ били добри. Броненосецътъ се при-

¹⁾ На броненосеца „Месудие“ имало 10—12 орджия, отъ които 2—15 сантиметрови, а на кръстосвача „Цохавъ“ 6 орджия.

²⁾ На броненосеца имало 2 роти пехота, които се тъкмѣли да направятъ десантъ при Мерефте.

ближилъ до лодкитѣ, хвърлилъ вжжета въ тѣхъ и ги потеглилъ навътре въ морето. Попаденията на 9-а батарея по броненосеца сжщо били добри. Следъ 2—3 реда отъ батареитѣ по кувертата на броненосеца и по лодкитѣ, огънятъ билъ прекратенъ, поради отдалечаването на броненосеца.

Въ 10 ч. 32 м. 5-а пл. батарея открива огънь на време и на ударъ по кръстосвача „Цохавъ“, стоящъ с. и. отъ Мерефте (въ залива), при мѣрникъ 40. Получаватъ се попадания въ носа на кръстосвача. Следъ два шрапнелни урагана при сжщия мѣрникъ, всичко движало се по кувертата се изпокрива и кръстосвачътъ се измѣкналъ навътре въ морето, спрѣлъ за малко на 6—8 клм., следъ което се отправилъ за островъ Мармара.

Броненосецътъ „Месудие“, следъ като прибралъ живитѣ хора въ първитѣ лодки, пакъ се приближилъ къмъ брѣга, за да прибере и другитѣ лодки, които били на брѣга или, натоварени съ хора, се движели отъ брѣга навътре въ морето.

Нашитѣ две планински батареи откриватъ огънь по лодкитѣ (на брой 6) въ 11 ч. 2 м. съ мѣрникъ 42—46 за 5-а батарея и 42—47 за 9-а батарея. Лодкитѣ били отлично обסיпани, явило се силно раздвижване въ тѣхъ, махане на гребла, ставане. Броненосецътъ се приближилъ и застаналъ между лодкитѣ и брѣга и открива много честа стрелба отъ всичкитѣ си орджия.

Въ този моментъ, 11 ч. 6 м., понеже стрелбата на батареята е била добре урегулирана, командирътъ на отдѣлението скомандувалъ батареитѣ да дадатъ по 2—3 реда гранати съ мѣрникъ 42 за дветѣ батареи по куминитѣ и други открити части на броненосеца. Следъ втория редъ, броненосецътъ прекратилъ стрелбата и съ голѣма скоростъ се отдалечилъ въ морето, влачейки вече не 6 лодки, а 3. Броненосецътъ отплувалъ за островъ Мармара.

Къмъ това сжщото време, 11 ч. пр. пл., ротитѣ отъ 4-а и 1-а дружини влизатъ въ с. Мерефте.

Турскитѣ войници, както и чиновницитѣ отъ общината на Мерефте, сж били отнесени съ лодкитѣ въ турскитѣ параходи, частъ отъ които лодки сж били потопени отъ снарядитѣ на нашитѣ планински батареи. Десантътъ, който готвѣли турцитѣ, осуетенъ.

Убити въ боя при Платана и Мерефте: командирътъ на 1-а рота отъ 4-а Битолска дружина, подпоручикъ *Яневъ* — отъ граната отъ морската артилерия, 1 взводенъ подофицеръ отъ 3-а рота отъ сжщата дружина и 3 войници; ранени: 6 войници отъ сжщата дружина; раненъ билъ отъ

парче граната капитанъ *Пожарлиевъ* — офицеръ разузнавачъ, изпратенъ отъ щаба на действ. армия, който доброволно взелъ участие въ боя.

— Къмъ 3 ч. сл. пл. 1-а *Дебърска дружина* получила заповѣдь отъ бригадни командиръ да заеме за охрана морския брѣгъ отъ с. Мерепте вкл. до с. Кора изкл., съгласно операт. заповѣдь по опълчението. Дружината оставя 2 роти въ Мерепте, 1 рота изпраща въ Платана, 1 рота — въ Керасия, които изпращатъ наблюдателни постове къмъ морето.

3-а *Солунска дружина*, която настѣпвала отъ Керасия къмъ Стерна, въ 10 ч. пр. пл. получава заповѣдь отъ бригадни к-ръ бързо да настѣпи къмъ с. Стерна и заеме височината северно отъ с. Каламица, като влезе въ връзка съ дѣсната колона на опълчението. Дружината, макаръ и обстрелвана отвреме навреме отъ артилерията на турскитѣ параходи, настѣпва бързо и къмъ 1 ч. сл. пл. заема указаната ѝ височина.

2-а *Скопска дружина*, която временно е била задържана на позиция при с. Керасия, въ 2 ч. сл. пл. получила заповѣдь отъ бригадни к-ръ, заедно съ 5-а и 9-а пл. батареи, да замине за Стернакой. Къмъ 5 ч. сл. пл. колоната достигнала с. Стернакой, гдето батареитѣ били оставени, а дружината заминала за с. Каламица.

Въ с. Каламица бр. к-ръ е привлѣкалъ и 4-а *Битолска дружина*.

Лѣвата колона на М. О. опълчение (1-а бригада) вечерта на 22. I. спрѣла на линията Стернакой — Каламица, нѣмайки възможност, поради водения бой, да излѣзе на линията Хераклица — Драпль, както гласѣше опер. заповѣдь по опълчението.

в) *Общъ резервъ*. На 22. I. сутринята частитѣ отъ общия резервъ тръгнали въ два ешалона по пѣтя Кестамболъ — Мусалж — Аякой — Юруцъ (задъ дѣсната колона).

Въ 4 ч. 45 м. сл. пл. отъ щаба на опълчението се изпраща до началника на общия резервъ следната заповѣдь.

„Дѣсната колона е достигнала целитѣ, които ѝ бѣха дадени. Общиятъ резервъ да се установи за ношуване тъй: една дружина и една батарея въ с. Аякой, а двѣтъ други дружини и другата батарея въ горичката (гробницата) на изтокъ отъ с. Юруцъ. На 23, того тръгване въ 6 ч. 30 м. пр. пл. по пѣтя на дѣсната колона“.

Вечерта на 22. I. общиятъ резервъ се разполага: 11-а дружина и 4-а пл. с. с. батарея при с. Юруцъ, 10-а и 12-а дружини и 12-а пл. неск. батарея при с. Аякой.

9-а *Велешка дружина* вечерта на 22. I. е заела за охрана морския брѣгъ отъ носъ Лимна Бурну до с. Кора вкл., като разполага: 1 рота въ с. Авдинъ, 1 рота въ Ганось, 1 рота въ Миленкой и 1 рота въ с. Кора.

Щабътъ на опълчението на 22. I. ношува въ с. Юруцъ.

23. Януарий. Завладяването на Шаркой

За действията на 23. януарий началникътъ на М. О. опълчение издава следната заповѣдь № 236 отъ 22. I., 5 ч. 30 м. сл. пл.¹⁾

Утре опълчението ще продължи настѣплението, както следва:

а) Дѣсна колона. Да настѣпи въ 7 ч. пр. пл. по посока на висотата между Шаркой и Мусуджебъ.

б) Лѣва колона. Да настѣпи въ 7 ч. пр. пл. презъ с. Арплж за Шаркой.

в) Маневрирующи войски. Да тръгнатъ въ 6¹/₂ ч. пр. пл. и следватъ дѣсната колона.

Колонитѣ да поддържатъ връзка помежду си непрекъснато и да си указватъ съдействие. Дѣсната колона да поддържа връзка и съ 2-а п. Тракийска дивизия,

Азъ ще се намирамъ при маневрениѣ войски, по пѣтя на дѣсната колона“.

а) Настѣплението на дѣсната колона

Колоната настѣпва въ 7 ч. пр. пл. въ следния редъ:

Авангардъ (5-а Одринска дружина, 6-а пл. с. с. батарея) настѣпва отъ височината югозападно отъ с. Ченгерли по пѣтя — Чиф. Мусачи — височината с. з. отъ Шаркой.

Главни сили (6, 7. и 8. дружини, 10. и 11. пл. неск. батареи) настѣпватъ по пѣтя на авангарда.

Въ 10 ч. пр. пл. авангардътъ достига седловината южно отъ с. Гьолчукъ, гдето спира, тъй като артилерията отъ турския флотъ обстрелвала пѣтя Шаркой — Гьолчукъ. Спиратъ и главнитѣ сили на колоната.

Тукъ колоната е намѣрила 1/21 дружина и 1 пл. с. с. батарея („лѣвия флангардъ“ на 2-а дивизия), подъ началството на подполковникъ *Доланчиевъ*, които седѣли на позиция, а една друга дружина отъ сѣщия полкъ („дѣсниятъ флангардъ“) въ това време се движела къмъ в. 458.

¹⁾ Поради липса на прѣка връзка между щаба на армията и щаба на опълчението, заповѣдта на командующия армията № 1206 за действията на 23. I. не бѣше получена въ щаба на опълчението.

Патрулитъ на предния отрядъ донесли, че височината между Шаркьой и Мусуджебъ — обектът на дѣсната колона не е заета отъ противника. Тогава авангардътъ на колоната настѣпва и я заема, въ 0 ч. 30 м. сл. пл.

Главнитѣ сили на дѣсната колона, по причина на стрелбата отъ турската морска артилерия (1 броненосецъ и 1 кръстосвачъ предъ Шаркьой, другъ кръстосвачъ между Шаркьой и Хераклица), престояватъ до 4 ч. сл. пл. задъ гребена Ченгерли — вис. 458 и кжсно вечерята, между 10 и 11 часа, пристигатъ задъ авангарда, гдето се разполагатъ на бивакъ.

б) Настѣплението на лѣвата колона

Преди да получи заповѣдта по опълчението № 236, началникътъ на колоната (подполковникъ *Николовъ*), изпълнявайки заповѣдта по опълчението № 7 отъ 19. I, издалъ следната заповѣдъ № 15 отъ 22. I, 7 ч. сл. пл., с. Стерна:

„Уре, 23. януарий, частитѣ отъ лѣвата колона да продължатъ движението къмъ с. Араплж въ следния редъ: *Авангардъ* (ротмистъръ *Атанасовъ*): 3-а Солунска дружина и 5 а пл. с. с. батарея. Тръгва отъ с. Стернакьой за с. Араплж въ 6¹/₂ ч. пр. пл. *Главни сили* (подполковникъ *Бояджиевъ*): 2-а Скопска дружина, 9-а пл. с. с. батарея, 4-а Битолска дружина. Тръгватъ въ 7 ч. пр. пл. Битолската дружина, за присъединение къмъ колоната, тръгва отъ с. Каламица за с. Стерна въ 6¹/₂ ч. пр. пл. *Ариергардъ*: 1-а рота отъ 4-а Битолска дружина. 1-а рота отъ 2-а Скопска дружина остава за охранение на морския брѣгъ, въ с. Каламица. Командирътъ на ротата да влезе въ връзка съ к-ра на 1-а Дебърска дружина, въ с. Мерефте“.

При изпълнение на движението, началникътъ на колоната предпочелъ пжтя отъ с. Стерна презъ Ченгерли, който върви по билото, а не правия пжтъ отъ с. Стерна за с. Араплж, тъй като предъ Хераклица стоялъ единъ, а предъ Шаркьой два военни парахода.

Авангардътъ на лѣвата колона въ 9¹/₂ ч. пр. пл. достигналъ височината на западъ отъ с. Ченгерли, гдето въ това време се намѣрвали маневренитѣ войски и щаботъ на опълчението. Въ Ченгерли началникътъ на колоната се среща съ началника на опълчението и се споразумяватъ за по-нататъшнитѣ действия тоя день,

Къмъ пладне лѣвата колона е била съсрѣдоточена задъ височината с. з. отъ с. Араплж.

Къмъ 1 ч. сл. пл. началникътъ на колоната решава да изпрати 2-а Скопска дружина за завладяване на гр. Шаркьой.

Дружината настѣпва въ 2¹/₂ ч. сл. пл. по долината на рѣчкката, която тече североизточно отъ Шаркьой.

Неприятелскитѣ кораби, на брой вече 4, стрелѣли по Скопската дружина съ рѣдко ожесточение.

Ротитѣ умѣло се приспособявали къмъ мѣстността, настѣпвайки отъ оврагъ къмъ оврагъ, де въ вериги, де дори по единъ.

Къмъ 5¹/₂ ч. сл. пл. Скопската дружина се развърща на североизточния край на Шаркьой, гдето лозята и градинитѣ давали укрития.

Изпратенитѣ патрули за разузнаване въ града, като видѣли, че въ него нѣма противникъ, почнали да викатъ ура! Тогава по цѣлата бойна линия грѣмнало ура и дружината настѣпва къмъ града. Въ тоя моментъ неприятелски картечници отъ корабитѣ открили силенъ огънь. Въпрѣки това, дружинниятъ командиръ, поручикъ *Минковъ*, дава сигналъ за атака, въ 6 ч. 10 м. сл. пл. По тоя сигналъ всички дружно сѣ хвърлятъ на ножъ, смѣтайки, че въ града има турци; веригитѣ преминаватъ града и залѣгатъ на самия брѣгъ, като откриватъ пушеченъ огънь по турскитѣ кораби. Последнитѣ скоро се оттеглиха въ морето. *Градътъ Шаркьой е въ рѣцетъ на 2-а Скопска дружина.*

Въ Шаркьой вечерята е била изпратена и 4-а Битолска дружина. Изпратени били по една застава по пжтя за Галиполи (край Мраморно море) и къмъ с. Хераклица.

б) *Маневренитѣ войски*, споредъ заповѣдта на началника на опълчението, на 23. I. следватъ задъ дѣсната колона.

Настѣпвайки отъ с. Юруцъ (11-а дружина, 4-а пл. с. с. батарея) и Аякьой (10-а и 12-а дружини, 12-а пл. неск. батарея), къмъ 9¹/₂ ч. пр. пл. маневренитѣ войски достигатъ височината западно отъ с. Ченгерли, гдето оставатъ до вечерята, както и презъ нощта на 23 срещу 24 януарии.

Щаботъ на опълчението на 23. I. ношува въ с. Ченгерли.

4. 2-а бригада отъ 2-а п. Тракийска дивизия

(Схема № 5)

Съгласно оперативната заповѣдъ по армията № 1, на бригадата се дава самостоятеленъ участъкъ за охранение на морския брѣгъ, отъ носъ Лимна Бурну до гр. Родосто вкл. Бригадниятъ командиръ (полковникъ *Цековъ*) раздѣля участъка на два „сектора“.

а) *Лѣвъ отбранителенъ секторъ*, отъ Панизо до Родосто вкл.: 1-а и 2-а дружини отъ 28. п. полкъ, 1/2 гаубична батарея и картечната рота на 28. п. полкъ.

б) *Дѣсенъ отбранителенъ секторъ*, отъ Панизо вкл. до носъ Лимна Бурну: 3-а дружина отъ 28. п. полкъ, 4-а с. с. батарея отъ 3. арт. полкъ.

в) *Подвижен резерв*: 4-а дружина отъ 28. п. полкъ, 3-а и 4-а дружини отъ 40. п. полкъ, 6-а батарея отъ 3. арт. с. с. полкъ и картечната рота на 40. п. полкъ — съсредоточени при казармитъ с. з. отъ гр. Родосто.

Бригадниятъ лазаретъ — въ гр. Родосто.

Щабътъ на бригадата — въ гр. Родосто.

— Отъ 21. до 23. януарий никакъвъ противникъ не се е явявалъ предъ участъка на бригадата и никакви промѣни въ разположението на бригадата.

5. Кавалерийската дивизия

(Схема № 5).

Съгласно оперативната заповѣдъ по армията № 1, началникътъ на дивизията раздѣля зоната за охранение на морския брѣгъ, отъ Родосто до Ерегли, на два участъка:

а) Участъкъ Ерегли—Шерефли изкл. се наблюдава отъ 2. конни полкъ. Щабътъ на полка въ с. Чиф. Ени. Връзка на изтокъ съ частитъ на 1-а армия и съ дружинитъ отъ 2-а Тр. дивизия (1-а и 2-а дружини отъ 40. п. полкъ, 5/3 с. с. полска батарея), а при Шерефли — съ 1. конни полкъ.

б) Участъкъ Шерефли—Родосто изкл. се наблюдава отъ 1. конни полкъ. Щабътъ на полка въ с. Кюселеръ. Връзка при Шерефли съ 2. конни полкъ, а при Родосто съ частитъ на 2/2 п. бригада.

Ескадронитъ отъ 4. конни полкъ (2 ескадрона), заедно съ картечната рота, се разполагатъ въ селата Чесмили, Туркманли, Селвели¹⁾. Щабътъ на полка въ чиф. Селвели.

7. конни полкъ се разполага въ чифлицитъ Сюлеманли, Хаджи Муратли и Ченгерли. Щабътъ на полка въ с. Хаджи Муратли.

Щабътъ на кавалерийската дивизия (Генералъ-майоръ Назлъмовъ) се премѣства отъ Родосто въ чиф. Ченгерли.

— Отъ 21. до 23. януарий — никакви промѣни въ разположението.

Техническа връзка между щабоветъ въ време на операцията отъ 21. до 23. януарий

Поради липса на материали, телеграфната и телефонната връзка между щаба на армията и щабоветъ на дивизиитъ и М. О. опълчение бѣше много оскъдна.

¹⁾ Двата ескадрона отъ 4. конни полкъ бѣха привлечени къмъ източния секторъ на блокадната армия (въ Хавса, заедно съ 2/3 п. бригада).

Въ тила на армията се използва сѣществувашата телеграфна линия, която свързваше Малгара съ Родосто и Кешанъ — Узунъ Кюпрю — Димотика (щаба на действ. армия). Телеграфнитъ линии Кешанъ—Кавакъ—Булаиръ и Кавакъ — Еникъой—Шаркъой бѣха развалени отъ турцитъ, телеграфнитъ стълбове изсѣчени.

Съ срѣдствата на дивизиитъ (армията нѣмаше телеграфен паркъ) бѣха построени линиитъ:

1. За 7-а дивизия: а) Малгара—Пишманкъой (телеграфна) и по-нататъкъ — Хубро пл. (к. 435) — наблюдателния пунктъ на н-ка дивизията. Отъ Хубро пл. се прекара телефонна връзка презъ Кушконакъ (к. 375) до кота 469 — наблюдателния пунктъ на командующия армията; отъ кота 469 телефонната жица достигна до с. Чокалж; б) Малгара—Алмалж — Кушконакъ (телеграфна) и до Барямичъ — телефонна.

2. За 2-а дивизия: Ереке—Паламудъ (телеграфна), по-нататъкъ, съ измѣстването щаба на дивизията, се построи телефонна линия до Алеманъ—Гьолчукъ—Еникъой (въ последния пунктъ на 23. я. вечерята).

3. За М. О. опълчение: Айнарджикъ—Кестамболъ — телеграфна и по-нататъкъ постепенно се продължаваше съ телефонна жица до с. Аячъ (въ последния пунктъ на 24. януарий).

На 22. я. сутринята, отъ движението на частитъ, телефоннитъ жици бѣха изпокъсани въ района на 7-а дивизия и връзката между щаба на дивизията и щаба на армията (на к. 469), както и между колонитъ въ дивизията изгубена. Едва къмъ 11^{1/2} ч. пр. пл. се установи телефонната връзка между щаба на дивизията (на к. 435) и командующия армията (на к. 469) презъ Чокалж—Барямичъ.

На 23. я. връзката между щабоветъ бѣше следната: Хубро пл. — Кушконакъ — к. 469 — Алеманъ—Гьолчукъ—Еникъой съ телефонъ, който свързваше щаба на 7-а дивизия съ набл. пунктъ на командующия армията и щаба на 2-а дивизия; Хубро пл. — Барямичъ—Чокалж, а отъ тамъ съ конници до Еникъой; Хубро пл. — Пишманкъой (телефонъ) и нататъкъ до Малгара съ телеграфъ, който презъ Узунъ Кюпрю се свързваше съ Димотика (щаба на действ. армия). Връзката съ М. О. опълчение на 22. и 23. я. можеше да става само презъ Малгара—Айнарджикъ или направо съ конници (на 22. я. телефонната жица на опълчението достигна до к. 810, северно отъ Аячъ). Не сѣществуваше, следователно, техническа връзка и между щабоветъ на 2-а дивизия и М. О. опълчение.

По тая причина, на 23. я. вечерята не се знаеше нито въ щаба на армията, нито въ щаба на 2-а дивизия за завладяването на Шаркъой отъ М. О. опълчение, а щабътъ на действ.

армия не беше получилъ никакви донесения за действията на 22. I. (телефонограмата № 1205 отъ с. Чокалж получена едва на 23. I.), за което на к-сия армията беше направенъ упрекъ отъ помощника на главнокомандующия (заповѣдь по действ. армия № 99 отъ 22. I.

Разпоредби на командующия армията на 23. януарий

Командующиятъ армията на 23. I., 12 ч. по пладне, съ щаба си пристигна на в. Серианъ (к. 385), отдето даде заповѣдь на к-ра на 1/7 п. бригада да продължи движението си къмъ с. Ексемилъ. Вечеръта щабътъ на армията се установи въ с. Еникьой.

Възъ основа донесението отъ началника на 7-а дивизия, вечеръта на 23. I. командующиятъ армията донесе въ главната квартира (телефонограма отъ с. Еникьой):

„Днесъ къмъ 5 часа сл. пл. се зае съ бой върха югозападно отъ цифрата 199 (село Ексемилъ) и спускающитъ се отъ тоя върхъ хребети къмъ Мраморно и Егейско морета. На тази позиция частитъ ще се укрепятъ. Съ това окончателно се завършва възложената на армията задача № 1228“.

Сжщата вечеръ командующиятъ армията издаде следната *оперативна заповѣдь* № 2, 23. I., 8 ч. 30 м. сл. пл., щабъ с. Еникьой.

„§ 1. Противникътъ, следъ днешния бой при с. с. Кавакъ и Ексемилъ, е отстъпилъ къмъ Булаиръ. Негови 4 параходи крейсира въ Шаркьой и Булаиръ.

§ 2. 7-а п. Рилска дивизия да се укрепи на заетата позиция — височината югозападно отъ кота 199 и хребетитъ, които се спускатъ отъ тая височина къмъ дветъ морета, като устрои изкуствени препятствия предъ позицията съ срѣдства, съ които разполага. Началникътъ на дивизията да разпорежи за изучаване на мѣстността и подстѣпнитъ къмъ булаирската позиция, безъ да предприема решителни действия. Дивизията да наблюдава брѣга отъ Шаркьой до позицията си. Щабътъ на дивизията — въ с. Кавакъ.

§ 3. Македоно-Одринското опѣчение да наблюдава морския брѣгъ въ участъка отъ носа Лимна Бурну до Шаркьой вкл. Началникътъ на опѣчението да разпорежи за изгарянето на дървения кей при с. Шаркьой. Щабътъ — въ чифликъ Мусачи.

§ 4. 2-а п. Тракийска дивизия (1-а и 3-а бригади) остава въ мое разпореждане. Дивизията да се събере около с. Еникьой, като остави една дружина и една планинска батарея на в. Серианъ.

26 п. Пернишки полкъ, въ мое разпореждане, остава въ с. Гесустуй.

§ 5. 2-а бригада отъ 2-а п. Тракийска дивизия и кавалерийската дивизия оставатъ да наблюдаватъ брѣга въ опредѣленитъ имъ по-рано участъци.

§ 6. Сборната конна бригада да остане събрана въ с. Дорханъ.

§ 7. Азъ ще се намирамъ въ с. Еникьой“.

VI. Критични бележки върху действията отъ 21 до 23. януарий

1. По командването на армията

Задачата на 4-а армия, споредъ директивитъ на Главната квартира, беше да състави заслонъ предъ блокираната одринска крепостъ противъ настѣплението на турцитъ отъ Галиполи и десантъ на сжщитъ на линията Родосто—Шаркьой. За тази целъ 4-а армия можеше да спре на отбранителна позиция или на Куру дагъ, или на Текиръ дагъ (южния клонъ). Командующиятъ армията предпочете линията на Текиръ дагъ, която даваше възможность по-непосрѣдствено да се наблюдава Мраморно море между Шаркьой и р. Кавакъ дере и защищава брѣга му.

Оперативната заповѣдь по 4-а армия № 1 се състави въ такъвъ смисълъ. Въ едно само отношение командующиятъ армията не се съгласи съ директивитъ на главната квартира: не се остави „*солиденъ резервъ*“ около Малгара (гледай директива № 20 и шифрована телеграма № 2526).

При положението, че се очакваше десантъ на значителни сили въ Родосто или Шаркьой, препорѣжитъ на Главната квартира бѣха съобразни съ обстановката. И действително, ако турцитъ бѣха направили десантъ въ Родосто, тѣ щѣха да срѣщнатъ първоначално само 2-а бригада отъ Тракийската дивизия, разпрѣсната въ участъка н. Лимна Бурну—Родосто. Оставена една бригада отъ 2-а дивизия около Малгара въ разпореждане на командующия армията, съ нея можеше да се маневрира къмъ Родосто, Шаркьой или Кешанъ (въ последния пунктъ — за подкрепа на 7-а дивизия). Обстановката, при това, не налагаше непременно дветъ бригади отъ Тракийската дивизия да настѣпятъ къмъ Гьолчукъ — в. Серианъ.

По-нататъкъ командуваниятъ армията, съобразявайки се съ директивитъ на главната квартира, искаше да спре настѣплението на 7-а Рилска дивизия на линията на с. Ексемилъ (вж. заповѣдь 1206 и 1218). Въ този смисълъ се донесе и въ главната квартира (№ 1228 отъ 23. I.). Несъгласно обстановката само бѣше последното донесение на командующия армията (№ 1228), че „съ това окончателно се

завършва възложената на армията задача“, когато тепърва задачата имаше да се изпълнява.

Оперативната заповед по армията № 2 от 23. I. беше повторно и въ по силна степен отклонение от директивит на главната квартира: двет бригади от 2-а дивизия се оставяха при с. Еникьой, а въ резерв към Малгара (въ с. Гесустуй) остана само 26. п. Пернишки полк.

2. 7-а Рилска дивизия

Преминаването на р. Кавак на 22. I. не беше подготвено нито технически, нито тактически. Лъвата колона на дивизията (1/7 п. бригада), която трбваше да строи мост на р. Кавак, разполагаше съ материал само за 20 метров мост, когато рката въ този участък, през лтния сезон, е имала широчина повече от 20 м. Не се предвиждаше „случайността“, че рката може още да придойде, макар на 21 и през нощта на 22. I. да е валило силен дъжд и снбг. Въ дадения случай, можеше да се насочи през Саян дере (моста при с. Аяч) — за Еникьой — в. Сериан (обекта на 1/7 п. бригада) по-значителна колона, а не само една дружина, както направи командирът на бригадата и то късно (към 9¹/₂ ч. пр. пл. на 22. I.).

Дясната колона на дивизията (3/7 п. бригада), която имаше да завладява моста на р. Кавак, зает от противника, настъпи съ „бойната си част“ въ 3 колони, без артилерия. Това даде възможност на противника съ една само планинска батарея да задържи настъплението на бригадата на 3—4 клм. от моста, от 10 ч. с. до 4¹/₂ ч. сл. пл., когато (въ 4¹/₂ ч. сл. пл.) 4/7 батарея (кап. Кърджиев) се изнася напред и съ нколко само изстрела заставя турската пл. батарея да замлъкне, откачи и отиде назад, заедно съ пехотната част около моста.

При това, става и едно недоразумение: когато, следствие заповедта на командира на 1/7 бригада, дружинит от 13. полк сж се оттегляли сутринта назад, лъвата и срфдната колони от бойната час на 3/7 п. бригада спират на линията нас. Урша от 10 ч. пр. пл. до 3 ч. сл. пл. Нито дружинит от 13. п. полк имаха нужда да се оттеглят назад, нито казанит колони (50 п. полк) трбваше да спират, поради това, настъплението си.

След преминаването на р. Кавак на 23. I., началникът на дивизията не спира предната бригада (3/7) на височинит около Ексемил, както му беше заповедано (вж. по-горе), а оставя бригадата да излезе на 5 клм. напред — около в. Сиври тепе. Съ това дивизията дълбоко се връзва въ Галиполския полуостров (на 6 клм. от булаирската позиция),

откъсна се от другит части на армията, като изложи и лввия си фланг на огъня от морската артилерия на неприятеля. При това, началникът на дивизията, направи донесение за разположението на частит от дивизията вечерта на 23. I., което фактически, не било врно: нито позицията, на която беше спрла предната бригада, беше при Ексемил, както донасяше началникът на дивизията, нито предната бригада беше 1/7. Тази гршка въ донесението на началника на дивизията се вмъкна и въ донесението на командующия армията до щаба на действ. армия (№ 1228) и въ оперативната заповед по армията № 2 от 23. I.

3. 2-а п. Тракийска дивизия

Дивизията (1-а и 3-а бригади) настъпи съгласно оперативната заповед по армията и на 23. I. сутринта ¹/₂ п. бригада зае върха Сериан — обекта на дивизията, без да србще никакъв противник. След заемаването на в. Сериан, нмаше смисъл да се премства и 3-та бригада от Гьолчук при Еникьой, което заповеда началникът на дивизията. Обстановката налагаше спирането на тази бригада (заедно съ едно полско арт. отдление) при с. Гьолчук, още повече, че нмаше изрична заповед от командующия армията за събирането на двет бригади при Еникьой. (Оперативната заповед по армията № 2 се издаде при свършения факт).

Интересни сж „флангардит“, които 1/2 п. бригада, при настъплението си към в. Сериан, на 22. I., остави около Гьолчук — „за охранение фланга и тила на бригадата срещу евентуален десант въ Шаркьой“. При положението, че 3/2 п. бригада беше въ това време при Гьолчук, съвсем лишни бяха тия флангарди (по една дружина и една планинска батарея). Лввият флангард (подполковник Дуланчиев) остана всичкото време въ бездействие на една тераса южно от Гьолчук, без да подири дори връзка съ действащит влво от него колони от М. О. опълчение. Един пжт оставен този „флангард“ на пжта за Шаркьой, той можеше да изпрати поне един рекогносцировъчен отряд към Шаркьой.

3. Македоно-Одринското опълчение

Опълчението действуваше всичкото време въ духа на оперативната заповед по армията и съ проява на инициатива. Особено въ това отношение се прояви крът на 1-а бригада, подполковник Николов, който умло ръководеше боевет на бригадата (лвата колона на опълчението), използва приданит му две планински батареи за осуетяване готвения от турцит малък десант (от 2 рот) при Мерепте и

прогонване на два турски броненосци, както и даде заповѣдь, по своя инициатива, за завладяване на Шаркѡй. Едно може да се забележи за М. О. опълчение, че щабътъ трѣбваше да държи връзка поне съ щаба на 2-а дивизия — чрезъ летяща поща.

VII. Действията на 24. и 25. януарий

(схема № 6)

Следъ изпращането по частитѣ оперативната заповѣдь по армията № 2, въ щаба на армията, въ с. Еникѡй, получи се отъ главната квартира седната шифрована телеграма, подадена въ Димотика на 23. I., 11 ч. 40 м. пр. пл.¹⁾

„Командующи 4-а армия, с. Чокалж.“

Следъ заемаването на Ексемиль и прилежащитѣ височини, изпратете къмъ Булаиръ само силни рекогносцировъчни отряди. Съ сериозни сили къмъ Булаиръ ще настѣпите само тогава, когато се удостоверите, че булаирската линия е слабо заета. Операциитѣ на 4-а армия сж тѣсно свързани съ общото положение на цѣлия театръ на военнитѣ действия, което налага щото четвъртата армия да не се углъбява съ всичкитѣ си сили въ полуострова, защото това може да бѣде фатално не само за 4-а армия, но и за операциитѣ подъ крепостта, за които е поставена армията Ви. Предъ видъ на това, по-нататъшнитѣ операции въ полуострова възложете само на 7-а Рилска дивизия, а съ 2-а Тракийска дивизия и Македоно-Одринското опълчение заемете такова положение и разположение, което, като Ви усигорява напълно Родосто—Шаркѡй, да ви даде възможностъ своевременно да поддържате 7-а п. Рилска дивизия, безъ да откривате лѣвия флангъ на Вашия стратегически фронтъ. При това, за лишентъ пътъ Ви напомнямъ за безусловната необходимостъ да поддържате постоянна връзка съ щаба на действующата армия № 2580. Помощникъ главнок. Г. Л. Савовъ“.

Следствие на тази директива, командующиятъ армията издаде *оперативна заповѣдь по армията № 3*, с. Еникѡй, 24. I., 9 ч. пр. пл., споредъ която:

„а) 2-а п. Тракийска дивизия да се съсрѣдоточи въ района Акча Халилъ, Кениклеръ, Мерхамлъ, Отманлъ, Карасаликѡй, Мустафакѡй. Щабътъ на дивизията въ с. Айнарджикъ. Полуэскадронътъ отъ сборната конна бригада да се върне къмъ последната.

¹⁾ Телеграмата е изпратена отъ главната квартира, следъ получаване донесението на к-ция армията № 1205 отъ 22 I., Чокалж.

б) Македоно-Одринското опълчение, следъ като бѣде замѣнено въ участъка му за наблюдение (Лимна Бурну—Шаркѡй) отъ 26. п. Пернишки полкъ и като остави на последния една планинска нескорострелна батарея, да се съсрѣдоточи въ района Деведджикѡй, Каджкѡй, Малгара, Каливия. Чаушкѡй, Балабанджи, Караджакалъ Щабътъ на опълчение въ Малградъ.

в) 7-а п. Рилска дивизия да се укрепи на заетата позиция — височина 199 и хребетитѣ, които водятъ отъ тая височина къмъ Мраморно и Егейско морета. Напредъ къмъ Булаиръ дивизията да изпрати силни рекогносцировъчни отряди (споредъ дадената ѝ инструкция¹⁾). 26. п. Пернишки полкъ остава въ разпореждането на началника на дивизията, който да уреди службата по охранението на брѣга въ указания по горе за полка участъкъ.

г) Сборната конна бригада, следъ като прибере полуэскадрона, даденъ въ разпореждането на 2-а п. Тракийска дивизия, да охранява участъка отъ носа Лимка Бурну до Родосто изключително.

д) Кавалерийската дивизия да охранява брѣга отъ Родосто до Ерекли.

е) 2-а бригада отъ 2-а п. Тракийска дивизия да остане събрана въ Родосто, като изпълнява задачата, която ѝ бѣше възложена до сега; въ Ерекли оставатъ дветѣ дружини отъ 40. п. полкъ и скорострелната батарея, като се подчиняватъ на командира на бригадата.

ж) Азъ ще се намирамъ до 8 ч. пр. пл. на 25 т. въ с. Еникѡй, а следъ това въ Малгара“.

1. 7-а Рилска дивизия

Възъ основа оперативната заповѣдь по армията № 2²⁾, началникътъ на дивизията издава оперативната заповѣдь № 17, 24. I., 10 ч. пр. пл., споредъ която:

а) Полковникъ *Митовъ*: 13. п. Рилски полкъ, 22. п. Тракийски полкъ (8 дружини, 8 картечници), 7. арт. с. с. полкъ (9 батареи), отъ 2. план. арт. полкъ 5 с. с. батареи, отъ 5. коненъ полкъ 1/4 ескадронъ, 1 пионерна рота.

Да заеме позиция по височинитѣ около чиф. Куру до Мраморно и Егейско морета, като веднага пристѣпи къмъ укрепяването ѝ; да изпрати силни рекогносцировъчни отрядъ къмъ булаирската позиция, за разузнаване за разположението на противника.

¹⁾ Къмъ опер. заповѣдь се приложи и специална „Инструкция“ за по-нататъшнитѣ действия на 7-а п. Рилска дивизия.

²⁾ Оперативната заповѣдь по армията № 3 е получена въ щаба на дивизията следъ издаването на опер. заповѣдь № 17, която не се измѣни и следъ получаването на първата.

б) *Генерал-майоръ Георгиевъ*: 3-а бригада (8 дружини, 8 картечници), отъ 9. арт. нескоростреленъ полкъ 5 батареи, отъ 5. коненъ полкъ 3/4 ескадронъ. Да се съсредоточатъ между с. Ексимилъ и Сароския заливъ, като се прикриватъ отъ огъня на турските военни параходи въ Мраморно море.

в) 7-а и 2-а мостови полуроти да пристъпятъ веднага къмъ постройката на петъ моста презъ р. Кавакъ, по указания на дивизионния инженеръ.

г) Дивизионните обози и дивизионниятъ огнестр. паркъ да се спратъ на дѣсния брѣгъ на р. Кавакъ.

д) Главенъ превързоченъ пунктъ да се открие при с. Кавакъ. 4-а полска болница (въ с. Маврия) да се открие въ с. Дорханъ.

е) Дивизионниятъ интендантъ да уреди подвозването на хранителните и фуражни припаси съ продоволствения транспортъ отъ гр. Кешанъ въ с. Коджа Чешме.

ж) Въ с. Кавакъ да се открие телеграфна и телефонна станция за съобщение съ гр. Кешанъ, а въ с. Еникъой — телефонна станция за съобщение съ с. Кавакъ.

з) Щабътъ на дивизията — въ с. Кавакъ.

— Сутринта на 24 януарий началникътъ на дивизията предписва на командира на 1-а бригада (въ с. Ексемилъ) да изпрати една рота отъ 22. п. полкъ къмъ к. 149 (на лѣвия брѣгъ на р. Кавакъ дере), която да охранява морския брѣгъ отъ к. 149 до лѣвия флангъ на позицията. Изпратена била 15-а рота (замѣнена после съ 3-а рота).

Къмъ 9 ч. пр. пл. началникътъ на дивизията заминалъ съ старшите началници (безъ командира на 1-а бригада) къмъ позицията, заемана до това време отъ 3-а бригада.

Следъ огледъ на позицията (отъ Сиври тепе), началникътъ на дивизията я раздѣлилъ на два участъка.

Дѣсенъ участъкъ, отъ Сароския заливъ до пѣтя Ексемилъ — Булаиръ: 13. п. Рилски полкъ, 6 полски и 2 планински с. с. батареи. Началникъ на участъка — командирътъ на 13. п. полкъ, полковникъ *Мановъ*.

Лѣвъ участъкъ, отъ пѣтя Ексемилъ — Булаиръ вкл. до Мраморно море: 22. п. Тракийски полкъ, 3 полски и 3 пл. с. с. батареи. Началникъ на участъка — командирътъ на 22. п. полкъ, полковникъ *Савовъ*.

Началникъ на артилерията въ дѣсния участъкъ — командирътъ на 7. арт. с. с. полкъ, полковникъ *Райновъ*; началникъ на артилерията въ лѣвия участъкъ — замѣстникътъ на к-ра на 2. п. арт. полкъ, подполковникъ *Аврамовъ*.

Началникъ на цѣлата позиция — командирътъ на 1/7 п. бригада, полковникъ *Митовъ Тодоръ*.

Следъ това, началникътъ на дивизията заминава за Кавакъ, като предалъ на полковитъ командири да доложатъ на бригадния комдандръ какъ е разпредѣлена позицията за заемане.

За смѣната на 3-а бригада отъ позицията и заемането и отъ 1-а бригада, полковникъ Митовъ разпоредилъ сутринта на 22. I.

Следъ това, въ 7 ч. пр. пл., бригадниятъ командиръ заминалъ съ началника щаба на бригадата (отъ генералния щабъ, майоръ *Живковъ*) да обиколи самата позиция.

Въ 7¹/₂ ч. пр. пл. се почнала на дѣсния флангъ артилерийска стрелба. Затова полк. Митовъ се отправилъ къмъ дѣсния флангъ на позицията. Оказало се, че командирътъ на дѣснофланговата дружина (3/49 — подполковникъ *Тасевъ*) изпратилъ 2 роти да заематъ една могила, която се намѣрвала на 1¹/₂ клм. предъ дѣсния флангъ на позицията („Разрѣзаната могила“). По тия 2 роти билъ откритъ огънь отъ турските батареи югоизточно отъ Булаиръ. 8/7 батареи (капитанъ *Христовъ*) открила огънь по слаба непр. часть, която се оттегляла отъ казаната могила.

Полковникъ *Митовъ* заповѣдалъ на дружиния командиръ да прекрати настѣплението и стрелбата, тъй като 1-а бригада иде да смѣни 3-а бригада, а и на самата могила той не давалъ значение, тъй като се бие съ огънь отъ главната позиция.

Къмъ 10 ч. пр. пл. 13. полкъ заелъ дѣсния участъкъ на позицията.

Къмъ 11 ч. пр. пл. и 22. полкъ заелъ лѣвия участъкъ. Къмъ 1¹/₂ ч. сл. пл. пристигнали и батареитъ, които заели опредѣленитъ имъ мѣста.

При заемането на позицията, турцитъ не обезпокоявали бригадата съ огъня си. Въ 1 ч. 15 м. единъ турски кръстосвачъ открилъ огънь по с. Ексемилъ и мѣстността с. з. отъ селото. Стрелбата продължавала до 3 ч. сл. пл., следъ което кръстосвачътъ се оттеглилъ къмъ Булаиръ.

Въ 4 ч. сл. пл. изпратенъ билъ единъ взводъ отъ центъра на позицията (Сиври тепе) къмъ к. 127 за разузнаване. Взводътъ (2. взводъ отъ 13-а рота), подъ командата на ротния командиръ, поручикъ *Душковъ*, открилъ на височината 127 два взвода турска конница съ офицери, които наблюдавали нашата позиция. Следъ нѣколко залпа, неприятелскитъ кавалеристи отстъпили къмъ Булаиръ и Мраморно море. Въ 6 ч. взводътъ, събранъ и заграденъ отъ патрули, настѣпилъ по коларския пѣтъ къмъ Булаиръ и въ тъмно приближилъ подножието на височината на лѣвия брѣгъ на р. Соукъ дере (вис. 110), която височина била заета отъ слаби пехотни части.

Назадъ се чувало само шумъ отъ гласове. Забелязано на североизтокъ отъ Булаиръ едно дълговременно укрепление съ 8 амбразури, въ източнитъ 4 имало орждия отъ по-голѣмъ калибъръ, а другитъ 4 амбразури били праздни. Къмъ 7 ч. 30 м. взводътъ се завърналъ.

Щабътъ на 1/7 бригада ношува въ дола с. з. отъ в. Байракъ тепе — наблюдателния пунктъ на командира на бригадата.

3-а бригада отъ дивизията, следъ смѣната отъ позицията остава въ маневрени войски на дивизията: 49. п. полкъ при с. Ексемилъ, 50 п. полкъ с. з. отъ Ексемилъ (на 6 клм. отъ главната позиция). Щабътъ на бригадата — въ Ексемилъ.

9. арт. нескор. полкъ (5 батареи) вечерята на 24. I. се събира при с. Кавакъ.

Щабътъ на дивизията — въ с. Кавакъ.

Телефонна връзка между щаба на дивизията (с. Кавакъ) и щаба на армията (с. Еникъой), поради липса на кабелъ, не можа да се установи; сжщо отъ Кешанъ до Дорханъ връзката бѣше само съ конници.

25. Януарий.

Сутринта е билъ изпратенъ единъ *рекогносцировъченъ отрядъ* отъ 1 $\frac{1}{2}$ роты отъ 4/22 дружина (1 $\frac{1}{2}$ рота отъ 13-а рота¹⁾ и цѣлата 14-а рота), подъ командата на командира на 13-а рота, поручикъ *Душковъ* и участието на дружинния командиръ, майоръ *Нейковъ*, за да произведе усиленъ рекогносцировка къмъ Булаиръ.

Отрядътъ трѣва отъ Сиври тепе, като се насочва къмъ височинитъ 195 и 110 (въ пространството между шосето Кавакъ—Булаиръ и коларския пѣтъ Ексемилъ—Булаиръ).

Въ 8 ч. 30 м. пр. пл., когато отрядътъ стигналъ вис. 195 и се насочилъ къмъ вис. 110, по него билъ откритъ огънь отъ единъ кръстосвачъ въ Мраморно море, който изстрелялъ около 50 гранати, но безъ успѣхъ. Въ сжщото почти време открили огънь турскитъ батареи (4), разположени югоизточно отъ Булаиръ. Първоначално, по погрѣшка, турскитъ шрапнели попаднали по своитъ части на южнитъ склонове на вис. 110. Настанало у турцитъ смущение, подавали се сигнали за прекратяване на огъня, следъ което огънятъ билъ спренъ. Отрядътъ продължилъ настѣплението си (4 взвода въ предна линия — верига и два взвода въ поддръжка, съ която се движелъ дружинниятъ командиръ; за прикрытие влѣво било изпратено едно отдѣление къмъ вис. 127). Когато отрядътъ излиза отъ гората — на открито по долината на Соукъ дере,

¹⁾ 1 $\frac{1}{2}$ отъ 13-а рота оставена за гарнизонъ въ Ексемилъ.

по него билъ откритъ наново артилерийски огънь, но сжщо безуспѣшно. Една наша батарея (9/7 — при Сиври тепе) открила огънь по турскитъ батареи, но скоро замълчала, защото разстоянието било голѣмо (6 клм.). Настѣплението продължило още 200—250 крачки, докато турската пехота (около 2 роты) на вис. 110 открива честъ огънь по отдѣлението на вис. 127 и по веригитъ на преднитъ взводове. Въ 11 ч. 15 м. пр. пл., по заповѣдъ на дружинния к-ръ, рекогносцировъчния отрядъ почва да се оттегля, следъ като патрулитъ на отряда бѣха успѣли да се покатерятъ по севернитъ склонове на в. 110. Отрядътъ се завърща въ 12 ч. по пладне на позицията.

Едновременно съ настѣплението на рекогносцировъчния отредъ, началникътъ на дѣсния участъкъ, полковникъ *Мановъ*, по своя инициатива, изпраща въ 7 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл. 4-а дружина отъ 13. п. *Рилски полкъ* да заема височината, която е на 1 $\frac{1}{2}$ клм. предъ дѣсния участъкъ на позицията (Разрѣзаната могила). Къмъ 9 ч. пр. пл. дружината съ две роты (15 и 16.) зае височината безъ бой, понеже нѣмало противникъ. 13-а рота се присъединява, следъ нѣкое време, къмъ първитъ 2 роты, а 14-а рота — въ поддръжка.

Въ 9 ч. пр. пр. полковникъ *Мановъ*, заповѣдалъ на командира на 1-о арт. отдѣление, подполковникъ *Бараковъ*, да излезе съ 2 батареи (1-а и 2-а) на позицията. Къмъ 11 ч. пр. пл. батареитъ излезли на дълбоко дефилирани позиции задъ Разрѣзаната могила.

Въ 10 ч. пр. пл. командирътъ на 4/13 дружина заповѣдалъ на дѣснофланговата рота (16-а) да се предвигне на около 300 крачки напредъ и заеме позиция въ лозята. Движението на ротата напредъ се забелязало отъ непр. артилерия и по ротата билъ откритъ шрапнеленъ огънь, отъ който имало 2 войници ранени.

Къмъ 3 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. една неприятелска батарея, разположена източно отъ Булаиръ, открива огънь по Разрѣзаната могила и по главната позиция. Въ 4 ч. 15 м. нашитъ батареи при могилата откриватъ огънь по турската батарея съ мѣрникъ 46—48 и съ нѣколко изстрела заставятъ турската батарея да замлъкне и се оттегли назадъ. 2-а батарея е пустила нѣколко снаряди на ударъ при мѣрникъ 60, които подпалили нѣколко къщи на западния край на Булаиръ.

Къмъ 5 ч. сл. пл. пристигналъ на Разрѣзаната могила бригадниятъ к-ръ, полк. *Митовъ*, заедно съ н-ка артилерията въ дѣсния участъкъ, полк. *Райновъ*. Бригадниятъ командиръ заповѣдалъ на дружината и батареитъ да се върнатъ назадъ, като на могилата се остави само една наблюдателна застава отъ единъ взводъ. Дружината получила заповѣдъ да иде при

в. Байракъ тепе — въ бригадна поддръжка. Сжщата (4/13 дружина), следъ оттеглянето си, е ношувала задъ позицията, при моста на шосето, като е оставила единъ взводъ отъ 13-а рота на Разрѣзаната могила. Батареитѣ до вечерята сж заели старитѣ си позиции въ дѣсния участъкъ.

Въ 11 ч. 30 м. пр. пл. началникътъ на дивизията, който къмъ това време е билъ на Сиври тепе, получилъ донесение отъ командира на 1/5 ескадронъ, че противникътъ е свалилъ слаба непр. часть при носъ *Индже Бурну*.¹⁾

Тогава началникътъ на дивизията, издава следнитѣ заповѣди, въ 12 ч. 30 м.:

До командира на 49. п. полкъ (при с. Ексемилъ) № 19:

„Противникътъ свалилъ малки пехотни части на Индже Бурну. Съ две дружини, картечната рота и две планински батареи заминете веднага, за да наблюдавате морския брѣгъ между Шаркьой и р. Кавакъ дере, като вземете мѣрки за осуетяване на всѣкакъв десантъ. Групирайте силитѣ си тъй, че при нужда да можете да съдействувате за отблъсване на атаката противъ главната позиция. По-големата часть отъ силитѣ Ви да бжде около височината 149“.

До командира на 1-а бригада (№ 20):

„Дветѣ планински батареи отъ дѣсния участъкъ да се снематъ отъ позицията и веднага да се изпратятъ въ разпореждането на командира на 49. п. полкъ, при Ексемилъ“.

Колоната отъ 49. п. полкъ (полковникъ *Поповъ*) заминава отъ Ексемилъ по пѣтя за Кавакъ — в. Серианъ къмъ 3 ч. сл. пл. и къмъ 10 ч. сл. пл. се разполага: 1/49 дружина между к. 149 и к. 241, 2/49 дружина отъ в. 241 вкл. до в. Серианъ, 7-а и 8-а планински с. с. батареи и картечната рота на полка при в. 241.

Освенъ това, командирътъ на 3/7 бригада предписва на замѣстника на командира на 49. п. полкъ, подполковникъ *Тасевъ*, да изпрати една дружина въ чифлика източно отъ с. Ексемилъ (на 2 клм.), която отъ своя страна да изпрати наблюдателни застави за наблюдение на морския брѣгъ. Подполковникъ *Тасевъ* самъ заминалъ съ дружината си (при Ексемилъ) въ 7 ч. 30 м. сл. пл. и ношува при казания чифликъ, като изпратилъ напредъ застави и отъ последнитѣ — патрули къмъ брѣга на морето.

¹⁾ Фактически, единъ турски корабъ свалилъ нѣколко разузнавачи, къмъ 10 ч. пр. пл.

— 26, п. *Пернишки полкъ*, който съ оперативната заповѣдь по армията № 3 се даваше въ разпореждането на н-ка на 7-а дивизия и трѣбваше да замине за заемане участъка носъ Лимна Бурну—Шаркьой, поради неполучена своевременно заповѣдь, на 25. I. останалъ въ с. Гесустуй (южно отъ Малгара). Въ 4 ч. 30 м. сл. пл. началникътъ на дивизията донася на командующия армията (въ Малгара):

„Противникътъ, къмъ 10 часа, подъ прикритието на два военни парахода, свали малки пехотни части на Индже Бурну, вѣроятно съ рекогносцировъчна цель, които впоследствие се повърнаха на парахода. Къмъ 2 ч. 30 м. сл. пл. 2 военни параходи сж стреляли по височинитѣ югоизточно отъ с. Кавакъ. Въ 3 ч. 20 м. сл. пл. открива огънь по батареитѣ и пехотнитѣ части, находящи се на главната позиция между шосето и Сароския заливъ. Стрелбата продължава. За заемане височинитѣ около Индже Бурну и Кавакъ дере и за наблюдение на брѣга въ този участъкъ, изпратихъ 2 дружини, плюсь една картечна рота, плюсь 2 планински батареи. Силитѣ, съ които разполагамъ, сж недостатъчни за наблюдение на морския брѣгъ до Лимна Бурну. Нуждна е поне още една бригада. 26. п. полкъ, следствие късното получаване заповѣдта, още не е заелъ участъка. № 16, с. Кавакъ“.

2. 2-а п. Тракийска дивизия

Възъ основа на оперативната заповѣдь по 4-а армия № 3, дивизията (1-а и 3-а бригади) на 24. и 25. януарий бѣше въ движение назадъ за съсредоточаване въ опредѣления ѝ районъ — около *Айнарджикъ*:

1-а бригада съ планинската артилерия и 3-а полско с. с. отдѣление се оттегли по пѣтя Еникьой—Гьолчукъ—Булгуръ—Паламудъ—Егендикъ—Идемиръ—Индже. Полската артилерия трѣбваше да се отдѣли при кота 415 и влезе въ колоната на 3-а бригада.

3-а бригада се оттегля по пѣтя отъ с. Софикьой — дветѣ воденици — с. Аячъ—Саклж—Емерли—Егендикъ—Кестамболъ—Семекли—Айнарджикъ.

1-о полско арт. отдѣление се снима отъ позицията си около с. Аячъ и трѣгва за с. Саклж—Емерли—Бунакъ.

На 25. януарий вечерята 1-а бригада се съсредоточава въ селата около с. Индже. Щабътъ на бригадата — в. Дерекьой.

1-о и 3-о отдѣления отъ 3. арт. с. с. полкъ, поради лошитѣ и разкаляни пѣтища, останаха въ с. Бунакъ, подъ прикритието на 1/9 дружина. Планинскитѣ батареи, по заповѣдь на н-ка на дивизията, минаха на 25. януарий къмъ 3-а бригада.

3-а бригада вечерята на 25. I. ношува между селата Татарли и Семекли. Щабът на бригадата — въ с. Семекли.

Щабът на дивизията на 24. I. въ с. Паламудъ, на 25. I. въ с. Айнарджикъ.

3. Македоно-Одринското опълчение

На 24. I., 7 ч. с. въ щаба на опълчението (Чиф. Мусачи) се получава оперативната заповѣдь по армията № 2, въ изпълнение на която началникътъ на опълчението разпорежда (Опер. заповѣдь № 8, 24. I., 1 ч. сл. пл.):

а) *Дъсна колона* (подполк. *Николовъ*): 1-а М. О. бригада, 5-а и 9-а пл. с. с. батареи, 6 конника, 2 гелиографни станции. Да охранява участъка отъ Шаркьой вкл. до Мерепте вкл.

б) *Лъва колона* (подполк. *Протогеровъ*): 3-а М. О. бригада, 4-а и 6-а пл. с. с. батареи, 6 конника, 2 гелиографни станции. Да охраняватъ участъка отъ Мерепте изкл. до нощ Лимна Бурну.

в) *Маневрени войски* (подполк. *Пчеларовъ*): 2-а М. О. бригада, 10-а, 11-а и 12-а пл. нескор. батареи, 6 конника, 2 гелиографни станции. Да се разположатъ на квартири въ с. с. Ченгерли. Стерна, Каламица и Мерепте.

Щабътъ на опълчението — въ с. Стернакьой.

Въ изпълнение на тази заповѣдь, на 24 и 25. януарий частитъ на опълчението заематъ опредѣленитъ имъ мѣста (схема № 6).

На 25. I. къмъ 5 ч. сл. пл. въ щаба на опълчението е получена оперативната заповѣдь по армията № 3, въ изпълнение на която се издава оперативна заповѣдь по опълчението № 9, 25. I., 9 ч. сл. пл.):

а) *2-а бригада* (4 дружини, 10 и 11. пл. нескор. батареи) на 26. I. да тръгне по пѣтя Ченгерли—Гьолчукъ—Алеманъ—Емерли — за Малгара, гдето да пристигне на 27. I. и се разположи на квартири. 12-а пл. нескор. батарея остава въ с. Стерна, въ разпореждането на к-ра на 26. п. Пернишки полкъ.

б) *1-а бригада* (4 дружини, 5. и 9. пл. с. с. батареи) остава да охранява морския брѣгъ въ участъка Шаркьой—Мерепте, до като бжде смѣнена отъ 26. п. полкъ, следъ това отпѣтува въ два прехода и се разполага въ с. с. Караджакалъ, Гесустуй, Деведжикъ и Каджкьой.

в) *3-а бригада* (4 дружини, 4. и 6. пл. с. с. батареи) остава сѣщо до смѣната отъ 26. п. полкъ въ участъка Мерепте — Лимна Бурну, следъ което ще отпѣтува въ два прехода, за да се разположа въ с. с. Балабанджикъ, Алабенкьой, Чаушкьой, Сатлия, Каливия и Кючукъ Хадъръ.

4. *Конната дивизия и 2-а бригада отъ 2-а п. Тракийска дивизия* на 24. и 25. януарий си оставатъ въ сѣщото положение (схема № 5).

5. *Сборната конна бригада* на 25. I. пристига въ Малгара. — *Щабътъ на армията* до 8 ч. пр. пл. на 25. I. остава въ с. Еникьой, а къмъ 2 ч. после пладне сѣщия день пристига въ гр. Малгара.

Връзка съ щаба на 7-а дивизия има на 25. I. презъ Кешанъ до Дорханъ — телеграфическа, а по-нататъкъ до Кавакъ — телефонна; съ 2-а дивизия до Айнарджикъ — телеграфна; съ М. О. опълчение — презъ Айнарджикъ до Кестамболъ — телеграфна, а по-нататъкъ телефонна, която достигаше до с. Аячъ, между Аячъ и Стерна — чрезъ конници; между Кавакъ и Еникьой — телефонна връзка, — до Стерна — летяща поща.

Съ пристигането на щаба на армията въ Малгара, получи се отъ главната квартира следната телеграма:

„Споредъ сведения отъ виенската преса, *Енверъ бей* щѣлъ да дебаркира между Родосто и Силиврия съ единъ корпусъ 2618“.

Тогава командующиятъ армията изпрати на началника на 7-а дивизия следната телеграфическа заповѣдь:

„Предайте веднага на началника на Македоно-Одринското опълчение да остави за охранение на брѣга въ дадения му участъкъ само една бригада и планинската нескорострелна батарея, а съ останалитъ две бригади утре 26. т. да тръгне за Малгара. Оставената бригада да се притегли за Малгара следъ като бжде смѣнена отъ 26. п. Пернишки полкъ. 1303, 25. I“

Обаче, следъ получаването на донесението отъ началника на 7-а дивизия № 16, командующиятъ армията изпраща следнитъ телеграфически заповѣди (къмъ 5 ч. сл. пл. на 25. I.):

1. „Кавакъ. Началнику 7-а Рилска дивизия. За предаване на началнику М. О. опълчение, въ с. Стерна кьой.

Къмъ № 1303. Разпоредете да остане въ разпореждането на началника на 7-а Рилска дивизия една бригада и две планински скорострелни батареи, вмѣсто придадената по-рано къмъ 26. п. Пернишки полкъ една нескорострелна планинска батарея. 1308“.

2) „Кавакъ. Началнику 7-а Рилска дивизия. Разпоредено да остане въ Ваше разпореждане една бригада отъ М. О. опълчение и две планински скоростр. батареи, вмѣсто едната нескорострелна, придадена по-рано къмъ 26. п. Пернишки полкъ. 1309“.

VIII. Действията на 26. януарий

1. 7-а п. Рилска дивизия. — Булаирският бой

(схема № 7)

а) Описание на позицията

Позицията, на която се спрѣ 7-а п. Рилска дивизия, се на-мѣрва на около 6 клм. източно отъ гр. Булаиръ, отъ едната и другата страна на в. *Сиври тепе* (кота 215), простирайки се между Сароския заливъ и Мраморно море — около 7 клм. широчина.

Най-високата точка на гребена, който иде отъ с. Ексе-милъ въ югозападна посока къмъ Булаиръ, е в. *Байракъ тепе* (к. 256), който се намира почти на срѣдата между Са-роския заливъ и Мраморно море и между Соукъ дере и моста на р. Кавакъ.

Отъ в. Байракъ тепе къмъ р. Соукъ дере гребенътъ се постепенно снишава, като образува на самото било върхо-ветѣ: Сиври тепе (к. 215), кота 195 — на 1700 м. отъ Сиври тепе, кота 175 (на картата 127), кота 110.

Отъ казания гребенъ се спускатъ къмъ Мраморно море нѣколко рида, на брой 8, между Кавакъ дере и Соукъ дере¹⁾.

Върху рида, който се спуска отъ в. Сиври тепе къмъ Мраморно море (рида „И“) се намерва единъ чифликъ — „*Червениятъ чифликъ*“, който бѣше преденъ пунктъ на по-зицията въ лѣвия участъкъ, а върху рида, който се спуска отъ Байракъ тепе (рида „д“), се намира чифликътъ „*Доганъ Арсланъ*“, включенъ въ лѣвия участъкъ на позицията.

Тия чифлици, както и Чифликъ *Куру* — югозападно отъ в. Сиври, сж били съ каменни стени, но разрушени отъ турцитѣ.

Отъ Сиври тепе къмъ шосето Кавакъ—Булаиръ се обра-зува единъ гребенъ, включенъ въ главната позиция, който първоначално има западна посока, после — северозападна.

Между шосето Кавакъ—Булаиръ и Сароския заливъ се образува единъ гребенъ, северния край на който се включи въ главната позиция. На 1½ клм. предъ позицията тукъ се намерва една височина — „*Разрѣзаната могила*“, както я нарекоха частитѣ, която представлява преденъ пунктъ за дѣсныя флангъ на позицията.

По-голямата частъ отъ мѣстността между Ексемиль и Сиври тепе е покрита съ парнарь, високъ 0.5—1.5 м., който мжно прикрива движението на маси, но способствува за

¹⁾ За улеснение, ридоветѣ съмъ означилъ съ буквитѣ на думата „Р-и-д-о-в-е“.

укриване на отдѣлни хора. Особно сж покрити съ драки (пар-нарь) южнитѣ склонове на Байракъ тепе — до на 1 клм. отъ морето; тукъ има пространства широки 1—2 клм., много трудно проходими. Самото било е почти голо.

Мѣстността западно отъ Сиври тепе по гребена е гола. Между Чиф. Куру и в. 195 има едра рѣдка гора, която скрива движението на войски. Югозападно отъ Разрѣзаната могила мѣстността къмъ Булаиръ е покрита съ лозя.

Подстѣпи къмъ позицията има по цѣлия ѝ фронтъ, на което способствуватъ височинитѣ и долинитѣ предъ нея; особено на лѣвия ѝ флангъ подстѣпитѣ сж най-удобни, както поради прикрития пѣтъ край Мраморно море, тъй и поради многото долини, които отиватъ отъ Мраморно море къмъ тила и предъ фронта на позицията.

Пѣтища: шосето Кавакъ—Булаиръ, коларският пѣтъ Ексемиль—Сиври тепе — Булаиръ, коларският пѣтъ Булаиръ—Червения чифликъ — Чифл. Доганъ — за Шаркьой, отъ който при чифл. Доганъ се отдѣля другъ коларски пѣтъ за с. Ексемиль; отъ с. Ексемиль по долината на р. Кавакъ дере има сжщо коларски пѣтъ, по който може да мине планинска артилерия. Паралелни пѣтища по позицията и предъ нея нѣма.

Заемаването на позицията, както видѣхме, стана на 24. I. отъ 1/7 п. бригада (подробности по заемаването вж. на схема № 7). До 26. януарий сутринята частитѣ едва бѣха успѣли да направятъ окопи за стрелба на колене, рѣдко до поясъ.

Предъ позицията бѣха изпратени следнитѣ *наблюдателни застави*: на Разрѣзаната могила — 1 взводъ отъ 13-а рота отъ 13. п. полкъ, северно отъ чифл. Куру — 1 взводъ отъ 8-а рота отъ 13. полкъ, на височината 195 — 1 взводъ отъ 15-а рота на 22. полкъ, на южнитѣ склонове на Сиври тепе — едно отдѣление отъ 14-а рота на 22. полкъ, на гребена предъ Червения чифликъ — едно отдѣление отъ 6-а рота на 22. полкъ, а самия Червенъ чифликъ се заемаше отъ 6-а рота; 5-а рота отъ 22 п. п. заемаше съ постове и застави рида „о“, отъ Доганъ Арсланъ — до Мраморно море.

Всичко въ 7-а п. Рилска дивизия (безъ колоната на полъковникъ *Поповъ* и дружината на подполк. *Тасевъ*, които не взеха участие въ боя), съ които началникътъ на дивизията разполагаше, бѣха: 12 3/4 дружини, 9 полски с. с. батареи, 3 пл. с. с. батареи — около 14,000 бойци.

Турцитѣ (булаирския корпусъ) въ съставъ: 22 дружини, 6 полски и 2 пл. с. с. батареи, 3—4 ескадрона — около 25,000 бойци.

б) Настъплението на турците

На 26. януарий рано сутринта *булаирският корпус* настъпва във цялото пространство между Сароския залив и Мраморно море. *Мюретебската дивизия* — във участъка между Сароския залив и пътя Булаир — в. Сиври тепе вкл., *27-а низамска дивизия* — вдъсно отъ същия път до Мраморно море. Четири полски батареи излизат на позиция при в. 110, една планинска батарея — във колоната настъпваща срещу Разрѣзаната могила, другата планинска батарея — във колоната настъпваща срещу Червения чифликъ. Кръстосвачътъ „*Месудие*“, споредъ заповѣдта на к-ра на корпуса, „ще подкрепи настъплението на 27-а дивизия съ силно обстрелване неприятелския лѣвъ флангъ при чифлика Доганъ Арсланъ“.

Планътъ на турците е билъ: съ 27-а дивизия да обходятъ нашия лѣвъ флангъ, а Мюретебската дивизия съ фронтална атака на линията Сиври тепе (вкл.) — Сароския заливъ „ще улесни обхода на 27-а дивизия“. *10 армейски корпус* въ 6 ч. пр. пл. на 26. I. „ще направи десантъ при Шаркьой“....

Гжститъ турски вериги били предшествувани отъ конници (1 ескадронъ срещу Разрѣзаната могила, 2 ескадрона въ дѣсния участъкъ).

Турскитъ вериги въ 7¹/₂ ч. пр. пл. достигатъ нашитъ наблюдателни застави и завързватъ пехотна стрелба съ тѣхъ.

Къмъ 7 ч. пр. пл. се открива огънь отъ турскитъ батареи на булаирската крепостъ, а въ 7¹/₂ ч. откриватъ стрелба и турскитъ полски батареи при вис. 110 — по цѣлата наша линия.

Четири военни параходи¹⁾ въ Мраморно море открили огънь по фланга и тила на нашата позиция — до Ексемилъ.

По прикрития пътъ край Мраморно море настъпватъ гжсти колони, които скоро почнаха да изпъкватъ изъ деретата и се явяватъ въ флангъ и тилъ на нашата позиция.

Къмъ 8 ч. нашитъ батареи откриватъ огънь по настъпващитъ турски колони, но поради това, че турците скоро наближили нашата позиция, трѣбвало да го прекратятъ.

Къмъ 9—9¹/₄ часа гжста мъгла покрива бойното поле, особено въ лѣвия участъкъ, гдето не се виждало на 20—30 крачки предъ позицията.

Пукотътъ на картечницитъ, смѣсенъ съ тоя на турскитъ орждия отъ сухо и море, съставятъ зловѣщата симфония, подъ която нашитъ храбри войници, съ пушка стисната въ ръка, очакваха противника на позицията си...

¹⁾ 2 броненосци и 2 торпильори.

в) Боятъ въ дѣсния участъкъ

Турската колона, която настъпвала въ пространството между Сароския заливъ и шосето Булаиръ—Кавакъ, била въ съставъ: 9. стрелкови полкъ (3 дружини, 1 картечна рота), 1 планинска с. с. батарея и 1 ескадронъ.

Въ 6¹/₂ часа пр. пл. се открива пушеченъ огънь отъ страна на турците срещу нашата застава на *Разрѣзаната могила* (1. взводъ отъ 13-а рота на 13. п. полкъ, усиленъ съ по 5 войници отъ другитъ взводове на същата рота), подъ командата на подпоручикъ *Товалички*. Къмъ 7 ч. турската артилерия отъ Булаиръ (полска и крепостна) открива огънь по главната наша позиция и по батареитъ въ дѣсния участъкъ. Планинската батарея заела позиция южно отъ Разрѣзаната могила.

Нашитъ батареи въ дѣсния участъкъ открили огънь последователно между 7 ч. 40 м. и 8 ч. пр. пл. по настъпващата турска пехота: 1-а батарея — въ участъка между Разрѣзаната могила и Сароския заливъ, 2-а, 7-а, 8-а и 4-а — по хълма между Разрѣзаната могила и шосето.

Огънятъ на турскитъ батареи по главната наша позиция и батареитъ билъ неефикасенъ: снарядитъ прелитали далечъ въ тила, а нашитъ батареи били на дълбоко дефилирани позиции.

Огънятъ на нашитъ батареи спира настъплението на турската пехота предъ Разрѣзаната могила, а нѣкои групи, които сж се движели по прикрития пътъ край Сароския заливъ, дори нагазили въ плиткото крайбрѣжие на залива, били прогонени отъ огъня на 1-а батарея и частъ избити. Турската планинска батарея е била принудена да замълчи и се премѣсти на друга по-скрита позиция край Сароския заливъ.

Положението на нашата застава на Разр. могила ставало все по-критическо, тъй като турската пехота почнала да я обхожда.

Командирътъ на 11-а рота, поручикъ *Карановъ*, по своя инициатива, изпратилъ 2 взвода отъ ротата си въ помощъ на заставата. Взводоветъ енергично настъпили напредъ и се прѣснали въ верига влѣво и вдѣсно отъ заставата, съ което осуетяватъ обкръжаването на последната отъ турците.

Шепата храбреци задържали съ огъня си настъплението на турците, докато имъ се свършатъ патронитъ и поручикъ Карановъ далъ заповѣдъ за отстъпление (въ 9 часа пр. пл.).

Тритъ взвода, подъ командата на взводнитъ си командири и поддържани отъ огъня на нашата артилерия, отстъпили въ редъ на главната позиция.

Турците заели Разрѣзаната могила къмъ 9 ч. 30 м. и изкарали картечници въ изоставенитъ окопи на 1-а и 2-а батареи отъ 25. I. (северно отъ могилата).

Следъ заемането на могилата, турцитѣ откриватъ силенъ пехотенъ, картеченъ и артилерийски огънь, по дѣсния участъкъ на 13. п. полкъ — *3-а дружина*, разположена до това време на главната позиция между Сароския заливъ и шосето (11-а и 12-а роти въ окопитѣ, 9-а и 10-а роти — въ полкова поддръжка — задъ окопитѣ).

Въ това време паднала доста гъста мъгла, подъ прикритието на която и на артилерийския огънь турската пехота напреднала на около $\frac{1}{2}$ клм, предъ Разрѣзан. могила.

Турскитѣ батареи (4), къмъ $9\frac{1}{2}$ ч. пр. пл., се измѣстили отъ в. 110 на вис. 175 (127) и откриватъ силенъ артилерийски огънь по цѣлата позиция на 13. п. полкъ. Нашитѣ батареи въ дѣсния участъкъ завързватъ съ тѣхъ артилерийски двубой, а дѣснофланговитѣ обстрелватъ хълма между Сароския заливъ и шосето, спирайки настѣплението на турцитѣ въ този участъкъ.

Командирътъ на 13. п. полкъ, който въ това време е билъ на позицията при 1/7 батарея, далъ заповѣдь на 10-а рота да заеме позиция влѣво отъ 12-а рота. Въ полкова поддръжка остава само 9-а рота — вдѣсно отъ 1/7 батарея.

Въ 11 ч. 40 м. пр. пл. полковиятъ командиръ получава следната писмена заповѣдь отъ бригадниа командиръ:

„По заповѣдь на началника на дивизията, преминете въ настѣпление, като дадете дѣсния си флангъ напредъ. Вземете и една придружающа батарея „№ 26. 11 ч. 30 м. пр. пл.“

Тогава командирътъ на полка изпраща на командира на 3-а дружина следната писмена заповѣдь (№ 116), получена къмъ 12 часа:

„По заповѣдь на началника на дивизията, дѣсния флангъ да се подаде напредъ и премине въ настѣпление. Обектъ — висотата до Сароския заливъ. 9-а рота да следва задъ дѣсния флангъ. Въ лѣво отъ Васъ ще настѣпи 1-а дружина. Една батарея ще придружава настѣплението“.

Подобна заповѣдь, но устно, командирътъ на полка даде и на командира на 1-а дружина.

За придружающа батарея командирътъ на полка назначи 1/7 батарея (майоръ *Венедиковъ* *Ив.*).

Дружинитѣ настѣпили къмъ $12\frac{1}{2}$ ч. въ следния редъ:

3-а дружина: въ първа линия 3 роти (12, 10 и 11, отдѣсно на лѣво), въ дружинна поддръжка 9-а рота;

1-а дружина: въ първа линия 2 роти (4. и 3. отдѣсно на лѣво), въ дружинна поддръжка 2-а рота.

2 картечници, по заповѣдь на полковия к-ръ, настѣпватъ на дѣсния флангъ на 1-а дружина.

1-а рота отъ 1-а дружина и 2 картечници оставатъ на позицията си (влѣво отъ шосето).

Настѣплението на ротитѣ е било много смѣло и подъ убийствения пехотенъ, картеченъ и артилерийски огънь на турцитѣ. Нашата 1/7 батарея (само единъ взводъ, тъй като другиятъ взводъ е билъ изпратенъ за придружающа батарея и не е можалъ да открие огънь) отлично е поддръжала настѣплението на пехотата.

Турскитѣ пѣхотни вериги предъ Разрѣзаната могила сж се оттеглили въ окопитѣ около могилата.

Къмъ 2 часа сл. пл. 10-а и 11-а роти въ центъра се хвърлятъ на ножъ въ окопитѣ на самата могила. Последватъ ги 4-а и 3-а роти влѣво.

Турцитѣ, изненадани и обезумѣли отъ страхъ, не сварили да поставятъ и ножоветѣ на пушките, хукнали да бѣгатъ, а останалитѣ въ окопитѣ били измушкани отъ нашитѣ войници или пленени.

Къмъ $2\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. Разрѣзаната могила и цѣлото пространство между Сароския заливъ и шосето били заети отъ ротитѣ на 3-а и 1-а дружини отъ 13. п. Рилски полкъ.

Следъ заемането на Разрѣзаната могила, ротитѣ, по заповѣдь на к-ра на 3-а дружина, почнали да се окопаватъ, тъй като турцитѣ се опитвали да минатъ въ контръ-атака.

Къмъ 3 ч. сл. пл. турската планинска батарея се е движела край Сароския заливъ — къмъ Тжпата могила. Забелязана отъ к-ра на 1/7 батарея, тя е била изчакана да откачи и почне да стоварва и сглобява орждията; обстреляна съ нѣколко шрапнели, орждията били изоставени отъ прислугата (при рехавото дърво, южно отъ Тжпата могила).

Командирътъ на 12-а рота, която настѣпваше край Сароския заливъ, заповѣдалъ на 1. взводъ (подпоручикъ *Герчевъ*), да настѣпи къмъ Тжпата могила и заеме орждията. Въ 4 ч. сл. пл. взводътъ заема Тжпата могила, но по него, по погрѣшка, паднали нѣколко шрапнели отъ нѣкоя наша батарея влѣво и убила 1 войникъ и ранила другъ. Взводътъ се оттеглилъ. Въ 5 ч. взводътъ наново излѣзалъ на могилата, но отъ планинската батарея останало само едно орджие (другитѣ орждия турцитѣ успѣли да измъкнатъ). Въ 6 ч. сл. пл. орждието било въ наши рѣце. Взводътъ е водилъ престрелка съ турска верига въ лозята — вѣроятно прикритие на батареята.

Въ 5 ч. 45 м. сл. пл. командирътъ на полка получилъ следната заповѣдь отъ бригадниа командиръ (№ 69 — 4 ч. сл. пл.):

„Задържете се на заетото положение. Недейте се подава повече напредъ. Пращамъ Ви една рота отъ 50 п. полкъ. Сега пристига и 9. наскор. арт. полкъ къмъ Васъ. Послужете си съ артилерията. Тукъ положение.о е отлично. Благодарение на Вашето настъпление, моралътъ на всички се подигна и общото положение е отлично“.

Къмъ 5¹/₂ ч. сл. пл. пристигнали 2 полски батареи отъ 9. арт. нескор. полкъ (изпратени отъ н-ка на дивизията), които заели позиция задъ 3-а и 4-а роти отъ 13. п., но, поради късното време, огънь не сж откривали.

Една рота отъ 50. п. полкъ (отъ 1-а дружина), изпратена отъ бригадниятъ к-ръ, пристигнала на позицията къмъ 6 ч. сл. пл. и и тя била оставена за полкова поддръжка (задъ 1/7 батарея).

— Въ време на боя, по заповѣдь на к-ра на дивизията, 2-а и 7-а батареи сж били извадени отъ позицията и къмъ 2 ч. сл. пл. заминали за Ексемилъ; къмъ 5¹/₂ ч. сл. пл. батареитъ сж били върнати на мѣстата си.

— *Лѣвиятъ флангъ на 13. п. Рилски полкъ*, отъ пѣтя Ексемилъ—Булаиръ изкл. до около 1 км. източно отъ шосето Кавакъ—Булаиръ, се е заемалъ отъ 2-а дружина отъ 13 п. Рилски полкъ (подполковникъ Жабински).

Участъкътъ на дружината е билъ около 900 крачки и се е заемалъ първоначално съ 2 роти (7-а и 8-а), а другитъ 2 роти (5-а и 6-а) въ дружинна поддръжка, задъ лѣвия флангъ.

Окопитъ за преднитъ роти били направени за стрелба стоишкомъ, а за 5-а и 6-а роти — само трасирани.

Единъ взводъ отъ 8-а рота е заемалъ едно гребенче на 80—100 крачки предъ окопитъ на ротата, за обстрелване мъртвото пространство предъ позицията.

Турцитъ срещу 2/13 дружина настѣпили въ съставъ отъ 3 дружини и една картечна рота (8. стрелкови полкъ).

Къмъ 9 ч. пр. пл. турцитъ сж заели Чиф. Куру и настѣпили срещу участъка на 8-а рота.

5/7 батарея открива огънь срещу настѣпающия противникъ.

Мъглата и гората около чиф. Куру пречели за следене на противника, който постепенно приближавалъ позицията.

Къмъ 11 ч. пр. пл. дружинниятъ командиръ е заповѣдалъ на дружинната поддръжка да приближи къмъ гребена на позицията, като 6-а рота удължи лѣвия флангъ на позицията.

Къмъ 12 часа по пладне изнесенитъ напредъ 3. взводъ отъ 8-а рота е билъ обкръженъ и взводътъ отстъпва, по заповѣдь на ротния си командиръ, на линията на другитъ взводове. Турцитъ заематъ окопчето на 3. взводъ отъ 8-а рота

и почватъ да фланкиратъ съ огъня си окопитъ на 7-а рота. Благодарение на гжстата мъгла, турцитъ доближили на 150—200 крачки отъ позицията и поставили картечницитъ си въ самата верига.

Настава следъ това такава честа стрелба отъ страна на турцитъ, както и отъ наша страна, че единичнитъ гърмежи не можело да се различатъ, а всичко се сливало въ едно общо бучене на куршуми и снаряди.

Дружинниятъ командиръ изпраща заповѣдь на ротнитъ командири, че ударътъ ще се посрещне на самата позиция, въ окопитъ и че крачка назадъ нѣма да се отстъпва. Преду-преждаватъ се за това и батареинитъ командири.

Въ 2 ч. 30 м. сл. пл. дружинниятъ командиръ заповѣдва на стоящата до тогава въ дружинна поддръжка 5-а рота да заеме приготвенитъ ѝ отъ по-рано окопи между 6-а и 8-а роти, а на 3. взводъ отъ 8-а рота заповѣдалъ да контъратакува и заеме напустнатия по-рано гребенъ. Взводътъ зае, действително, старата си позиция, но скоро билъ принуденъ да отстъпи. Тогава ротниятъ командиръ изпраща три взвода въ ударъ съ ножъ, а четвъртиятъ развива най-силенъ огънь. Турцитъ, като видѣли, че нашитъ отиватъ въ ударъ съ ножове, хукватъ да бѣгатъ и хребетчето бѣ завладѣно вече съ три взвода, които стреляха по отстъпващия въ безпорядкъ противникъ — това било къмъ 3 ч. 40 м. сл. пл.

Къмъ 4 ч. 40 м. сл. пл. противникътъ, получилъ подкрепление, се опиталъ пакъ да настѣпи къмъ лѣвия флангъ на дружината, но понеже мъглата малко се дигнала, то ротитъ отъ дружината, както и батареитъ, открили по него убийственъ огънь и турцитъ отстъпили въ безпорядкъ, като оставили много убити и ранени предъ фронта на дружината (348 войници и 5 офицери)..

— *1-а рота отъ 1-а дружина*, заедно съ дветъ картечници, които, както видѣхме по-горе, бѣха останали на позицията на 1-а дружина (вдѣсно отъ 2-а дружина) сж водили само стрелба съ турска пехота около чифл. Куру.

8/7 батарея (кап. Христовъ Илия) въ последния моментъ е изкаралъ батареята, която е била задъ участъка на 1-а дружина, на открита позиция и съ огъня си е обстрелвалъ отстъпващитъ въ безредие турци къмъ Булаиръ.

— *4-а дружина отъ 13. п. Рилски полкъ*, която на 25. I. ношува задъ дѣсния участъкъ на полка, на 26. I. сутринта, по заповѣдь на бригадниятъ к-ръ, замина за Байракъ тепе, като бригадна поддръжка, а 1. взводъ отъ 13-а рота — заставата, на Разрѣзаната могила, следъ оттеглянето си, билъ изпратенъ за присъединение къмъ дружината.

2) Боятъ въ лѣвия участъкъ

Срещу лѣвия участъкъ на позицията (отъ Сиври тепе до Мраморно море) турцитѣ настѣпватъ въ три колони:

1) Табуръ Сомѣ отъ Мюретевската дивизия — къмъ Сиври тепе, 2) 73. п. полкъ и 1 планинска батарея — къмъ Червения Чифликъ, 3) 79. п. полкъ и 1—2 ескадрона — край Сароския заливъ.

Въ резервъ на 27-а низамска дивизия — 80. п. полкъ и 27-а стрелкова дружина, разположени задъ 79. п. полкъ. Въ общъ резервъ на булаирския корпусъ е останалъ 50. п. Трапезундски полкъ.

Къмъ 6 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл. се забелязватъ гъсти непр. вериги, задъ които сгъстени части, които настѣпвали срещу лѣвия флангъ на нашата позиция, заетъ отъ 2/22 дружина. Въ 7 $\frac{1}{2}$ ч. се открива артилерийска стрелба отъ турскитѣ батареи на вис. 110. Нашитѣ батареи въ лѣвия участъкъ откриватъ огънь къмъ 8 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл. по настѣпвающитѣ турски колонии.

Бригадниятъ командиръ, полковникъ *Митовъ*, който сутринята билъ на в. Байракъ тепе (наблюдателния пунктъ), въ 8 ч. пр. пл. донася по телефона на началника на дивизията (въ с. Кавакъ) за положението.

Едновременно изпраща заповѣдъ, 4-а дружина отъ 13. п. Рилски полкъ (бригадниятъ резервъ), която ношува задъ дѣсния флангъ на 13. п. полкъ, веднага да трѣгне за в. Байракъ тепе.

Въ 8 ч. 40 м. бригадниятъ командиръ повторно донася на началника на дивизията за положението и че противникътъ настѣпва съ значителни сили („срещу дѣсния флангъ 1 пех. полкъ, срещу центъра 5—6 табура, срещу лѣвия флангъ — повече отъ бригада“).

Въ 8 ч. 45 м. предали по телефона отъ щаба на дивизията, че началникътъ на дивизията дава въ разпореждане на бригадниятъ к-ръ една дружина отъ 49. п. полкъ; следъ това, телефонътъ при щаба на дивизията повече не се обаждаль...

Командирътъ на 22. п. Тракийски полкъ, полковникъ *Савовъ Сава*, който сутринята е билъ сѣщо на Байракъ тепе, въ 7 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл. дава заповѣдъ на командира на 3-а дружина (въ полкова поддържка, при Байракъ тепе) да изпрати 11-а рота въ разпореждането на к-ра на 2/22 дружина, а въ 8 $\frac{1}{4}$ ч. заповѣдва на к-ра на сѣщата дружина (3-а) да продължи бойния редъ на полка влѣво отъ 2-а дружина. Къмъ 9 ч. пр. пл. командирътъ на полка заповѣдва и на командира на 1-а дружина (сѣщо въ полкова поддържка, при Байракъ тепе): „дружината да се спуствне къмъ брѣга на Мраморно море и подкрепи нашия лѣвъ флангъ“.

Боятъ на дружинитѣ до контъръ-атаката

1) 2-а дружина отъ 22 п. Тракийски полкъ (подполк. *Сануновъ*).

Сутринята на 26. януарий дружината е заемала следното положение:

6-а рота заема позиция около Червения Чифликъ, 8-а рота — окопа при Чифл. Доганъ Арсланъ, 7-а рота (дружинна поддържка) — окопа на втората тераса на сѣщата височина, 5-а рота — въ постове и застави на предния склонъ на рида „О“; единъ взводъ отъ 7-а рота, по заповѣдъ на дружинния командиръ, е билъ изпратенъ на рида „И“ за връзка съ дѣснофланговата (4/22) дружина.

Картечната рота на полка, дадена въ разпореждането на к-ра на 2-а дружина, заема позиция съ 2 картечници (2. взводъ) при Чиф. Доганъ Арсланъ и 2 картечници (1. взводъ) на рида „И“ (влѣво отъ взвода на 7-а рота).

Задъ участъка на дружината сѣ тритѣ планински батареи.

Изпратената 11-а рота въ разпореждането на к-ра на 2-а дружина, къмъ 8 $\frac{3}{4}$ ч. заела позиция влѣво отъ 8-а рота.

— Когато турскитѣ вериги достигнали на 600 кр. предъ 6-а рота, ротниятъ командиръ (капитанъ *Жековъ*) далъ заповѣдъ за отстъплението на ротата, по взводно, къмъ окопа на ротата при Чиф. Доганъ Арсланъ. Отстъплението на взводоветъ почнало въ 8 $\frac{1}{2}$ ч. и доста безредно: 2. и 4. вздове отстъпили на позицията (окопа на ротата); 1. взводъ се откъсва вдѣсно по гребена, пристига при взвода отъ 7-а рота и после се прибира при ротата на задната позиция (къмъ 10 ч.), а 3-ятъ взводъ (съ часть войници отъ 1. взводъ) се откъсва още по-назадъ и не се явява дори на задната позиция на ротата си (спрели въ единъ окопъ приготвенъ на 24. I. за 5-а рота.)

Въ 9 ч. пр. пл. турцитѣ завладяватъ Червения Чифликъ.

Къмъ сѣщото време дружинниятъ командиръ заповѣдалъ на 7-а и 11-а роти да настѣпятъ напредъ: 7-а рота — къмъ чифлика, а 11-а рота — влѣво отъ 8-а рота.

Въ 9 $\frac{1}{4}$ ч. пада гъста мъгла, подъ прикритието на която турцитѣ наближили височината на Доганъ Арсланъ.

Следъ половина часъ престрелка, къмъ 9 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл., дружинниятъ командиръ заповѣдалъ на ротитѣ да отстъпятъ къмъ укрепения участъкъ на 7-а рота (втората тераса на височината).

Къмъ 10 ч. пр. пл. 6-а, 7-а и 8-а роти заематъ втората позиция (6-а рота вдѣсно, 7-а рота въ окопа си, 8-а рота влѣво).

11-а рота, която при настъплението си се откъсва от съседната и 8-а рота, продължила движението си напред (по рида „д“), попада между турски вериги, с които води бой до към 10 ч. и после, за да се закрие изъ шубрацитъ, отстъпила налѣво и към 10 $\frac{1}{2}$ ч. попада при 1/22 дружина, която към това време действувала на рида „о“.

5-а рота, която съ постове и застави заемаше сутринята предния склонъ на рида „о“, отстъпила назадъ, като 2 взвода попадатъ при 1/22 дружина, а другитъ 2 взвода сж отстъпили къмъ планинскитъ батареи, заедно съ ротния си командиръ (капитанъ *Гърбева Георги*).

Картечната рота отстъпила: 2-ятъ взводъ, който бѣше при чифлика, въ мъглата отстъпва при планинскитъ батареи, а 1-ятъ взводъ, който дори не излѣзалъ на опредѣлената му позиция (при взвода отъ 7-а рота) и не бѣше откривалъ огънь, се върналъ на втората позиция на ротитъ (между 6-а и 7-а роти). Ротниятъ командиръ (капитанъ *Георги Цура*), заедно съ ротния резервъ, отстъпилъ чакъ при р. Кавакъ.

Турцитъ заели чифл. Доганъ Арсланъ въ 10 ч. 30 м. пр. пл.

Следъ заемането на чифлика, турцитъ бавно сж настъпвали напредъ, спирани отъ огъня на нашитъ роти. Дори 7-а рота е преминавала на два пѣти въ контъръ-атака, прикривана отъ огъня на 6-а и 8-а роти. Тукъ турцитъ извършватъ и едно коварство: изпратили 15—20 души напредъ, които, безъ да стрелятъ, викали „теслимъ“. Командирътъ на 7-а рота, поручикъ *Тановски*, помислилъ, че групата турци се предаватъ и изпратилъ подпоручикъ *Тодоровъ* съ около 20 души охотници, които да заловятъ групата. Обаче, когато нашата група изкочила напредъ, турцитъ открили огънь; подпоручикъ *Тодоровъ* пада убитъ и войниците се връщатъ при ротата си, излѣзла напредъ отъ окопа си. Поручикъ *Тановски* връща пакъ ротата въ окопа си. Скоро и той пада тежко раненъ.

— Батареитъ въ участъка, както видѣхме, открили огънь въ 8 ч. с., който към 9 $\frac{1}{2}$ ч. прекратили, поради падналата гжста мъгла. Следъ заемането на чифл. Доганъ Арсланъ отъ турцитъ, планинскитъ батареи, най-близки до позицията, не сж открили огънь по заетата отъ противника позиция. Към 12 $\frac{1}{2}$ ч. планинскитъ батареи, по заповѣдъ на командира на отдѣлението, подполк. *Аврамовъ*, отстъпили на по-задна позиция при Байракъ тепе.

Къмъ това време и 3/7 батарея (поручикъ *Радова*), която заемаше позиция на гребена „о“ — по групи по 2 орджия (предната група на 1 $\frac{1}{2}$ клм. отъ брѣга на морето), поради арт. огънь отъ турския воененъ корабъ, се събира назадъ — на позиция по южния склонъ на Байракъ тепе.

2. 3-а дружина отъ 22 п. полкъ

(подполковникъ Кметовъ)

Сутринята на 26. I. дружината се намѣрваше на южнитъ склонове на Байракъ тепе — въ полкова поддръжка.

Въ 7 $\frac{1}{2}$ ч. с. бѣше изпратена *11-а рота* въ разпореждането на командира на 2-а дружина. Към 8 $\frac{1}{4}$ ч. дружинниятъ командиръ получава заповѣдъ отъ полковия к-ръ и другитъ три роти отъ дружината да настъпятъ и продължатъ бойния редъ на 2-а дружина.

Дружинниятъ командиръ изпратилъ само *10-а рота*, която настъпила по оврага източно отъ височ. Доганъ Арсланъ и после излѣзла по западния склонъ на рида „о“, гдето завързва бой съ настъпващитъ турски вериги.

Ротата води бой до 10 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл., следъ което, подъ натиска на противника, отстъпва назадъ по сѣщия гребенъ, гдето остава на позиция — до контъръ атаката.

Към 9 ч. пр. пл. дружинниятъ командиръ е заповѣдалъ на *12-а рота* да настъпи къмъ Мраморно море, вдѣсно отъ 10-а рота. Въ 11 ч. пр. пл. ротата се развърнала въ боенъ редъ вдѣсно и въ отстъпъ назадъ на 10-а рота, безъ да влезе съ нея въ връзка. Следъ престрелка съ турцитъ около половинъ часъ, ротата отстъпила на сѣщия гребенъ — вдѣсно отъ 10-а рота и съ фронтъ къмъ чифлика Доганъ Арсланъ. Към 12 $\frac{1}{2}$ ч. турскитъ вериги наближили на 300—400 крачки отъ ротата и се завързала силна пехотна стрелба. Пада убитъ командирътъ на ротата, капитанъ *Шоповъ Иванъ*. Ротата се е задържала на позицията си до контъратаката.

9-а рота въ 11 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл. получава заповѣдъ отъ дружинния к-ръ да настъпи съ три взвода къмъ чифл. Доганъ Арсланъ, като единъ взводъ (1-ятъ) остане съ знамето. Тритъ взвода настъпили и към 1 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. заели една височина влѣво отъ 2-а дружина (по рида „д“), гдето завързва бой съ неприятелски вериги. Ротата е останала на тази позиция до 2 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл.

Дружинниятъ командиръ е останалъ всичкото време при знамето . . .

— Вдѣсно отъ 9-а рота сж настъпили и събранитъ взводи отъ 5-а рота. При настъплението е билъ раненъ ротния командиръ, който се оттегилъ назадъ.

3. 1-а дружина отъ 22. п. полкъ (майоръ Шишковъ).

Дружината, въ съставъ отъ 3 роти¹⁾, на 26. I. сутринята е била въ полкова поддръжка, при Байракъ тепе.

Къмъ 9 ч. пр. пл. дружинниятъ командиръ получава устната заповѣдъ отъ командира на полка да настѣпи къмъ Мраморно море. Въ изпълнение на тази заповѣдъ, дружинниятъ командиръ изпраща 4-а рота въ 1-а линия, а 1-а и 2-а роты въ 2-а линия. Ротитѣ настѣпватъ по рида „о“ къмъ Мраморно море. Мъглата попречва на дружината да влезе въ връзка съ 3-а дружина, вслѣдствие. За попълване междината, образувана отъ отстъплението на 5-а рота, изпратени били въ верига два взвода отъ 2-а рота, които заематъ позиция на склона на рида „о“ съ фронтъ на западъ.

Настѣплението продължавало, когато предъ фронта на 2-а рота отъ храсталака се натъкнали отстъпващи отдѣлни войници отъ 10-а рота и цѣлата 11-а рота. Дружинниятъ к-ръ заповѣдалъ на к-ра на 11-а рота, поручикъ *Доспевски*, да събере ротата си и стане въ дружинна поддръжка задъ дѣсния флангъ (къмъ 11 ч. пр. пл.). Преднитѣ два взвода отъ 2-а рота завързватъ престрелка съ настѣпващитѣ по петитѣ имъ турски вериги. Взводоветѣ се усилватъ съ другитѣ два взвода отъ 2-а рота. Огнѣтъ на веригитѣ отъ 2-а рота спира настѣплението на турцитѣ.

4-а рота, настѣпвайки къмъ Мраморно море, къмъ 11 ч. пр. пл. е заела позиция на около 1000 крачки отъ брѣга на морето. Ротата среща отстъпващитѣ 2 взвода отъ 5-а рота, които ротниятъ командиръ прибира при ротата си.

Предъ фронта на 4-а рота се показали две линии турски вериги и задъ тѣхъ други, съ които ротата завързва бой.

1-а рота е останала въ дружинна поддръжка въ пространството между 2-а и 4-а роты.

Отъ прикрития пжтъ край Мраморно море изпъквали нови турски вериги, които подтиквали преднитѣ, тъй че на около 700 крачки предъ фронта на 4-а рота се напластили гъсти турски вериги, които открили силенъ, огнѣ по ротата. Една турска рота се готвѣла да обхване лѣвия флангъ на ротата, но билъ изпратенъ единъ взводъ отъ ротата, който съ огнѣ си спрѣлъ тур. рота.

Настѣпващитѣ турци срещу 2-а рота получили подкрепление и се готвѣли да минатъ въ атака.

¹⁾ 3-а рота на 25. I. е била изпратена на в. 149 (при Кавакъ дере), въ замѣна на изпратената на 24. I. 15-а рота отъ сѣщия полкъ.

Положението на дружината станало критическо и дружинниятъ командиръ, къмъ 11 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл., пратилъ заповѣдъ на ротитѣ да отстъпятъ на следния гребенъ („в“).

Два взвода отъ 1-а рота били изпратени къмъ лѣвия флангъ на 4-а рота, за да прикриватъ отстъплението на 4-а рота, а другитѣ два взвода отъ 1-а рота и двата взвода отъ 5-а рота се изпращатъ на тилна позиция, която да окопаятъ.

4-а рота почва отстъплението си къмъ 12 ч. по обѣдъ. Отстъплението е станало по части, постепенно и въ редъ. Когато 4-а рота е била вече на тилната позиция, срещу лѣвия и флангъ се явява единъ турски ескадронъ, но билъ отбитъ отъ огнѣ на два взвода отъ ротата.

На тилната позиция ротитѣ се нареждатъ (отъ лѣво на дѣсно): 4-а рота, 1-а рота, 2-а рота (изнесена напредъ на 400—500 кр.), 1-а рота и задъ нея двата взвода отъ 5-а рота.

Къмъ 11 $\frac{1}{2}$ пр. пл. дружинниятъ командиръ донесалъ на командира на полка за критическото положение на дружината и го молилъ за подкрепление. Въ сѣщото време изпратилъ патрулъ да дирятъ 3-а рота съ заповѣдъ ротата да настѣпи отъ к. 149 въ помощъ на дружината отъ къмъ морския брѣгъ. Патрултѣ не намѣрилъ ротата.

На тилната позиция дружината е стояла, докато е получила заповѣдъ отъ полковия к-ръ да мине въ контръ-атака.

4. 4-а дружина отъ 22. п. полкъ (майоръ Нейковъ)

Дружината заемаше центъра на позицията (Сиври тепе), гдето се бѣше окопала. Задъ участъка на дружината се намѣрваха 9-а и 6-а полски батареи. Въ наблюдателна застава бѣше изпратенъ 4. взводъ отъ 15-а рота, а едно отдѣление отъ 14-а рота — на гребена „И“ (северно отъ Червения чифликъ) за връзка съ 2-а дружина. 2 взвода отъ 13-а рота сѣ останали за гарнизонъ въ с. Ексемилъ, а единъ взводъ отъ 16-а рота — въ прикритие на парка (въ с. Кавакъ).

Ротитѣ заемаха позицията (отъ дѣсно на лѣво): 13-а рота (2 взвода), 15-а (3 взвода), 16-а (3 взвода) и 14-а (2 взвода въ 1-а линия, 2 взвода въ поддръжка).

Едно орждие отъ 9-а батарея — задъ окопа на 14-а рота, другитѣ 3 орждия — задъ Сиври тепе (край пжтя). 6-а батарея — алѣво отъ 9-а.

Къмъ 8 ч. пр. пл. отъ наблюдателната застава на в. 195 се донася, че гжста маса турска пехота, предшествувана отъ конници, настѣпва къмъ в. 195, а и цѣлото пространство до Мраморно море е пълно съ настѣпващи турски вериги и колони. Това можало да се забележи и съ бинокълъ отъ Сиври тепе.

Въ 8¹/₂ ч. наблюдателната застава на в. 195 почнала да отстъпва, крачка по крачка и съ бой. Следъ отстъпването си, заставата заела позиция на дѣсния флангъ на 13-а рота и влиза подъ командата на командира на сжщата рота.

Къмъ 9 ч. турската пехота (табуръ Сомѣ) заела в. 195. Батареитѣ отъ в. 110 обстрелватъ позицията отъ 7¹/₂ ч. пр. пл.

Къмъ 8¹/₂ ч. пр. пл. откриватъ огънь нашитѣ батареи отъ центъра, като 9-а батарея е стреляла по височинитѣ 195 и 110, а 6-а батарея — по подлежащата мѣстностъ и дола предъ Червения чифликъ, напълненъ до това време съ турци.

Въ 9¹/₂ ч. пр. пл. ротитѣ откриватъ огънь по турскитѣ вериги, наближили позицията на около 300 крачки.

Мъглата, която пада къмъ това време, не позволявала да се следи движението на турцитѣ, а само по стрелбата на последнитѣ можело що-годе да се сжди за мѣстото на последнитѣ.

Турскитѣ батареи, премѣстени на в. 175 (127) къмъ 9¹/₂ ч. пр. пл., продължавали да обстрелватъ позицията на дружината, но снарядитѣ имъ повечето прелитали назадъ.

Къмъ 10 ч. командирѣтъ на 15-а рота, поручикъ *Икономовъ*, изпратилъ нѣколко войници доброволци, които да излѣзатъ напредъ и откриятъ противника. Войницитѣ донесли на ротния командиръ, че около една дружина настѣпва по дола, който излиза непосредствено предъ окопа на ротата (между ридоветѣ „р“ и „и“). Ротниятъ командиръ заповѣдалъ на 2-я взводъ да излѣзе напредъ и заеме позиция срещу дола, за да обстрелва настѣпвающитѣ турци. Взводътъ направилъ това и открива най-силенъ огънь по масата турци въ дола (дружина отъ 73. п. полкъ). Турцитѣ спиратъ и повръщатъ малко назадъ. Ротниятъ командиръ заповѣдалъ взводътъ да остане тамъ, като си направи стрелкови трапчета.

Въ сжщото време и 14-а рота (подпор. *Кокошковъ*), къмъ фронта на която се бѣше явилъ противникъ на около 300 крачки (дружина отъ 73. п. полкъ, която, следъ заемането на Червения чифликъ, е настѣпила по гребена на северъ), изпраща единъ взводъ отъ поддържката (2-я) на лѣвия си флангъ и въ отстъпъ назадъ, за да пази фланга на ротата. Взводоветѣ отъ първата линия откриватъ силенъ огънь срещу противника и го заставятъ да спре настѣплението си.

Въ 10¹/₂ ч. пр. пл. отъ 9-а батарея се поставя още едно орджие въ окопитѣ, изкарано на ржце отъ войницитѣ отъ 13-а рота; орджията въ окопитѣ сж готови за картечна стрелба.

Турската пехота, следъ известна пауза, възобновява огъня си още по-усилено; нѣколко картечници успѣватъ да се настанятъ въ самитѣ вериги и откриватъ огънь.

Дружинниятъ командиръ предава заповѣдь на ротнитѣ командири, че тукъ, въ окопитѣ, ще се приеме ударътъ на ножъ.

Къмъ 12 ч. по пладне турскитѣ вериги сж на 100—200 крачки отъ окопитѣ на ротитѣ. Чували се вече турскитѣ команди, а и отдѣлни силуети се забелязвали изъ мъглата. Последната съ гжстъ вуалъ покривала цѣлото пространство и не се виждало на 50 крачки. Артилерийската стрелба престанала отъ дветѣ страни. Пехотната и картечна, обаче, стрелба отъ страна на турцитѣ става вихрова и все повече и повече се приближавала до окопитѣ на ротитѣ.

Ротнитѣ командири заповѣдватъ на войницитѣ да турятъ ножоветѣ на пушкитѣ и войницитѣ чакатъ съ стиснати въ ржце пушки да посрещнатъ турцитѣ.

Турцитѣ (табуръ Сомѣ и 73. п. полкъ), обаче, не посмѣха да идатъ на ножъ и така, ту стреляйки адски, ту стихнали, останаха предъ позицията на 4-а дружина до 3 часа сл. пладне.

5. 4-а дружина отъ 13. п. Рилски полкъ

(майоръ *Мариновъ* Пано)

Дружината, следъ като получи заповѣдта отъ бригадния к-ръ да пристигне на Байракъ тепе, тръгва въ 7¹/₂ ч. пр. пл. и въ 10¹/₂ ч. стига при Байракъ тепе. Бригадниятъ к-ръ веднага заповѣдалъ на дружината да настѣпи къмъ Мраморно море (по рида „в“) и подкрепи лѣвия флангъ на 22. п. полкъ. Дружината, при настѣплението си, се отклоня отъ дадената ѝ посока и къмъ 11¹/₂ ч. се развърща на западния склонъ на гребена „о“. Единъ взводъ отъ 13-а рота (поручикъ *Трънка*) оставенъ въ странично прикритие на една височина на рида „о“.

Появата на дружината между отстъпвающитѣ групи войници отъ 2-а и 3-а дружини на 22. п. полкъ, спира последнитѣ и дава възможностъ на ротитѣ да се организиратъ.

Дружината води бой съ турцитѣ и заедно съ съседнитѣ роти отъ 22. п. полкъ, спира настѣплението. Въ това положение дружината остава до момента на контръ атаката.

6. 4-а дружина отъ 49. п. полкъ

(майоръ *Мариновъ* Вълко)

До 10 ч. 30 м. пр. пл. на 26. I. дружината е била разположена на бивакъ на западния склонъ на кота 199. Въ този часъ дружинниятъ командиръ получава следната писменна заповѣдь отъ командира на 1-а бригада, адресирана до к-ра на 49. п. полкъ:

„Дружината отъ повърения Ви полкъ, която по заповѣдь отъ дивизията се дава въ наше разпореждане, веднага да настѣпи, като се насочи къмъ най-високата височина“¹⁾.

Въ 10 ч. 45 м. дружината тръгва въ походна колона къмъ казаната височина и къмъ 12 часа пристига при сѣщата.

Тукъ, по заповѣдь на бригадни командиръ, дружината остава, до втора заповѣдь.

Контъръ-атаката на лѣвия участъкъ

Следъ получаване донесенията на бригадни командиръ за настѣпленieto на турцитѣ, началникътъ на дивизията изпраща следното донесение на командующия армията:

„Днесъ още се обстрелва позицията ни отъ шесть броне-носци. Стрѣбата почнаха въ 7 ч. 21 м. пр. пл. Турцитѣ ще се мжчатъ да добиятъ успѣхъ тукъ. Предъ видъ важността на това обстоятелство, добре е да се остави цѣлия Македоно-Одрински отрядъ за поддържане на дивизията. 26. I. Кавакъ, 9 ч. 50 м. пр. пл.“

Командующиятъ армията разпорежда:

1. „Кавакъ. Началнику 7-а Рилска дивизия.
26. Разпоредихъ да остане цѣлото Македоно-Одринско опълчение. Предайте началнику последното. 1320.“
2. „Кавакъ. Началнику 7-а Рилска дивизия за предаване на началнику Македоно-Одринското опълчение, въ Стерна кѡй. Цѣлото Македоно-Одринско опълчение да остане по мѣстата си, до второ разпореждане. 1321“.

Следъ това, началникътъ на дивизията съ щаба си напуска с. Кавакъ и заминава за позицията (къмъ 10¹/₂ ч. пр. пл.).

По пѣтя за позицията началникътъ на дивизията разпорежда (около 11 ч. пр. пл.):

1. Три дружини отъ 50 п. полкъ (маневрени войски на дивизията), да настѣпятъ отъ бивака си (1 клм. с. з. отъ Ексемилъ) къмъ върхъ Байракъ тепе.
2. Една дружина отъ 50 п. полкъ, заедно съ картечната рота на полка, да заеме позиция на в. 199.
3. До командира на 49. п. полкъ (колоната на полк. Поповъ) на в. 241):

„Съ дветѣ дружини и дветѣ батареи веднага заминете къмъ с. Ексемилъ и заемете височинитѣ надъ морето, за да попрѣ-

¹⁾ Бригадниятъ к-ръ е изпратилъ тази заповѣдь въз основа предаденото му съобщение отъ щаба на дивизията, че въ негово разпореждане се дава една дружина отъ 49. п. полкъ.

чите на движението на противника край морето и Ексемилскитѣ височини. На кота 149 оставете една рота, която да наблюдава морския брѣгъ и долината на р. Кавакъ дере и да служи за прикритие на полската нескорострелна батарея, която пристига тамъ. № 22, 10 ч. 50 м. пр. пл.“

Къмъ 11 ч. 30 м. пр. пл. командирътъ на дивизията пристигналъ на Байракъ тепе, безъ щаба си.

Следъ малко (въ 11 ч. 35 м.) командирътъ на бригадата, който преди пристигането на началника на дивизията е билъ къмъ Сиври тепе, пристига на Байракъ тепе и докладва на началника на дивизията за положението и за изпратената заповѣдь до к-ра на 13. п. полкъ да мине въ настѣпление (№ 26).

Къмъ 12 ч. пристига на Байракъ тепе началникътъ щаба на дивизията, полковникъ *Овчаровъ* — доста смутенъ и неотсѣдналъ отъ коня. Той се обърналъ къмъ началника на дивизията съ думитѣ: „Господинъ генералъ, време е да помислимъ за Кавакъ!“ ...

Бригадниятъ командиръ подразбира, че става дума за отстъпление, настоява, че положението не е тѣй лошо и докладва за пристигането на 4/49 дружина при Байракъ тепе. Полковникъ *Овчаровъ* помолилъ н-ка на дивизията да му разреши да замине за Кавакъ по нѣкоя „неотложна“ работа. Н-кътъ на дивизията му разрешилъ. Полк. *Овчаровъ* веднага заминалъ (къмъ 12¹/₄ ч.). Около 12¹/₄ ч. пристигнали задъ Байракъ тепе маневренитѣ войски на дивизията (1, 2. и 3. дружини отъ 50 п. полкъ, като 4. дружина съ картечната рота на полка останали на к. 199).

Тогава началникътъ на дивизията заповѣдалъ на бригадни командиръ да замине въ дѣсния участъкъ, гдето да ржководи боя, като дава въ негово разпореждане 1/50 п. дружина.

Къмъ 12¹/₂ ч. пристигналъ на Байракъ тепе командирътъ на 22. п. полкъ, полковникъ *Савовъ*, който докладвалъ на началника на дивизията за положението на полка и го молилъ за подкрепление. Н-кътъ на дивизията обещалъ, че ще му изпрати 4/49 дружина, за да мине въ контъръ-атака. Следъ това, полковникъ *Савовъ* заминалъ на позицията при 2-а дружина отъ полка.

Бригадниятъ к-ръ, следъ като се отдѣля отъ н-ка на дивизията (къмъ 12 ч. 20 м.), спира при наблюдателния пунктъ на 5/7 батарея и отъ тамъ изпраща на началника на дивизията следното донесение (№ 67, 1 часа сл. пл.):

„Положението на дѣсния флангъ е добро. Полковникъ Мановъ е миналъ въ настѣпление съ една дружина и една батарея къмъ моилата около морето. Майоръ Нейковъ въ центъра се

държи здраво. Щом пристигне дружината на майоръ Корфоновъ¹⁾, ще премине въ настъпление.

Около 1 часа сл. пл. началникът на дивизията е дал следните заповеди:

1. На командира на 4/49 дружина: Дружината да настъпва въ участъка на 22. п. полкъ — къмъ чифл. Доганъ, който и заетъ отъ противника и го контър-атакува, като за тази целъ се дава въ разпореждането на к-ра на 22. п. полкъ.

2. До командира на 50. п. полкъ (заповѣдта е предадена чрезъ офицеръ отъ щаба на дивизията): Да се изпрати една дружина, която да настъпи къмъ Мраморно море, съ целъ да подкрепи лѣвия флангъ на 22. п. полкъ (изпратена е била 2/50 дружина).

3. До командира на сѣщия полкъ — да изпрати 1/50 дружина въ разпореждането на бригадни к-ръ, за подкрепление на 13. пех. полкъ.

4. Две полски батареи отъ дѣсния участъкъ и една планинска батарея отъ лѣвия участъкъ да заминатъ на позиция при с. Ексемилъ (при 4/50 дружина на к. 199).

За организиране тилни позиции при Ексемилъ и Кавакъ, н-кът на дивизията изпратилъ старшия адютантъ на дивизията и офицерътъ за поръчки.

— *Контър-атаката* се извършва въ следния редъ.

1. 4-а дружина отъ 49. п. полкъ и 2-а дружина отъ 22. п. полкъ.

Въ изпълнение устната заповѣд на началника на дивизията, командирът на 4/49 дружина, майоръ *Мариновъ Вѣлко*, повежда дружината си въ дадената му посока, воденъ отъ адютанта на 22. п. полкъ, капитанъ *Гичевъ*. Дружинниятъ к-ръ се явява при командира на полка, полк. *Савовъ*, който му заповѣдва, заедно съ 2/22 дружина и подъ командата на к-ра на сѣщата дружина (подполковникъ *Сапуновъ*), да настъпятъ къмъ чифл. Доганъ Арсланъ, контър-атакуватъ противника и завладѣятъ чифлика. — Това е било къмъ 1¹/₂ ч. сл. пл.

4/49 дружина се развърща въ боенъ редъ (14-а и 16-а роти въ първа линия, 13-а и 15-а въ втора) и настъпва напредъ. Съ появата на 4/49 дружина, всички почватъ да викатъ ура! Подава се сигналъ за атака и ротите отъ 4/49 и 2/22 дружини се понасятъ напредъ — „на ножъ!“

Турцитъ не издържатъ ударътъ на ножъ и отстъпватъ въ голѣмъ безпорядѣкъ, като оставили частъ отъ мунициитъ и облъклото си, единъ картеченъ лафетъ и др. материали.

¹⁾ 1-а дружина отъ 50. п. полкъ, обещаната отъ н-ка на дивизията.

Въ 2¹/₂ ч. сл. пл. 2/22 и 4/49 дружини заематъ гребена на ч. Доганъ Арсланъ (2/22 дружина — чифлицитъ, а 4/49 дружина — вдѣсно отъ нея).¹⁾

Турцитъ отстъпили на рида „и“ (Червения чифликъ), гдето се помъчили да се устроятъ.

Къмъ 3 ч. сл. пл. мъглата почнала да се вдига и въ това време се забелязали неприятелски вериги на около 200 крачки предъ нашитъ, а на 1000—1200 крачки сгъстени части, които се мъчели да се приведатъ въ редъ. Нашата артилерия открива огънь по тѣхъ и по неприятелскитъ батареи (12 орж-дия), разположени на вис. 195. Турцитъ отстъпватъ и отъ гребена на Червения чифликъ. (3¹/₂ ч. сл. пл.)

Къмъ 4¹/₂ ч. сл. пл. 2/22 и 4/49 дружини, съвмѣстно съ другитъ дружини въ лѣвия участъкъ, завладяватъ рида „и“²⁾. *Картечната рота* на 22. п. полкъ излѣзла цѣлата на позиция на сѣщия ридъ (на дѣсния флангъ на 2/22 дружина) и открила огънь по отстъпвающитъ турци. Въ настъплението взема участие и 5-а рота (цѣлата).

Къмъ 5 ч. сл. пл. се е получила заповѣд отъ началника на дивизията, дружинитъ да спратъ на заетия гребенъ („и“) и да се окопаятъ.

1/2 и 3/2 планински батареи, по заповѣд на началника на артилерията въ лѣвия участъкъ (подполк. *Аврамовъ*), бѣха извикани напредъ: 1-а батарея заема маскирана позиция при чифл. Доганъ Арсланъ и открила огънь по отстъпвающа група войници край Мраморно море (къмъ 5 ч. сл. пл.); 3-а батарея е останала на старата си позиция (задъ терасата на чифл. Доганъ Арсланъ) и огънь не е откривала. 2/2 пл. батарея въ това време е на позиция при Ексемилъ, заминала въ 1 ч. сл. пл.

2. 4-а дружина отъ 13. п. Рилски полкъ.

Дружината, както видѣхме по-горе, бѣше се развърнала на рида „о“, между 2-а и 3-а дружини отъ 22. п. полкъ.

Къмъ 1¹/₂ ч. сл. пл., когато се нададе викъ „ура“ въ участъка на 2/22 дружина (контър-атаката), дружината, по своя инициатива, настъпва къмъ чифл. Доганъ Арсланъ. Обаче, скоро попада подъ ураганенъ шрапнеленъ огънь отъ страна на противника и спира въ една долина задъ височината на чифлика, до 2¹/₂ ч. сл. пл.

Следъ това, къмъ 2³/₄ ч. сл. пл., 15., 16. и 13. роти (отдѣсно на лѣво) се изкачватъ на височината Доганъ Арсланъ,

¹⁾ При настъплението сж ранени: к-рът на 14/49 рота кап. *Люлински Иванъ* и младшия офицеръ отъ 7/22 рота подпор. *Веселиновъ*.

²⁾ При това настъпление пада убитъ мл. офицеръ отъ 8-а рота подпор. *Рангеловъ*.

гдето заварват ротитъ отъ 2/22 дружина. 14-а рота настъпила на отсрещния гребенъ („и“), гдето, къмъ 5 ч. сл. пл., заела позиция; къмъ ротата се присъединилъ единъ взводъ отъ 15-а рота (поручикъ *Трънка*) и единъ взводъ отъ 16-а рота. 13, 16. и 15. роти (безъ казанитъ взводове) оставатъ при чифл. Доганъ Арсланъ до 7 ч. сл. пл., когато, по заповѣдь на дружинния командиръ, тръгватъ отъ чифлика по дола западно отъ него и нагоре и се спиратъ при 14-а рота, гдето се окопаватъ. Дружината заема пространството между 4/22 дружина (вдѣсно) и 4/49 дружина (влѣво).

1. взводъ отъ 13-а рота (подпор. *Тавалички*), който бѣше въ наблюдателна застава на Разрѣзаната могила (край Сароския заливъ), следъ отстъплението му въ 9 ч. с., вечерята се прибира при ротата си, следъ като, пжтьомъ, по заповѣдь на началника на дивизията (получена въ 3 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. при Байракъ тепе), е обиколилъ тила на позицията за прочистването ѝ отъ изостаналитъ турци.

3. 3-а дружина отъ 22. п. полкъ

Дружината съ 10-а и 12-а роти остана на рида „о“ до 1 $\frac{3}{4}$ ч. сл. пл.; 9-а рота (3 взвода) остана на една височина вдѣсно отъ 4/13 дружина, а 11-а рота остана въ участъка на 1/22 дружина.

Когато 2/22, 4/49 и 4/13 дружини преминаха въ контръ-атака, тогава 10-а и 12-а роти, по своя инициатива, настъпватъ къмъ чиф. Доганъ Арсланъ.

При чешмата по пжтя Ексемилъ—чиф. Доганъ Арсланъ 10-а и 12-а роти атакуватъ турски части „на ножъ!“ и ги разпиляватъ (къмъ 2 ч. сл. пл.).

Тукъ станала схватка за едно турско знаме. Редницитъ отъ 10-а рота *Иванъ Константиновъ* и отъ 12-а рота *Данаилъ Лазовъ* убили съ ножоветъ си турския знаменосецъ и и взели знамето, което после захвърлили¹⁾; знамето после попада въ ржцетъ на 49 п. полкъ (прибрано отъ ефрейтора отъ 15/49 рота, *Петъръ Тасевъ*).

Къмъ 2 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. настъпила и 9-а рота (тритъ взвода) по своя инициатива, придържайки се вдѣсно отъ 12-а рота.

Въ 2 $\frac{3}{4}$ ч. сл. пл. 9., 12. и 10. роти достигатъ чиф. Доганъ Арсланъ.

Къмъ 4 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. казанитъ роти отъ 3-а дружина, съвмѣстно съ ротитъ отъ 2/22 дружина, настъпватъ и завладяватъ рида „и“, като ротитъ отъ 3-а дружина заематъ позиция влѣво отъ 2/22 дружина. 11-а рота действува заедно съ 1/22 дружина.

¹⁾ Знамето, въ сжщность, е било нѣкаква религиозна хоругва.

Дружинниятъ командиръ (подполк. *Кметовъ*), заедно съ единъ взводъ отъ 9-а рота и знамето на полка, остава на мѣстото си отъ сутринята (при Байракъ тепе).

4. 1-а дружина отъ 22. п. полкъ

Къмъ 1 ч. сл. пл. дружинниятъ командиръ получава заповѣдь отъ полковия командиръ — по сжщия войникъ, който бѣше изпратенъ съ донесение за критическото положение на дружаната — че подкрепление му се изпраща една дружина отъ 50 п. полкъ и той да мине въ настъпление.

Веднага дружинниятъ командиръ изпраща 2-а и 11-а роти да минатъ въ настъпление, поддържани съ огънь отъ позицията (на рида „в“). Ротитъ се подаватъ на лѣво и когато веригитъ закриватъ фронта на позицията, дружинниятъ к-ръ изпраща и 1-а рота въ първа линия, която удължава фронта влѣво, а 4-а рота остава въ дружинна поддръжка.¹⁾

Въ скоро време ротитъ очистватъ отъ противника гребена „в“ — чакъ до Мраморно море и се прехвърлятъ на гребена „о“. Турцитъ се задържатъ съ веригитъ си на лѣвия брѣгъ на дола между ридоветъ „о“ и „д“, а дѣсния брѣгъ се заема отъ сгжстени турски части.

Къмъ 2 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. преднитъ роти (11., 2. и 1. отъ дѣсно на лѣво) се хвърлятъ „на ножъ“ по турскитъ вериги, които не издържатъ удара и се разбѣгватъ. Ударътъ продължава и върху поддържкитъ (сгжстенитъ части), които сжщо се разбѣгватъ, неуспѣли дори да турятъ ножоветъ на пушкитъ. Нашитъ ги преследватъ, унищожавайки ги съ ножоветъ си. Нѣкои отъ турцитъ сж избѣгали къмъ Мраморно море, търсейки спасение въ водитъ му...

Понеже ротитъ, при преследването на противника, се отклонили къмъ Мраморно море и между 1/22 и 3/22 дружини се образувало голѣмо пространство, дружинниятъ командиръ изпратилъ дружинната поддръжка (4-а рота) да запълни пространството, а на 1-а рота заповѣдалъ да се събере въ дружинна поддръжка.

Дружинниятъ командиръ, който считалъ, че дружината му е излѣзла много напредъ и не знаелъ, че въ това време чиф. Доганъ Арсланъ е заетъ отъ нашитъ, изпратилъ заповѣдь на преднитъ роти да не се увеличатъ много напредъ (въ 2 $\frac{3}{4}$ ч. сл. пл.). Въ сжщото време той е билъ раненъ и командването на дружината се поема отъ кра на 1-а рота, капитанъ *Коевъ*.

Ротитъ, обаче, продължавали преследването и къмъ 3 ч. сл. пл. заели гребена „д“ (южно отъ чифлика). Единъ непр.

¹⁾ Два взвода отъ 5-а рота въ това време се бѣха присѣдинили къмъ ротата си.

ескадронъ се появилъ отъ къмъ морето, но, обстрелянъ отъ 2-а рота, се повърналъ и скрилъ. Следъ четвъртъ часъ сжщиятъ ескадронъ се появилъ пакъ отъ къмъ рида „и“ и се разгърналъ за атака, но пакъ билъ отбитъ отъ огъня на нашитъ роти.

На рида „д“ дружината се е задържала около половинъ часъ (до 3 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл.), следъ което продължава настъплението си. Въ 4 ч. сл. пл. 4-а рота (станала дѣснофлангова) се натъква на две неприятелски роти, които, устроени горедолу въ една низина (между ридоветъ „д“ и „и“), се готвѣли да минатъ въ настъпление. Командирътъ на ротата заповѣдалъ да се открие силенъ огънь по непр. роти, които били наблизко. Турцитъ били изненадани и се разколебали. Ротниятъ к-ръ хвърля веднага ротата „на ножъ!“. По голѣмата частъ отъ турскитъ роти, които сжщо не успѣли да поставятъ ножоветъ, сж били избити, а малка частъ успѣла да избѣга и се скрие изъ деретата.

Продължавайки настъплението, ротитъ отъ 1-а дружина (заедно съ 11-а рота), къмъ 5 ч. сл. пл., заематъ южния склонъ на гребена „И“ (край морето).

5. 2-а дружина отъ 50. п. полкъ (майоръ Щилянѡвъ).

Дружината, както видѣхме по-горе, е получила заповѣдъ да настъпи къмъ Мраморно море, съ цѣлъ да подкрепи лѣвия флангъ на 22. п. полкъ.

Дружината настъпила въ 1 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. по рида „е“ и къмъ 3 ч. сл. пл. достигнала на 600 крачки отъ морския брѣгъ, безъ да срещне противникъ и безъ да влезе въ връзка съ 1/22 дружина.

На полковия си командиръ майоръ Щилянѡвъ донесалъ (въ 3 ч. сл. пл., получено донесението въ 5 ч. сл. пл.):

„Пристигнахъ съ 2-а дружина на около 600 крачки до морския брѣгъ югоизточно отъ върха 127, задъ лѣвия флангъ на дружина отъ 22. п. полкъ. Ще съобразя действията си съ 22. п. полкъ, който настъпва западно. Чакамъ заповѣдъ.

Полковиятъ командиръ отговорилъ (въ 5 ч. 25 м. сл. пл.):

„Следвайте непосредствено задъ 22. п. полкъ, понеже дружината Ви е изпратена за поддръжка на сжщия полкъ“.

Къмъ 4 ч. 45 м. сл. пл. дружината е спрѣла на около 1 клм. задъ 1/22 дружина (на гребена „О“). Тукъ я намѣрва изпратениятъ отъ началника на дивизията офицеръ за поръчки, който предава на дружинния к-ръ, отъ името на н-ка на дивизията, следната устна заповѣдъ (въ 5 ч. 20 м.).

„Настъпете въ флангъ и тилъ на неприятеля, който атакува нашия центъръ“.

Дружината е настъпила и къмъ 6 ч. сл. пл. достига до дерето между ридоветъ „О“ и „и“, гдето спира.

Изпратена е била една рота, която заема позиция вдѣсно отъ 1/22 дружина.

6. 4-а дружина отъ 22. п. полкъ

Къмъ 3 ч. сл. пл. турцитъ въ центъра получаватъ подкрепление (50. п. Трапезундски полкъ) и настъпили въ гжсти маси срещу Сиври тепе. 2 $\frac{1}{4}$ полка (50., 73. и табуръ Сом) сж предъ позицията на 4/22 дружина. Три турски полски батареи, подъ прикритието на мъглата, излезли на позиция на в. 195 — на 1500 м. предъ окопитъ на дружината и откриватъ огънь по позицията. 2. картечници изнесени на близки тераски — на 600 м. предъ окопитъ на 15-а и 16-а роти, които сжщо откриватъ огънь по позицията.

Следъ 3 ч. мъглата почва тукъ-таме да се разрежда.

Нашитъ батареи отъ центъра и дѣсния флангъ (8, 4, 5 и 9) откриватъ силенъ огънь по турскитъ батареи на вис. 195 и въ скоро време ги заглушаватъ.

Мъглата пречела да се открие точното мѣсто на картечниците. Командирътъ на 16-а рота изпратилъ единъ войникъ (Александъръ Ст. Гаджѡвъ) напредъ, да открие мѣстото на картечниците. Войникътъ това сторилъ и ротниятъ к-ръ го изпратилъ при к-ра на 5/7 батарея, за да посочи мѣстото на картечниците. Командирътъ на батареята открива огънь по посоченото мѣсто и съ нѣколко шрапнелни изстрели заставя картечниците да замлъкнатъ.

Къмъ 3 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. 5-а и 9-а батареи (изтикани на гребена) обсипали съ шрапнели цѣлата подлежаща мѣстность и гребена на Червения чифликъ, заемакъ до това време отъ турцитъ.

Въ 4 ч. сл. пл. 6-а батарея, на която бойното поле се прозрѣло отъ мъглата, открила огънь по отстъпающитъ въ безпорядѣкъ турски маси отъ гребена „и“, отъ които едни бѣгали къмъ Мраморно море, а други къмъ рида „р“.

На дѣсния флангъ на дружината, срещу 13-а рота, турцитъ сжщо напирали, като поставили и картечници въ веригитъ. Мъглата имъ способствувала. Командирътъ на ротата, поручикъ Душковъ, изпраща редницитъ Янко Младеновъ и Иванъ Л. Джукелѡвъ да разузнаятъ за противника. Двамата войници се натъкнали на две неприятелски роти, скрити въ дола, източно отъ Чифл. Куру, на 150 крачки отъ позицията на ротата. Тутакси Янко Младеновъ пада убитъ, а Иванъ Джукелѡвъ, раненъ, се връща въ ротата и посоча мѣстото на непр. роти. По тѣхъ подпоручикъ Бѣлковски съ едно орѣдие отъ 9/7 батарея, което е било въ самитъ окопи на 13-а рота,

открива шрапнеленъ огънь на картечно действие, а поручикъ *Душковъ* съ ротата си (2 взвода) открива залповъ огънь. Турскитъ роти се разбегватъ.

Къмъ 4 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. мъглата още се разрѣдила. Забелязана била една отъ турскитъ батареи на вис. 195 (дѣснофланговата) на открита позиция. Началиицътъ на артилерията, полковникъ *Райновъ*, заповѣдалъ на командира на 5/7 батарея (капитанъ *Панайотовъ*) да открие огънь съ бризантни гранати по откритата батарея, а 9/7 батарея едновременно открива огънь съ шрапнелъ. Следъ нѣколко изстрели отъ батареитъ, забелязали сж проблѣсъци на 2 орджия и нѣколко ракли, разрушени отъ бризантнитъ гранати. Нашата пехота отъ окопитъ, като забелязва това, надава едно грѣмогласно „ура!“ по цѣлата линия. Отъ този моментъ вече само орджията на турскитъ батареи по този гребень стърчаха, но никакъвъ човѣкъ, никакво движение не се забелязвало около тѣхъ, до стѣмване. Турската артилерийска стрелба окончателно престава по цѣлия фронтъ. Тогава много турски пехотни части въ верига и на групи започнали да излизатъ отъсѣкжде изъ долищата и низинитъ и да бѣгатъ бѣсно назадъ. Нашитъ батареи отъ центъра и двата фланга съ прогресивенъ шрапнеленъ огънь започватъ да обстрелватъ и косятъ бѣгащитъ къмъ Булаиръ турци; преследването сж далеченъ огънь е продължавало до стѣмване (6 $\frac{1}{2}$ часа).¹⁾

Презъ нощта 4/22 дружина се е окопавала, както и всички други дружини на заетитъ позиции.

7. Маневренитъ войски на дивизията

Маневренитъ войски на дивизията (1., 2. и 3 дружини отъ 50 п. полкъ), както видѣхме по-горе, бѣха пристигнали при Байракъ тепе въ 12 $\frac{1}{4}$ ч. (4-а дружина и картечната рота на полка останаха на позиция на вис. 199 при Ексемилъ).

Следъ заминаването на 2/50 дружина въ подкрепа на 22 п. полкъ (1 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл.), 1-а и 3-а дружини се премѣстватъ малко напредъ — на западния склонъ на Байракъ тепе. Въ 1 ч. сл. пл. началникътъ на дивизията заповѣдалъ лично на полковия к-ръ да йспрати 1/50 дружина (майоръ *Корфоновъ*) въ разпореждането на к-ра на бригадата. Дружината, водена отъ адютанта на бригадата (капитанъ *Гашаровъ*), къмъ 2 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл., спрѣла задъ ракетитъ на 5/7 батарея. Въ 4 ч. сл. пл. една рота отъ дружината, по заповѣдь на бригадния к-ръ, е била изпратена въ поддържка на дѣсния

¹⁾ Орджията презъ нощта турцитъ сж измѣкнали на рѣце, а само една ракла, разрушена, е заварена сутринята на 27. I. отъ наши патрули и докарана на позицията.

флангъ на 13. п. полкъ. Другитъ 3 роти отъ дружината сж останали на сжщото мѣсто и въ боя участие не сж взели.

Около 4 ч. сл. пл., по заповѣдь на началника на дивизията, били изпратени 2 роти отъ 3/50 дружина (9-а и 11-а) въ подкрепа на 4/22 дружина (Сиври тепе); ротитъ пристигнали кжсно и участие въ боя не сж взели. Изпратена е била, пакъ по заповѣдь на н-ка на дивизията, въ сжщото време, половинъ рота отъ 10-а рота на 50 п. полкъ въ прикритие на лѣвофланговата батарея (3/7 — при Байракъ тепе).

Тѣй че, къмъ 4 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл., въ маневренитъ войски на дивизията останали само 1 $\frac{1}{2}$ роти (12-а и половината отъ 10-а рота) отъ 50 п. полкъ.

Къмъ това време пристигналъ при н-ка на дивизията единъ кавалеристъ, който докладвалъ, че турцитъ направили *дезантъ при Шаркьой*.

Тогава началникътъ на дивизията изпратилъ заповѣдь до к-ра на 1/7 п. бригада, частитъ да не се увличатъ напредъ въ преследване, а да се укрепятъ на заетитъ позиции. Заповѣдта е била предадена лично и на к-ра на 22. п. полкъ, който къмъ това време отишелъ при началника на дивизията да му докладва за положението въ лѣвия участъкъ.¹⁾

А за спиране действията въ дѣсния участъкъ бригадния к-ръ бѣше изпратилъ до к-ра на 13. п. полкъ заповѣдта № 69 — 4 ч. сл. пл., получена въ 5 ч. 45 м. сл. пл.

Колоната на полковникъ Поповъ (1-а и 2-а дружини отъ 49. п. полкъ, 7-а и 8-а планински батареи) на 26. I. сутринята се намѣрваше около к. 241.

Къмъ 12 ч. по пладне полк. *Поповъ* получава заповѣдта № 22 да замине за с. Ексемилъ.

Колоната въ 12 ч. 30 м. трѣгва цѣлата (безъ да оставя рота на к. 149) и по долината на р. Кавакъ дере пристига при Ексемилъ въ 2 ч. сл. пл. (Полска нескор. батарея не е изпращана).

Посрещната отъ старшия адютантъ на дивизията, колоната получила заповѣдь да замине за Кавакъ и заеме позиция на височинитъ югоизточно отъ селото (тилна позиция, която н-кътъ на дивизията искаше да организира). Колоната заела височинитъ къмъ 3 ч. сл. пл.

Въ 3 ч. 45 м. сл. пл. полковникъ *Поповъ* получилъ заповѣдь отъ н-ка щаба на дивизията (полк. *Овчаровъ*), колоната „да се отпрати къмъ Ексемилъ и напредъ за подкрепа на нашия лѣвъ флангъ.“

¹⁾ Заповѣдта до бригадния к-ръ за спиране на военнитъ действия е писана отъ полк. Савовъ, тѣй като всичкитъ офицери отъ щаба на дивизията били изпратени отъ н-ка на дивизията съ разни мисии.

Въ 4 ч. 30 м. сл. пл., следъ получаване донесението за десантъ отъ турцитѣ при Шаркѡй, началникътъ на дивизията изпратилъ следната заповѣдь до к-ра на 3/7 бригада (въ Ексемилъ) и до старшия адютантъ (№ № 30 и 31):

„Разпоредете незабавно всички дружини отъ 49. п. полкъ съ приданитѣ му части да се насочатъ къмъ с. Ексемилъ и напредъ (на югъ) и да париратъ възможния обходъ на неприятеля отъ къмъ Мраморно море. Ако срещнатъ неприятеля, да го атакуватъ и отхвърлятъ на югъ.“

Командирътъ на бригадата предалъ тази заповѣдь на полк. Поповъ (писмена заповѣдь № 226 отъ 4 ч. 35 м. сл. пл.).

Колоната, безъ 7-а планинска батарея, която по заповѣдь на полк. Овчаровъ била предадена на дружината на подполк. Тасевъ (3/49), заминала за Ексемилъ, но щомъ стигнала тамъ, къмъ 10 ч. сл. пл., била привлечена къмъ Байракъ тепе — въ маневрени войски на бригадата.

3-а дружина отъ 49 п. полкъ

(подполковникъ Тасевъ)

Дружината на 26. I. сутринта се намѣрвала на 2 клм. източно отъ Ексемилъ.

Къмъ 11 ч. пр. пл. подполк. Тасевъ получава следната заповѣдь отъ к-ра на 3/7 бригада (№ 221 отъ 10 ч. 25 м. пр. пл.).

„Понеже полковникъ Поповъ охранява между Шаркѡй и Кавакъ дере, то дружината Ви да напустне чифлика и застане на бивачното мѣсто, гдето бѣше вчера“ (при Ексемилъ).

Дружината напустнала чифлика и се отправила за Ексемилъ, но била посрещната отъ н-ка щаба на дивизията (полк. Овчаровъ, следъ като напуска н-ка на дивизията), който заповѣдалъ дружината да замине за с. Кавакъ и заеме позиция на височината югоизточно отъ селото.

Къмъ 4 ч. сл. пл. подполк. Тасевъ получава друга заповѣдь отъ полк. Овчаровъ:

Дружината да се върне обратно и „наблюдава морския брѣгъ отъ Кавакъ дере до Македоно-Одринското опълчение. Къмъ дружината се придава 7-а пл: с. с. батарея“.

Дружината съ планинската батарея заминала отъ Кавакъ за вис. 149, гдето кжсно презъ нощта пристигнала.

На командира на 3/7 п. бригада подполк. Тасевъ донесалъ (получено въ 6 ч. 15 сл. пл. въ Ексемилъ), че по заповѣдь на началника на дивизията, заминалъ съ дружината да наблюдава морския брѣгъ отъ р. Кавакъ дере вдѣсно до Македоно-Одринското опълчение влѣво.

— Къмъ 11 ч. 30 м. сл. пл. началникътъ на дивизията изпраща следната заповѣдь на командира на 1/7 бригада (№ 27):

„Дружината отъ 50 п. полкъ съ 2 планински батареи до разсъмване да бждатъ до върха, на който съмъ азъ — на пята за Ексемилъ (при досегашнитѣ маневрени войски). Вие оставате началникъ на войскитѣ срещу Булаиръ. Въ Ваше разположение сж: 13. 22. и 49. п. полкове (последниятъ въ маневрени войски), 7. с. с. арт. полкъ, 2 батареи отъ 9. нескор. полкъ и 2 планински батареи. Ако противникътъ настѣпи, да го задържате упорито, съ цель да не позволите да се съедини съ турския десантъ при Шаркѡй и да Ви отреже отъ с. Кавакъ. При с. Ексемилъ има една дружина съ една планинска батарея, които пазятъ Вашия лѣви флангъ. Разпорежданията си за изпълнение на настоящето направете веднага. До дветѣ планински батареи¹⁾ и до дружината на майоръ Щилянъ разпореждането е направено; Вие разпоредете за дружината, която дѣдохъ въ Ваше разпореждане (1/50 — майоръ Корфоновъ)“

Загуби въ дивизията.

Убити офицери — 3 (кап. Шоповъ Ив., подпор. Тодоровъ Георги и подпоручикъ Рангеловъ), всички отъ 22. п. полкъ.

Ранени офицери — 5 (майоръ Шишковъ, подпор. Веселиновъ, кап. Гърбевъ, пор. Тановски и кап. Люлински Иванъ) — първитѣ 4 отъ 22 п. полкъ, последниятъ отъ 4/49 др.

Убити войници: отъ 22. п. полкъ 76, отъ 13. п. полкъ 30, отъ 4/49 др. 12, отъ 4/13 др. 5. Отъ 13. п. Рилски полкъ сж убити 2 офицерски кандидати: Стаменко Д. Драевъ отъ 10-а рота и Георги Илиевъ Вучковъ отъ 7-а рота; всичко 125.

Ранени войници: отъ 22. п. полкъ 265 и 1 оф. кандидатъ, отъ 13. п. п. 133, отъ 4/49 др. 51, отъ 4/13 др. 29, отъ 1/2 с. с. план. отдѣление 3, отъ 7. арт. с. с. полкъ 6; всичко 488.

Взети трофеи. 13. п. Рилски полкъ: 1 планинско с. с. орждие „Шнайдеръ“ № 6063, 1 картечница „Максимъ“, 4 картечни цѣви, 101 маузерови пушки, 100 санджка маузерови патрони; 22. п. Тракийски полкъ: 1 зарядна ракла, 1 картечница, 3 картечни цѣви, 500 пушки, 50 санджка патрони, 1 санджкъ медикаменти, 200—300 раници, 500—600 нови одѣяла.

Турски загуби. Предъ фронта на 13. пех. полкъ наброени трупове на 9 офицери и 800 долни чиновове; предъ фронта на 22. п. полкъ — 15 офицери и 1600 долни чиновове.

¹⁾ Касае се за 7-а и 8-а планински батареи; началникътъ на дивизията не знае за изпращането на 3/49 дружина и 7-а с. с. пл. батарея, по заповѣдь отъ полк. Овчаровъ, къмъ к. 149.

Разпоредби на командующия армията.

а) Следъ донесението на началника на дивизията № 26 отъ 9 ч. 50 м. с., командующиятъ армията бѣше разпоредилъ, цѣлото Македоно-Одринско опълчение да остане на мѣстата си (№ № 1320 и 1321),

б) Въ 1 ч. 36 м. сл. пл. въ щаба на армията се получи следната телеграма, подадена отъ Кавакъ въ 12 ч. 35 м.:

„Боятъ се разви силно. Дивизията се намира въ затруднително положение. Н-къ на дивизията, Генералъ-майоръ Тодоровъ“¹⁾

Следствие на тая телеграма, командующиятъ армията води телеграфенъ разговоръ съ началника на дивизията, който бѣше въ това време на Байракъ тепе.²⁾ На този разговоръ к-щиятъ армията, следъ като се осведоми за положението на позицията, даде заповѣдь на началника на дивизията — „*нищо крачка назадъ!*“, като обеща, при това, че веднага ще разпорежи за изпращане помощъ на дивизията една бригада отъ 2-а дивизия и 26. п. Пернишки полкъ. (Разговорътъ се води между 2 и 3 часа сл. пл.).

Следъ това, командующиятъ армията направи следнитѣ разпоредби.

1. Началнику Македоно Одринското опълчение:

„Поддържайте 7-а Рилска дивизия, по трѣбването на началника на последната. 1333“.

2. Началнику 7-а дивизия. Копие началнику Македоно-Одринското опълчение, въ Стерна-къой:

„Македоно-Одринското опълчение е въ Ваше разпореждане. Привлечете 26 п. полкъ, който е на пѣть за Еникъой. Задържайте се на заетата позиция и ме държете постоянно въ течение. 1334“.³⁾

3. Началнику 2 а п. Тракийска дивизия, въ с. Айнарджикъ (телефонограма, подадена въ 3 ч. 30 м. сл. пл.):

„Разпоредете веднага да трѣгне една бригада съ планинскитѣ батареи презъ Кушконакъ за Кавакъ въ поддръжка на 7-а Рилска дивизия“.

¹⁾ Телеграмата безъ нумеръ.

²⁾ На телеграфната станция въ Кавакъ се яви най-напредъ полк. Овчаровъ, но к-щиятъ армията поиска да бжде свързанъ направо съ н-ка на дивизията.

³⁾ Между Кавакъ и Еникъой имаше телефонна връзка, по-нататъкъ — до щаба на опълчението — съ конници.

в) Въ 6 ч. сл. пл. по телеграфната линия отъ Кавакъ се предаде следното донесение:

„Въ 3 ч. 30 м. сл. пл. неприятельтъ почна да отстъпва. Атаката му отбита съ голѣми загуби. Нашитѣ загуби за сега сж известни: отъ 22 п. полкъ убити двама офицери, ранени четири; за другитѣ загуби ще донесе допълнително. Силитѣ на неприятеля, споредъ показанията на пленницитѣ, били шесть дивизии. Къмъ Шаркъой се чуватъ чести гърмежи отъ флота. № 30. Н-къ 7-а Рилска дивизия, генералъ-майоръ Тодоровъ“.¹⁾

Следъ това, по телефона се поведе следния разговоръ между командующия армията и полковникъ Овчаровъ:

— Генералъ Ковачевъ. Да се взематъ мѣрки за усиление позицията съ изкуствени препятствия още тази нощъ, съгласно инструкцията. Има ли нѣщо друго да кажете?

— Полк. Овчаровъ. Положението, което ще вземе дивизията, ще Ви се съобщи допълнително.

— Г. Ковачевъ. Моята благодарностъ на началника на дивизията и дивизията за юнашкото държане на дивизията въ днешния неравенъ бой.

— Полк. Овчаровъ. Имамъ донесение. Отъ офицерски донесения въ Шаркъой:

„Противникътъ успѣлъ да направи десантъ. Артилерия още нѣма изкарана. Престрелка между нашата пехота и турската пехота. Турскитѣ войски били натоварени на голѣми и малки параходи и гемии“.

— 26. Пернишки полкъ, който е въ Гьолчукъ, веднага да заеме в. Серианъ и съ съдействието на М. О. опълчение да отблъсне десанта. Да се предаде на н-ка на опълчението моята заповѣдь:

„Частитѣ на опълчението да си останатъ по мѣстата и съвмѣстно съ Пернишкия полкъ отблъснатъ непр. войски, които сж направили десантъ“.

Още сега да се пратятъ офицери, които да намѣрятъ началника на опълчението и Пернишкия полкъ.

— Разпореждамъ.

— 1-а бригада отъ 2-а дивизия е на пѣть за Кушконакъ. Ако нѣма нужда отъ нея при Кавакъ, да се насочи къмъ Еникъой и в. Серианъ.

— Ще имъ предамъ заповѣдь да заминатъ за Еникъой.

¹⁾ Тази телеграма бѣше подадена отъ полк. Овчаровъ.

Следъ този разговоръ, свършенъ къмъ 6^{1/2} ч. сл. пл., к-щиятъ армията разпорежда: 1. До началника на 2-а Трак. дивизия, въ Айнарджикъ (при телефоненъ разговоръ):

„1-а бригада отъ дивизията, заедно съ четиритъ планински с. с. батареи, вмѣсто за Кушконакъ—Кавакъ, както бѣше заповѣдано по-рано, да замине за в. Серианъ (к. 385). Най-късно утре до обѣдъ да бѣде заета позицията и съвмѣстно съ 26. п. полкъ и М. О. опълчение да отблъснатъ десанта“.

2. До началника на М. О. опълчение. Айнарджикъ—Ке-стамболъ (телеграма):

„Днесъ сл. пладне турцитѣ направили десантъ при Шаркьой. Командуващиятъ армията заповѣда; М. О. опълчение да настѣпи къмъ в. Серианъ—Шаркьой и заведе бой съ дебаркиралитѣ се турци. Тази вечеръ пристига въ Гьолчукъ 26. п. Пернишки полкъ. Той има заповѣдъ да действа съвмѣстно съ опълчението. Утре опълчението съ 26. п. Пернишки полкъ да атакуватъ турцитѣ и ги отблъснатъ въ морето. Къмъ с. Еникьой и в. Серианъ е насочена сжщо една бригада съ 4 планински батареи. Бригата трѣбва тази вечеръ отъ Айнарджикъ и утре вечеръ ще бѣде въ Еникьой. Ако има части отъ М. О. опълчение, които днесъ да сж трѣгнали за Малгара, веднага да се върнатъ назадъ. Турцитѣ предъ Булаиръ днесъ сж отбити съ голѣми загуби. Десантъ е около една дивизия безъ артилерия до тази вечеръ. Действайте смѣло и въ съгласие съ 26. п. Перн. полкъ“. 1210. 7 ч. сл. пл. За началникъ щаба 4. армия, майоръ *Лефтеровъ*.

3. До командира на 26. п. Пернишки полкъ. (по пжтя за Гьолчукъ).

„Днесъ после пладне турцитѣ направили десантъ при Шаркьой съ около една дивизия. Командующиятъ армията заповѣда, веднага да се насочите къмъ в. Серианъ тепе (к. 341) и съвмѣстно съ Македоно-Одринското опълчение да атакувате дебаркиралия се противникъ. Турцитѣ днесъ предъ Булаиръ сж отбити съ голѣми загуби“. № 1211, 26. I. За началникъ щаба 4-а армия, отъ генералния щабъ, майоръ *Лефтеровъ*.

Въ сжщото време се изпрати офицерътъ-ординарецъ въ щаба на армията, ротмистъръ *Гелиновъ*, който да предаде на началника на опълчението и на к-ра на 26. п. полкъ заповѣдитѣ. По пжтя за Гьолчукъ — заповѣда се на ротм. *Гелиновъ*, ако срещне части отъ М. О. опълчение, движейки се за Малгара, да ги върне назадъ, като имъ обясни положението и задачата на 4-а армия.¹⁾

¹⁾ До тоя моментъ, 7 ч. сл. пл., въ щаба на армията нѣмаше сведения отъ М. О. опълчение, както за десанта при Шаркьой, тъй и за изпратени части отъ М. О. опълчение назадъ — къмъ Малгара.

Въ 8 ч. сл. пл. командующиятъ армията донася въ щаба на действ. армия за водения презъ деня булаирски бой и за десанта на турцитѣ при Шаркьой, както и за разпоредбитѣ направени за отбиване десанта (№ 1352).

г) Въ 10^{1/2} ч. сл. пл. въ щаба на армията се получи следната телефонограма (подадена отъ позицията — чифл. Куру и отъ Кавакъ, 9 ч. сл. пл.):

„Въ 5 часа неприятелътъ откри отново силенъ артилерийски и пехотенъ огънь срещу центъра. Боятъ се продължи до 6 часа. Сега е тихо по цѣлата позиция. Частитѣ отъ дивизията оставатъ на първата си позиция и усилятъ окопитѣ си. Маневрени войски имамъ само 2^{1/2} дружини и 3 неск. батареи. 26. п. полкъ още не е пристигналъ. Възможно е утре турцитѣ да подновятъ атаката, като имъ съдействува и флота, който се прибра срещу лѣвия ни флангъ. 22. п. полкъ, който бѣше на лѣвия флангъ на позицията, нма голѣми загуби. Началникъ 7. дивизия, генералъ майоръ *Тодоровъ*“.

На това донесение командующиятъ армията отговаря:

„Предпишете командиру 26. п. Пернишки полкъ, въ Гьолчукъ, веднага съ 2 дружини да заеме в. Серианъ (к. 385), а съ другитѣ 2 дружини да замине за Кавакъ — въ Ваше разпореждане. Македоно-Одринското опълчение съ дветѣ дружини отъ 26. п. Пернишки полкъ ще отбиятъ турския десантъ при Шаркьой. Иде къмъ с. Еникьой и една бригада отъ 2-а дивизия, която въротно утре вечеръ ще бѣде въ това село. Влезте въ най-близка връзка съ тия части. Презъ нощта силно се окопайте на заетата позиция и най-упорно се дръжете на нея. Донасяйте на често за хода на събитията. № 1335, 26. I., 11 часа после пладне“.

Въ 11 ч. 40 м. сл. пл. командующиятъ армията донесе въ щаба на действ. армия съдържанието на телеграмата отъ началника на дивизията, като, въ сжщото донесение, моли разрешение да притегли къмъ Еникьой и останалата бригада отъ 2-а п. Тракийска дивизия (№ 1354).

Въ 11 ч. 55 м. получи се въ щаба на армията донесение отъ началника щаба на дивизията (въ Кавакъ), въ което се съобщаваше, че турски пленници разправяли, какво, преди почване на атаката имъ, било имъ говорено, че къмъ Шаркьой ще слезатъ около 15,000 души и въ Булаиръ щѣли да дойдатъ на помощъ около 15,000 души; началникътъ на дивизията молѣлъ и другата бригада отъ 2-а дивизия да се изпрати въ помощъ на дивизията (№ 37).

Въ 12 сл. пл. командующиятъ армията изпрати следната заповѣдъ до к-ра на 26. п. Пернишки полкъ (чрезъ Кавакъ—Еникьой—лѣтяща поща до Гьолчукъ):

„Съ две дружини заемете веднага върха Серианъ (кота 385), а съ другитъ две дружини настъпете къмъ Кавакъ, въ разпореждането на началника на 7-а Рилска дивизия“. № 1356.

2. 2-а п. Тракийска дивизия — 26. януарий

(схема № 6).

Съгласно оперативната заповѣдь на армията № 3 отъ 24. I, дивизията на 26. I. продължаваше да се съсредоточава около Айнарджикъ ($\frac{1}{2}$ бригада на 25. I. се разположи около с. Дерекъой).

Следствие заповѣдта на командующия армията (телефонограмата отъ 26. I. — 3 ч. 30 м. сл. пл.), началникътъ на дивизията разпорежда:

1. До командира на 1-а бригада (въ с. Дерекъой):

„1-а бригада съ планинската артилерия (4 батареи) се предаватъ въ разпореждане на началника на 7-а Рилска дивизия. Заповѣдвамъ Ви веднага съ получаването на настоящето да тръгнете презъ с. с. Евренъ и Балжкьой (най-късия път) за Кушконакъ пл. (кота 375). Движението да се извършва безспирно, даже и презъ нощта. Артилерията нѣма да чакате, тя ще следва задъ Васъ. Около с. Евренъ оставете 1—2 роти, за да я придружаватъ до пристигането й“ (№ 1019).

2. До командира на 3-а бригада:

„Веднага изпратете всичката планинска артилерия, която безспирно да се движи по шосето за Индже и отъ тамъ презъ Евренъ и Балжкьой — за Кушконакъ пл., където да влезе въ разпореждане на командира на 1-а бригада; прикритие е оставено отъ 1-а бригада при Евренъ; частитъ отъ 3-а бригада да се съсредоточатъ колкото се може по-близо до Айнарджикъ“. (№ 1020).

Тия заповѣди сж били изпратени съ конни ординарци отъ Айнарджикъ въ 4 ч. сл. пл. и въ щабоветъ на бригадитъ сж получени къмъ 6 ч. сл. пл., тъй като телефонната връзка между щаба на дивизията и щабоветъ на бригадитъ не била още устроена.

Командирътъ на 1-а бригада разпорежда, въ 7 ч. сл. пл., бригадата да тръгне по указания й път на 27. I., въ 7 ч. пр. пл.

Следствие получената, обаче, заповѣдь (по телефона) отъ командующия армията въ $6\frac{1}{2}$ ч. сл. пл., началникътъ на дивизията изпраща до командира на 1-а бригада друга заповѣдь (№ 1021, 7 ч. 15 м. сл. пл.), споредъ която 1-а бригада, вмѣсто къмъ Кушконакъ пл., да се насочи къмъ в. Серианъ (к. 385) и съвмѣстно съ М. О. опълчение и 26. п. полкъ да отблъсне противника.

Получена тази заповѣдь (сжщо по коненъ ординарецъ) въ щаба на бригадата въ 10 ч. сл. пл., бригадниятъ командиръ изпраща до полковетъ заповѣдь № 941, 26. I., 10 ч. 30 м. сл. пл., споредъ която полковетъ тръгватъ на 27. I. въ следния редъ:

„9. п. полкъ. Дружинитъ отъ Кермияиъ и Девели — по пята за Евренъ, Балжкьой, Емерли, Саклж, Алеманъ, дветъ воденици на р. Кавакъ, Софикьой, върха Серианъ (кота 385), като тръгнатъ отъ селата въ 1 часа пр. пл. на 27. того. Дружината въ Дерекъой, въ сжщия часъ да тръгне по пята презъ Дерели, Акъ Саклж, Емерли — и по пята на другитъ дружини. Дружината въ Бунакъ ще състави авангардъ на бригадата, да тръгне съ получаване на заповѣдта, презъ Саклж за Алеманъ и като стигне това село, да чака другитъ дружини отъ полка.

21. п. полкъ. Да тръгне въ 1 ч. пр. пл. на 27. того отъ с. Кениклеръ — по пята Идемиръ, Дерели, Мюстеджебъ, Калайджи, Бунакъ, Саклж, Алеманъ, дветъ воденици на р. Кавакъ, Софикьой, Еникьой, в. Серианъ (к. 385)“.

Тъй че, фактически, на 26. януарий $\frac{1}{2}$ п. бригада остана около с. Дерекъой, а $\frac{3}{3}$ п. бригада бѣше въ движение за селата източно отъ Айнарджикъ, гдето вечерята пристигна (съ четиритъ планински батареи). Дветъ полски отдѣления отъ 3. арт. сс. полкъ останаха при с. Бунакъ, съ прикритие $\frac{1}{9}$ дружина.

3. Македоно-Одринското опълчение — 26. януарий

(схема № 6)

Съгласно оперативната заповѣдь по опълчението № 9 отъ 25. I., 2-а М. О. бригада, заедно съ 10. и 11. планински нескорострелни батареи, на 26. януарий бѣше въ движение назадъ по пята Гьолчукъ—Алеманъ — за Малгара.

Заповѣдитъ отъ командующия армията № № 1320 и 1321 за оставане опълчението на мѣстатата си, както и заповѣдитъ № № 1331 и 1334 — за привличане на опълчението, презъ деня не бѣха получени въ щаба на опълчението.

Десантътъ на турцитъ при Шаркьой

Сутринта на 26. януарий предъ Шаркьой се появили десантни параходи, нѣкои отъ които заминали за Цариградъ.

Къмъ 10 ч. пр. пл. 4 военни параходи застанаха предъ Шаркьой. Кувертата на единъ параходъ била пълна съ войска. Други два парахода застанаха предъ Хераклица. Следъ това, почнали да пристигатъ още параходи, повечето отъ които спирали западно отъ Шаркьой. Задъ параходитъ се забеля-

зало множество транспортни параходи, натоварени съ войски. Числото на военните параходи достигнало 19.

Стрелбата от неприятелските кораби почнала от сутринята, но не тъй оживена. Към 11 ч. стрелбата станала непрекъсната. Става явно, че турците ще правят десант.

Цялото пространство между Шаркьой и носът Индже Бурну е съвършено оголено от наши войски. Въ Шаркьой сж 2-а и 4-а М. Одрински дружини.

Командирът на 4-а Битолска дружина (той и началник на гарнизона въ Шаркьой), капитанъ *Каназиревъ*, донася за всичко това на командира на 1-а бригада (въ 9 ч., въ 10 ч. 30 м. и въ 11 ч. пр. пл.). Следъ получаване на първото доносение, командирът на бригадата, подполковникъ *Николовъ* (въ Хераклица), предписва на к-ра на 2-о пл. арт. отделение (5-а и 9-а пл. с. с. батареи, въ с. Араплж) да изкара оръдията на позиция, за да подкрепи гарнизона въ Шаркьой. Батареите, обаче, останали на мѣстата си (6 клм. отъ Шаркьой).

Въ 11 ч. 15 м. пр. пл. капитанъ *Каназиревъ* издава следната заповѣдъ по Шаркьойския гарнизонъ:

„Противникътъ, очевидно, ще направи опитъ за десантъ, за което зпповѣдамъ:

Непосрѣдствената охрана на брѣга повѣряаамъ на командира на Скопската дружина, подпоручикъ Минковъ.

Брѣга да се земе: 3-а рота отъ Битолската дружина вънъ отъ града, вдѣсно. Непосрѣдствено предъ града: две роти отъ Скопската дружина — вдѣсно; две роти отъ Битолската дружина — влѣво, предъ самия градъ. Две роти отъ Скопската дружина и една рота отъ Битолската дружина въ маневрующии войски. Общата команда ще бжде моя“.

Къмъ 12 ч. морето на югозападъ отъ Шаркьой цялото е било покрито съ кораби, около които почнали да се явяватъ и лодки. Наброявали се около 15 военни кораби и около 35 транспортни¹⁾. Стрелбата е ставала все по-оживена. Поради мъглата, само гарнизонътъ въ Шаркьой виждалъ многобройния турски флотъ.

Къмъ 1 ч. сл. пл. 2 голѣми лодки, пълни съ войници, безпрепятствено се стоварватъ на брѣга — 3 клм. западно отъ Шаркьой. Турците почватъ построяването на единъ мостъ отъ морето до брѣга, който, както после се ознава,

1) Точното число на корабите е било: 32 транспортни параходи, 6 военни кораби и множество лодки; между военните кораби сж били: броненосецътъ „Хайрединъ-Барбароса“ и „Тургутъ-Рейс“, кръстосвача „Меджидие“ и нѣколко торпедоносца.

билъ на 4 козли системъ Бираго и 9 понтона, съ обща дължина 84 метра.

Следъ стоварването на първите хора, забелязало се настѣпление на отдѣлни групи по хребета западно отъ Шаркьой.

Капитанъ *Каназиревъ* заповѣдалъ 3-а рота отъ Битолската дружина да се усили влѣво съ 2 взвода отъ 4-а рота на Скопската дружина и вдѣсно съ 1 взводъ отъ 1-а рота на Скопската дружина; другите 3 взвода отъ 1-а рота на Скопската дружина да заематъ позиция вдѣсно отъ 3-а рота на Битолската дружина.

Къмъ 2¹/₂ ч. сл. пл. мостътъ билъ завършенъ и скоро почнали да се стоварватъ на сушата значителни пехотни части, които въ гжсти вериги настѣпвали къмъ Шаркьой.

Артилерията на непр. кораби стрелѣла силно и сѣяла тероръ навсѣкжде. Нашите планински батареи не се обадили.

Въ 2 ч. 30 м. сл. пл. командирътъ на 1-а мак. Одр. бригада изпраша, отъ с. Араплж, заповѣдъ до началника на гарнизона въ Шаркьой: „Дръжете добре позициите. Окопайте се. За осигорявана на фланга Ви пращамъ 2 роти отъ Солунската дружина; ще поставя двете батареи на височините, гдето бѣхме оня день, за да могатъ да държатъ въ респектъ противника. Ако въ случай не ще може да удържите положението, изберете благоприятно на височините позиции на западъ отъ града.“

Къмъ 3 часа сл. пл. гжсти турски вериги настѣпвали енергично къмъ Шаркьой, поддържани отъ огъня на морската артилерия. Настѣплението е било особно силно срещу 3/4 рота. Почнала се неравна борба. Къмъ 4 ч. сл. пл. веригите на 3/4 рота (съ придадените ѝ 3 взвода) били вече обкржжени. Отъ огъня на турската флотска артилерия, която стрелѣла и въ града, пламнали нѣколко къщи. Командирътъ на ротата, подпоручикъ *Бояджиевъ*, пада убитъ. Ротата отсѣпила.

Настѣплението срещу югозападния край на града не било тъй енергично; то е било спрѣно отъ 4-а и 3-а роти на Скопската дружина, а 2-а рота отъ сжщата дружина (отъ маневрените войски) е излѣзла на западния край на града (вдѣсно отъ 4-а рота).

На северната окраина на града нашите роти даватъ новъ отпоръ на турците. Тукъ организира въ борбата командирътъ на 2-а Скопска дружина, подпоручикъ *Минковъ*. Събрани били постепенно четирите роти отъ Скопската дружина. Турското настѣпление спрѣно и на северната окраина на града.

Къмъ 6 ч. 30 м. сл. пл. огънятъ се прекратилъ.

Въ 7¹/₂ ч. сл. пл. капитанъ *Каназиревъ* далъ заповѣдъ за отстѣпление. Дружините отсѣпили къмъ с. Араплж.

Още преди отстъплението били взети грижи за ранените, като леко ранените и част от тежко ранените били изпратени за с. Араплж. Част от ранените били оставени в града, под закрилата на Червения кръст, събрани в едно кафене; през нощта се прибрали в града и други ранени, които, поради убийствения артилерийски огън от флота, не сж могли да бждат прибрани. Когато на следния ден турците нахлули в града, нападнали и избили ранените; останените в кафенето 18 души тежко ранени, били звърски насъчени от турците.¹⁾

До 6 часа вечерта турците дебаркирали два пехотни полка (96. и 93.), които взели участие в атаката.

Загуби на дружините от Шаркьойския гарнизон:

От 2-а Скопска дружина убити войници 51, ранени 31;

От 4-а Битолска дружина „ „ 43, „ 34.

Убит командирът на 3/4 рота, подпор. *Бояджиев*
Аспарух.

— 2-а бригада от опълчението вечерта на 26. I. пристигнала: 7-а и 8-а дружини при Емерли, 5-а при Букрова, 6-а при Булгуръ, 10. и 11. планински нескоростр. батареи при Саклж.

Щабът на опълчението през деня остана в с. Стерна. Поради мъглата, той не можал да се ориентира в положението и считал гърмежите от турската морска артилерия за нѣкоя демонстрация. За направения десант щабът на опълчението получил донесение от к-ра на 1-а бригада в 4 ч. сл. пл. (№ 167 — 2 ч. 30 м. сл. пл., с. Араплж).

До това време в щаба на опълчението се получили заповѣдите на командующия армията № 1303 и № 1308 от 25. I., по които заповѣди началникът на опълчението разпорежда да остане 1-а бригада, която да охранява морския брѣг от Шаркьой до Лимна Бурну, а 3-а бригада на 27. I. сутринята да замине за Малгара.

В 9 ч. сл. пл. в щаба на опълчението се получава следната телефонограма от щаба на 7-а дивизия (подадена от Кавак в 4 ч. сл. пл.):

„Съгласно телеграмата № 1320 от командующия армията, цялото Македоно-Одринско опълчение да остане за поддръжка на 7-а Рилска дивизия“.

¹⁾ Кореспондентът на английския вестник „Таймс“, г. Фишеръ, доброволец в опълчението, писа в една своя кореспонденция, че накрая на града намѣрени 60 обезобразени трупове на войници от опълчението и мѣстни жители, в една кръча насъчени на парчета 18 трупове на опълченци, опожарени 28 къщи, повредени 13, нѣкои къщи подпалвани с газъ, всички жени изнасилени. (По въпроса се иска анкета).

Тогава началникът на опълчението разпорежда:

1. До командира на 2-а бригада:

„Щом получите настоящата заповѣд, настѣпете веднага обратно за височините между с. Гьолчукъ и Чиф. Мусачи, гдето да се съсредоточите, като заемете височина 458 с една дружина и една батарея“ (№ 5—9 ч. 35 м. сл. пл.)

2. До командира на 3-а бригада:

„Съ получаването на настоящата заповѣд и след като оставите слаби наблюдателни застави в Ганосъ, Керасия и Мерфет, веднага с всички останали сили съсредоточете се западно от върха Св. Илия“ (№ 6—10 ч. сл. пл.).

3. До командира на 1-а бригада:

„Съ повѣренат Ви бригада и двете батареи заемете позиция между Арапли и Мусачи чиф. по хребета“ (№ 8—10 ч. 15 м. сл. пл.).

И на тримата бригадни командири в заповѣдите се дават сведения за общото положение и че Македоно-Одринското опълчение остава за общи действия с 7-а п. Рилска дивизия.

В 10 ч. 45 м. сл. пл. началникът на опълчението донася на началника на 7-а п. Рилска дивизия (№ 10):

„Днес в 10 ч. пр. пл. неприятелската флота около 40 голѣми и малки кораби приготвиха и почнаха десанта на 4 км. западно от Шаркьой. Две наши дружини се помъжиха да укажат съпротивление. Цѣлия ден неприятелът стреля с своите морски оръжия много оживлено. Тая вечер 1-а Македоно-Одринска бригада заема позиция между Араплж и Мусачи чифлик на хребета. 2-а М. О. бригада ще бжде повърната от Саклж на височините южно от Гьолчукъ. 3-а бригада от Кора и Ганосъ ще се съсредоточи западно от в. Св. Илия. Моля, къде е 26. п. полк и заети ли сж височините 341 и 385. Щабът на отряда ще бжде западно от с. Ченгерли“.

В 12 ч. сл. пл. подобна телеграма се изпраща от н-ка на опълчението и до командующия армията (№ 12, предадена от Еникьой на 27. I., 10 ч. 10 м. пр. пл., получена в Малгара в 11 ч. 10 м. с.).

4. В разположението на 2-а бригада от 2-а п. Тракийска дивизия и на кавалерийската дивизия не станаха никакви промѣни на 26. януарий.

5. Сборната конна бригада (щабът и 3. конни полк), която на 25. I. ношува в Малгара, на 26. I. сутринята получи заповѣд от командующия армията да се премѣсти около

Айнарджикъ и остане като поддръжка на 2/2 бригада. Вечерта бригадата пристигна въ Айнарджикъ.

6. 26. п. *Пернишки полкъ* на 26. I. пътуваше отъ с. Гесу-стой за Гьолчукъ. Вечерта полкътъ пристигна въ Гьолчукъ.

XI. Действията на 27. и 28. януарий

(схема № 8)

Отбиване десанта на турцитѣ при Шаркьой

а) Действията на 27. януарий

1. 7-а п. Рилска дивизия

Следъ изтеглянето на 50 п. полкъ и дветѣ планински батареи (7-а и 8-а), съгласно заповѣдта на началника на дивизията № 27, на позицията срещу Булаиръ остана 1/7 п. бригада (полковникъ *Митовъ*): 13. п. Рилски полкъ съ 7 батареи отъ 7. арт. с. с. полкъ и 2 батареи отъ 9. арт. нескор. полкъ — дѣсенъ участъкъ, 22. п. Тракийски полкъ съ 2 батареи отъ 7. арт. с. с. полкъ и 2 планински с. с. батаре (1. и 3.) — лѣвъ участъкъ, 49. п. полкъ (3 дружини) — маневрени войски на бригадата.

Турцитѣ преди пладня изпращатъ само малки части, подъ прикритието на които сж прибирали раненитѣ и убититѣ въ боя на 26. януарий. Нашитѣ не имъ препятствували.

Отъ параходитѣ отъ време на време турцитѣ сж стреляли по лѣвия флангъ на позицията, а единъ параходъ почти цѣлия день е обстрелвалъ долината на Кавакъ дере.

Въ 5 ч. сл. пл. се изпращатъ 2 батареи отъ 7. арт. полкъ (2. и 7.) на позицията при Ексемилъ. Една дружина отъ 49. п. полкъ смѣня 2/22 дружина.

— *Колоната на полковникъ Симеоновъ.*

Презъ нощта на 26 срещу 27. I. полк. *Симеоновъ* (к-ръ на 50. п. полкъ) получава заповѣдъ отъ к-ра на дивизията да събере 1, 2. и 3 дружини отъ полка и заедно съ 8. пл. батарея на разсъмване на 27. I. да замине за в. Серианъ (к. 385), гдето да замѣни 26. п. полкъ и престои тамъ до пристигането на 1/2 п. бригада. Къмъ колоната ще се присъедини и 3/49 дружина (3 роти) съ 7-а пл. с. с. батарея, подъ командата на подполк. *Тасевъ*, който сжщо е получилъ заповѣдъ да замине отъ к. 149 къмъ в. Серианъ.

Въ 7 ч. пр. пл. колоната на полк. *Симеоновъ* (безъ 2-а дружина, временно задържана при 1/7 бригада) заминава отъ Ексемилъ презъ Кавакъ за Еникьой.

Съ колоната отъ Кавакъ тръгва и началникътъ на дивизията съ щаба си и къмъ 12 ч. стига въ с. Еникьой. Тукъ се получава донесение, че 2 турски дружини настѣпватъ отъ мѣстото на десанта къмъ нощъ Индже Бурну. Началникътъ на дивизията разпорежда, две дружини отъ 26. п. полкъ да се премѣстятъ отъ к. 385 (в. Серианъ) къмъ к. 241, а на к-ра на 50. п. полкъ съ дветѣ дружини и планинската батарея да заеме к. 385, гдето упорно да се отбранява. За разпоредбитѣ си и за настѣплението на турцитѣ къмъ н. Индже Бурну н-кътъ на дивизията донася на ком. армията.¹⁾

Около 3 ч. 30 м. колоната на полк. *Симеоновъ* пристига на к. 385 и заема позиция: 3-а дружина и 8-а пл. батарея на самия върхъ Серианъ, 1-а дружина на една височина между в. Серианъ и к. 241. Къмъ това време полк. *Симеоновъ* получава донесение отъ подполк. *Тасевъ*, че къмъ 1 ч. 10 пристигналъ на в. 241, гдето заварилъ една дружина отъ 26 п. полкъ.

Дружинитѣ отъ 26 п. полкъ се събиратъ задъ в. Серианъ (к. 385), а дружината на подполк. *Тасевъ* съ 7-а пл. с. с. батарея остава на к. 241.

2/50 дружина пристига въ 10 ч. сл. пл. и остава въ полкова поддръжка.

— 26 п. *Пернишки полкъ* сутринта на 27. януарий заема съ по една дружина в. 341 (южно Серианъ тепе) и в. Серианъ (к. 385), а другитѣ 2 дружини задъ в. Серианъ. Следъ пристигането на 50. п. полкъ, всичкитѣ дружини отъ полка се събиратъ задъ в. Серианъ.

Въ 9 ч. сл. пл. полкътъ получи заповѣдъ отъ началника на дивизията, следъ пристигането на 1/2 п. бригада, да се отпрати за с. Ексемилъ.

2. 2-а п. Тракийска дивизия.

Презъ нощта на 26. срещу 27. януарий въ щаба на армията се получи съобщение отъ главната квартира, че се разрешава притеглянето и на 3/2 п. бригада къмъ Еникьой. Тогава командующиятъ армията заповѣда (телеграма) на началника на дивизията:

„Бригадата веднага да тръгне за Гьолчукъ; ако артилерията не може да следва съ бригадата, да я догонва“ (№ 1357, 27. I.

— получена въ щаба на дивизията, въ Айнарджикъ, въ 5 часа 15 м. с.).

¹⁾ Къмъ 1 ч. сл. пл. началникътъ на дивизията заминалъ за Кавакъ, понеже бѣше получилъ донесение отъ к-ра на 1-а бригада за настѣплението на турцитѣ отъ Булаиръ, което впоследствие не се оказа вѣрно (само малки групи, които да прикриватъ прибирането на раненитѣ).

Въз основа на тази заповѣдь и заповѣдта (телефонограма) отъ 26. I, началникътъ на дивизията издава оперативна заповѣдь № 73 отъ 26. януарий, 8 ч. 35 м. пр. пл.¹⁾ споредъ която:

„а) 1-а бригада съ 2-о и 3-о отдѣления отъ 3. планински артил. полкъ да тръгне отъ квартирния си районъ веднага съ получаването на настоящата заповѣдь, да се насочи къмъ в. Серианъ (к. 385) по най-късия пѣть и го заеме утре до пладне и съвмѣстно съ Македоно-Одринското опълчение и 26. пех. Пернишки полкъ атакува десанта. Бригадата да не чака при съединението на планинската артилерия, а само да остави 2 роти, които да причакатъ батареитъ въ Егендикъ и да ги прикриватъ при по-нататъшното имъ следване.

б) 3-а бригада съ получаването на настоящата заповѣдь да тръгне отъ квартирния си районъ къмъ с. Еникьой, като ношува утре, 27 того, въ с. с. Идемиръ, Дерлеръ и Мюстеджебъ, а на 28 того стигне въ с. Еникьой.

в) 1-о и 3-о отдѣления отъ 3. с. с. арт. полкъ съ дружината, която ги придружава, отъ с. Бунакъ, съ получаване на настоящата заповѣдь, да тръгнатъ веднага къмъ с. Еникьой, като взематъ всички мѣрки за най-скоро то пристигане въ това село.

г) Щабътъ на дивизията ще тръгне утре 27. того, въ 8 ч. пр. пл., отъ с. Айнарджикъ, ще ношува въ с. Мюстеджебъ и на 28. того ще стигне въ с. Еникьой“.

1-а бригада отъ дивизията тръгна отъ квартирния си районъ (около с. Дерекьой) въ 1 часа пр. пл. на 27. I.

Поради дългия и каленъ пѣть, преднитъ части (две дружини отъ 9. п. полкъ) пристигатъ въ с. Еникьой къмъ 4 часа сл. пл. Тукъ, по заповѣдь отъ н-ка щаба на 7-а Рилска дивизия, дружинитъ заематъ: 4/9 дружина — вис. 341 (югоизточно отъ в. Серианъ), 2/9 дружина — една височина на рида източно отъ р. Гайтанъ дере (южно отъ с. Мусуджебъ).

Другитъ две дружини отъ 9. п. полкъ (1-а и 3-а), заедно съ картечната рота, пристигатъ въ 1 ч. пр. пл. на 28. I. и се събиратъ на северния склонъ на в. Серианъ. 21. п. полкъ се спира за ношуване въ 11 ч. сл. пл. на 27. I. на 1 клм. източно отъ с. Еникьой. Планинскитъ батареи (4) се спиратъ за ношуване въ долината на р. Кавакъ (на 3 клм. сев. изт. отъ с. Еникьой).

¹⁾ Заповѣдта е антидатирана, тъй като телефонограмата бѣше дадена къмъ 6¹/₂ ч. сл. пл. на 26. I. (когато стана известно на к-ция армията за десанта на турцитъ при Шаркьой), а заповѣдта № 1357 е получена въ дивизията на 27. I. 5 ч. 15 м. с. Само разпоредбитъ за 1-а бригада сж отъ 26. I. вечерята.

3-а бригада отъ дивизията тръгва отъ с. Айнарджикъ къмъ пладне на 27. I. и ношува въ селата Идемиръ, Дерлеръ, Мюстеджебъ. Полскитъ батареи (1-о и 3-о отдѣления отъ 3. арт. полкъ) тръгватъ отъ с. Бунакъ по пѣтя за Гьолчукъ и ношуватъ въ с. Алеманъ.

Щабътъ на дивизията тръгва следъ пладне на 27. I. и ношува въ с. Мюстеджебъ.

3. Македоно-Одринското опълчение.

Съгласно разпоредбитъ на началника на опълчението на 26. януарий вечерята, опълчението на 27. януарий се съсрѣдоточаваше: 1-а бригада при с. Араплж, 2-а бригада къмъ в. 458 (южно отъ с. Дуганджилж), 3-а бригада при с. Ченгерли.

Рано сутринята началникътъ на опълчението изпраща 12-а Лозенградска дружина (подпоручикъ *Куневъ* Тр.) и 12-а планинска неск. батарея (поручикъ *Радевъ*) да заематъ в. св. Илия, подъ общото началство на поручикъ *Радевъ*.

Въ 5 ч. пр. пл. щабътъ на опълчението напуска с. Стерна и се установява на една височина западно отъ в. Св. Илия.

Десантътъ на турцитъ сутринята на 27. I. продължава: 93. п. полкъ настѣпи и къмъ пладне влезе въ гр. Шаркьой, а 96. п. полкъ заобиколи града отъ северъ и се развърща къмъ Араплж. Стоварени били 2 дружини (31. и 32. стрелкови), които се насочили на западъ, по Галиполския пѣть, но много далечъ не сж отишли (до р. Гайтанъ дере); стоварени били и нѣколко конници, а къмъ пладне е слѣзълъ на брѣга командирътъ на 10. корпусъ, *Хуршидъ паша*, съ щаба си и началникътъ на 32. дивизия. Турскиятъ флотъ е стоялъ западно отъ Шаркьой.

Въ 8 ч. пр. пл. въ щаба на опълчението се получава заповѣдь отъ щаба на 7-а дивизия (полк. *Овчаровъ*), въ която се съобщава, че по заповѣдь на командующия армията, опълчението веднага да настѣпи за Шаркьой и заедно съ 2 дружини отъ 26. п. полкъ да отбие турския десантъ.

Въ 9 ч. пр. пл. въ щаба на опълчението се получава заповѣдта отъ командующия армията № 1210, която бѣше въ сжщия духъ. Въ сжщото време при щаба на опълчението пристига офицерътъ — ординарецъ при щаба на 4-а армия, ротмистъръ *Гелиновъ*, който предава на н-ка на опълчението заповѣдта на командующия армията — опълчението да отблъсне турския десантъ заедно съ 26 п. полкъ още днесъ (27. I.).¹⁾

¹⁾ По пѣтя отъ Малгара за Гьолчукъ, ротмистъръ Гелиновъ намѣрилъ командира на 2-а М. О. бригада въ с. Бунакъ и му предалъ заповѣдта на к-ция армията — бригадата да се върне назадъ; сжщото предалъ и на дружинитъ по пѣтя, които въ 1¹/₂ ч. презъ нощта тръгнали обратно за Гьолчукъ.

Понеже дружинитѣ отъ 2-а и 3-а бригади не бѣха още съсрѣдоточени, началникътъ на опълчението решава, на 27. I. да се ограничи съ съсрѣдоточаванете на опълчението, а атаката да отложи за 28. януарий.

Въ 3 ч. сл. пл. началникътъ на опълчението издава *оперативна заповѣдъ № 11*, споредъ която:

„а) *Дѣсна колона* (подполк. *Пчеларовъ*): 2-а М. О. бригада (4 дружини), 2 планински с. с. батареи (4. и 6.), 2 гелиографни станции, 6 конника. Да трѣгне утре отъ к. 458, въ 6 ч. пр. пл. и по посока на р. Гайтанъ дере въ най-скоро време да пресѣче пѣтя на неприятеля за Галиполи съ пушеченъ и артилерийски огънь.

б) *Лѣва колона* (подполк. *Николовъ*): 1-а М. О. бригада (4 дружини), 2 пл. скоростр. батареи (5. и 9.), 2 гелиографни станции, 6 конника. Да настѣпи въ 7 ч. пр. пл. утре срещу западната окрайна на Шаркѡй. И тая колона да използва пушечния и артилерийски огънь.

в) *Маневрени войски* (подполк. *Протогеровъ*): отъ 3-а М. О. бригада 3 дружини (9, 10. и 11.), 2 пл. нескор. батареи (10. и 11.), 2 гелиографни станции, 6 конника. Да следва задъ дѣсната колона.

г) *Крайна лѣва колона* (поручикъ *Радевъ*): 12-а Лозенградска дружина, 12-а пл. нескор. батарея. Да заеме в. Св. Илия, съ задача да пази лѣвия флангъ и поддържа непрекъснатата връзка съ лѣвата колона и заставитѣ по брѣга на морето, между Меревте и Кора.

Щабътъ на опълчението ще бѣде довечера въ с. Гьолчукъ, а утре отъ 8 ч. пр. пл. при с. Дуганджилжъ.

Единъ екземпляръ отъ оперативната заповѣдъ се изпраща на началника на 7-а Рилска дивизия, придруженъ съ молбата:

„Частитѣ на дивизията да взематъ живо участие въ утрешния бой, съобразно настоящата заповѣдъ, чието съдържание да се телеграфира въ щаба на 4-а армия“.

— Въ 4 ч. сл. пл. началникътъ на опълчението донася на командующия армията (№ 18), отъ Гьолчукъ (телеграма):

„Загубитѣ отъ вчерашния бой не сж още установени. Убитъ е зап. подпоручикъ Бояджиевъ — ротенъ командиръ. Долни чинове убити и ранени изглежда да има около 100 човѣка.

Дебаркирането на противника на суша продължава, като стоваренитѣ войски бързо се отправятъ покрай морския пѣтъ за Галиполи по дружинно. Утре съ повѣреното ми опълчение въ 6 ч. пр. пл. ще атакувамъ неприятеля. Съсрѣдоточението на опълчението ще бѣде привършено къмъ 5 ч. сл. пл. днесъ. Намирамъ, че е необходимо да се взематъ мѣрки за борба съ морската артилерия“.

Турцитѣ този день се ограничиха, (свалили само 2 табора) въ заемане плацдармъ около десантното мѣсто, на 2—3 клм. въ дълбочина и около 9 клм. въ ширина (между гребена западно отъ р. Гайтанъ дере и около 3 клм. източно отъ Шаркѡй).

4. *Кавалерийската дивизия*. Съ заповѣдъ на командующия армията № 1375, на началника на кавалерийската дивизия се повѣрява охраната на морския брѣгъ отъ Ерегли до носъ Лимна Бурну, като въ негово подчинение оставатъ 2-а бригада отъ Тракийската дивизия и Сборната конна бригада.

Предъ този участъкъ противникътъ не прояви никакви действия. Промѣни въ разположението нѣма, освенъ Сборната конна бригада, която отъ Айнарджикъ се премѣства въ селата Карасаликѡй и Абашликѡй; щабътъ на бригадата въ с. Карасаликѡй (югозападно отъ гр. Родосто).

б) Действията на 28. януарий.

Тѣй като 26. п. полкъ презъ нощта на 27. срещу 28. I. бѣше привлеченъ отъ началника на 7-а дивизия въ с. Ексемилъ — противъ евентуално настѣпване на турцитѣ по долината на р. Кавакъ дере, както бѣше донесалъ началникътъ на дивизията вечерта на 27. I. при единъ телеграфенъ разговоръ съ командующия армията — то командующиятъ армията решава атаката на дебаркиранитѣ турци да се възложи на Македоно-Одринското опълчение и 1-а бригада отъ 2-а п. Тракийска дивизия, като последната влиза въ подчинение на началника на опълчението.

За предаване тази заповѣдъ, командующиятъ армията изпрати вечерта на 27. I. командира на ординарческия ескадронъ при щаба на армията, майоръ *Николовъ*.

Майоръ *Николовъ* намѣрва въ 2 ч. презъ нощта началника на М. О. опълчение въ Гьолчукъ, а, по-късно, командира на 1/2 п. бригада въ Еникѡй и имъ предава заповѣдта.

Тѣй че атаката на 28. I. трѣбваше да се извърши, като М. О. опълчение настѣпи въ зоната между Шаркѡй и р. Гайтанъ дере, а 1/2 п. бригада по гребена на к. 341 (между Гайтанъ дере и безименната рѣкчица, западно отъ Гайтанъ дере).

Обаче сутринта на 28. I. командующиятъ армията извика по телеграфа началника на 7-а дивизия и води съ него разговоръ върху общото положение (къмъ 8 ч. с.), при който разговоръ началникътъ на дивизията събщи, че вчерашното донесение за настѣплението на турцитѣ къмъ н. Индже Бурну се оказало невѣрно и моли разрешение: „първа бригада отъ

2-а дивизия и дружините отъ 50. п. полкъ да настѣпятъ между Гайтанъ дере и Шаркьой. Командующиятъ армията отговори: „Тамъ именно действува Македоно-Одринското опълчение. Разрешавамъ!“

Следъ този разговоръ, изпрати се, въ 9 ч. 40 м. с. до н-ка на 2-а п. Тракийска дивизия, въ с. Индже, следната телефонограма:

„Дадена е заповѣдъ на първа бригада отъ 2-а дивизия и Македоно-Одринското опълчение да атакуватъ неприятелския десантъ при Шаркьой. Бързайте съ 3-а бригада за Еникьой и ако стане нужда, поддържайте атаката“.

А началникътъ щаба на 7-а дивизия, по заповѣдъ, телефонира на к-ра 1/2 п. бригада, въ Еникьой, 9 ч. 47 м. пр. пл. (получена въ 10 ч. пр. пл.): „Командующиятъ 4-а армия заповѣда да настѣпите между Шаркьой и Гайтанъ дере съвмѣстно съ 50. п. полкъ и атакувате противника въ този участъкъ. Въ дѣсно отъ Васъ нѣма да настѣпватъ други вийски, тъй щото Вие ще атакувате лѣвия флангъ на противника. Въ лѣво отъ Васъ настѣпва отъ 6 ч. тази сутринъ Македоно-Одринското опълчение. Влѣзте въ връзка съ началника на опълчението и поддържайте постоянно тази връзка. Старайте се атаката да бѣде едновременно“.

Началникътъ на дивизията, въ сѣщото време, праща на командира на 50 п. п. (на в. Серианъ) следната телефонограма (получена въ 10 ч. пр. пл.): „Тази сутринъ въ 6 ч. Македоно-Одринското опълчение е настѣпило да атакува дебаркираните турски войски около Шаркьой—Гайтанъ дере. Съвмѣстно съ 1-а бригада отъ 2-а Тракийска дивизия атакувайте и се старайте да го отхвърлите въ морето. Вдѣсно отъ Васъ други войски нѣма. Дружината на подполк. Тасевъ да настѣпи къмъ Индже Бурну. Това е по заповѣдъ на командующия армията“.

1. 7-а п. Рилска дивизия

На булаирската позиция цѣлиятъ день мина спокойно Само морската артилерия отвреме навреме обстрелваше позицията и тила ѝ. При Ексемилъ остана 4/50 дружина, 2-а пл. с. с. батарея, 2-а и 7-а полски с. с. батареи. Една рота отъ 4/50 дружина се изпрати при Чифлика източно отъ Ексемилъ, съ задача да наблюдава морския брѣгъ отъ р. Кавакъ дере до нощъ Индже Бурну. 26. п. Пернишки полкъ сутринята пристигна при Ексемилъ. Три батареи отъ 9. арт. неск. полкъ останаха при с. Кавакъ. На самата позиция срещу Булаиръ сж: 22, 13 и 49. пехотни полкове, 5 батареи отъ 7. арт. с. с. полкъ, 2 пл. батареи и 2 батареи отъ 9. арт. нескор. полкъ,

подъ общо командване на полк. Митовъ. Началникътъ на дивизията и щаба му презъ деня останаха въ с. Кавакъ.

— Колоната на полковникъ Симеоновъ (1, 2 и 3. дружини отъ 50 п. полкъ, 8-а пл. с. с. батарея), заедно съ 3/49 дружина и 7-а пл. с. с. батарея (подполк. Тасевъ), сутринята на 28. I. заемаха в. Серианъ (к. 385) и к. 241.

Следъ получаването на заповѣдта отъ началника на дивизия за атакуване противника „съвмѣстно“ съ 1/2 п. бригада, полк. Симеоновъ донася на к-ра 1/2 п. бригада (въ 10 ч. с.): „Съгласно заповѣдта на началника на 7-а Рилска дивизия, 50. п. полкъ влиза въ Ваше разпореждане за атаката на дебаркираните турски войски около Шаркьой. Моля указания“.

Следъ това, полковникъ Симеоновъ разпорежда: 1-а и 3-а дружини и планинската батарея (8-а) да настѣпятъ по посока на Гайтанъ дере, 2-а дружина — въ полкова поддръжка; дружината на подполк. Тасевъ (3/49) съ планинската батарея (7/2) да настѣпятъ къмъ нощъ Индже Бурну.

Дружините отъ 50. п. полкъ настѣпили въ 10 ч. 50 м. пр. пл. отъ в. Серианъ и височината южно отъ него въ югоизточна посока; планинската батарея останала, до избиране съответна позиция, на в. Серианъ. Настѣплението е било безпрепятствено, тъй като никакъвъ противникъ въ този районъ е нѣмало.

Дружината на подполк. Тасевъ сжщо е настѣпвала безпрепятствено и къмъ 4 ч. сл. пл. е стигнала н. Индже Бурну.

Въ 11 ч. 15 м. полк. Симеоновъ е получилъ заповѣдъ отъ командира на 1/2 бригада да настѣпи съ две дружини и планинската батарея къмъ върха Серианъ тепе (северно отъ к. 341) и застане тамъ въ маневрени войски на бригадата, а едната дружина да остане за връзка съ 7-а дивизия.

На тази заповѣдъ полковникъ Симеоновъ отговаря, въ 12 ч. по пладне, че получилъ заповѣдъ отъ щаба на 7-а Рилска дивизия да действува „отдѣлно“ и въ връзка съ 1/2 бригада и заповѣдта не изпълнилъ.

Къмъ 5 ч. сл. пл. бойниятъ редъ на 50. п. полкъ спира около Чиф. Кжзбанъ — на около 2 клм. отъ морския брѣгъ, обстрелванъ отвреме на време отъ турския флотъ.

Дружината на подполк. Тасевъ е спрѣла на гребена югозападно отъ ч. Кжзбанъ.

2. 2-а п. Тракийска дивизия

Презъ нощта на 27. срещу 28. януарий командирътъ на 1-а бригада получи заповѣдта на командующия армията, предадена чрезъ майоръ Николовъ, за отбиване на турския десантъ отъ Македоно-Одринското опълчение и 1/2 бригада,

като последната влиза въ подчинение на н-ка на опълчението.

Къмъ полунощ командирътъ на бригадата (въ с. Еникьой) получава преписъ отъ оперативната заповѣдъ по Македоно-одринското опълчение № 11.

Въ 6 ч. пр. пл. на 28. I. командирътъ на бригадата получава следната заповѣдъ отъ начальника на М. О. опълчение (№ 19, 28. I., 2 ч. 30 м. пр. пл., с. Гьолчукъ):

„Съгласно устната заповѣдъ на командующия армията, предадена ми чрезъ майоръ Николовъ, 1-а бригада отъ 2-а дивизия влиза временно въ мое разпореждане. Въ допълнение заповѣдта № 11 — задачата на тази бригада за днесъ, 28. того, е: да настѣпи къмъ в. Серианъ и да действува между коти 385 и 341 и напредъ, като обстрелва съ пушеченъ и артилерийски огънь галиполския пѣтъ, между р. Гайтанъ дере и чифлика на югъ отъ в. Серианъ. Влѣво отъ Гайтанъ дере действува Македоно-Одринското опълчение (11 дружини, 6 батареи), а по върха Серианъ действуватъ части отъ 7-а дивизия, за които е моленъ начальника на дивизията да бждатъ насочени къмъ кота 241 съ подобна задача. Презъ време на боя ще бжда на кота 458 — при маневренитѣ войски. Начало на настѣплението 6 ч. пр. пл. и бригадата ще действува като крайна дѣсна колона на повѣрения ми отрядъ“.

Къмъ 6 ч. пр. пл. частитѣ на 1/2 п. бригада бѣха разположени: 9. п. полкъ — 2-а дружина на една височина на лѣвия брѣгъ на р. Гайтанъ дере (с.-и. отъ к. 341), 4-а дружина на в. 341, 3-а дружина и картечната рота на полка на в. 335 и 1-а дружина въ полкова поддрѣжка задъ к. 341; 21. п. полкъ бѣ събранъ задъ в. 385; планинскитѣ батареи (4) — въ движение къмъ с. Еникьой.

Следствие заповѣдта на начальника на опълчението № 19, че опълчението ще действува въ района западно отъ р. Гайтанъ дере, бригадниятъ командиръ изпраща, въ 6 ч. 20 м. пр. пл., заповѣдъ на командира на 9. п. полкъ да прибере 2/9 дружина отъ височината източно отъ Гайтанъ дере въ зоната на полка, кждето и да настѣпи на югъ (къмъ Мраморно море).

Въ 8 ч. пр. пл. 1-а и 3-а дружини отъ 9. п. полкъ, по заповѣдъ на командира на полка, се подаватъ напредъ (на 2 клм. всичко, до 10 ч. пр. пл.).

Въ 9 ч. 15 м. пристигнали планинскитѣ батареи задъ в. 385 и бригадниятъ к-ръ дава въ разпореждането на командира на 9. п. полкъ 2 батареи и една изпраща на к. 385, за да смѣни 8-а батарея отъ колоната на полк. Симеоновъ.

Въ 10 ч. пр. пл. бригадниятъ командиръ (полковникъ *Серафимовъ*) получава заповѣдта, предадена отъ начальника щаба на 7-а дивизия, споредъ която командующиятъ армията запо-

вѣдалъ бригадата, съвмѣстно съ 20. п. полкъ, да настѣпи въ участъка между Шаркьой и р. Гайтанъ дере.

Тази заповѣдъ смущава бригадниятъ командиръ, който помислилъ, че обстановката се измѣнила и, безъ да донесе на начальника на опълчението, веднага разпорежда: 1. 21. п. полкъ съ 3 планински батареи да замине по пѣтя за Серианъ тепе и действува между Гайтанъ дере и Шаркьой; 2. тритѣ дружини отъ 9. п. полкъ (1., 3. и 4.) да се събератъ задъ к. 341 — въ маневрени войски на бригадата, а 2-а дружина отъ сѣщия полкъ съ картечната рота на 21. п. полкъ да настѣпи по рида западно отъ Гайтанъ дере.

Въ изпълнение на тия заповѣди, 21. п. полкъ трѣгва отъ бивака си (задъ в. 385) въ 10 часа 15 м. пр. пл., заедно съ четиритѣ планински батареи, и къмъ 1³/₄ ч. влиза въ участъка между с. Мусуджебъ и южно отъ к. 458, гдето въ това време е настѣпвала дѣсната колона на М. О. опълчение. Началникътъ на опълчението е предалъ на преднитѣ дружини отъ полка (3-а и 4-а), че настѣплението на полка въ този участъкъ е погрѣшно и оставилъ дружинитѣ въ маневрени войски. Командирътъ на полка донесалъ за това на бригадниятъ к-ръ (2 ч. сл. пл., отъ в. Серианъ тепе).

Въ 3 ч. 30 м. сл. пл. бригадниятъ командиръ донася на н-ка на М. О. опълчение (№ 958, отъ в. Серианъ тепе):

„Зоната, въ която бѣ насочена бригадата за действие, бѣ дадена отъ името на командующия армията и то следъ получаването на Вашата заповѣдъ. Понеже частитѣ отъ 21. п. полкъ, назначени въ предна частъ на бригадата, по Ваша заповѣдъ, сж спрѣни и станали въ маневрирующы войски, то моля указанието Ви, ще се даде ли нѣкое ново назначение на бригадата или сжщата да отиде и заеме височинитѣ 385 и 341, които заемаше по-рано. Само една дружина отъ 9. п. полкъ настѣпва съвмѣстно съ Вашитѣ части по гребена западно отъ Гайтанъ дере, на която бѣ заповѣдано да действува на крайния лѣви флангъ на противника“.

На това донесение началникътъ на М. О. опълчение изпраща следната заповѣдъ (№ 25, 4 ч. 30 м. сл. пл., отъ с. Дуганджилж):

„На № 958. Бригадата Ви да изпълни възложената отъ менъ задача, както следва: Съ единъ полкъ настѣпете на югъ отъ в. в. 341 и 385, съ цѣль да поставите наблюдателни застави надъ пѣтя Шаркьой—Галиполи — по морския брѣгъ. Заставитѣ да се окопаятъ. Главнитѣ сили на полка да се разположатъ назадъ на закрити позиции, гдето да се окопаятъ и отъ гдето да могатъ да противодействуватъ съ пушеченъ и артилерийски огънь на всѣки опитъ за десантъ. Другиятъ полкъ можете да

държите задъ височините 341 и 385. По тоя начинъ Вие задържате височините и противодействувате на десантъ. Вашата дивизия пристига тази вечеръ и Вие излизате отъ мое разпореждане. Македоно-Одринското опълчение отхвърли неприятеля въ морето. Двете дружини отъ 21. п. полкъ оставихъ въ маневрени войски и ще Ви се изпратятъ къмъ Еникьой следъ свършването на боя.“

Въ 4 ч. 40 м. сл. пл. командирътъ на бригадата разпорежда:

1-а и 2-а дружина отъ 21. п. полкъ и четирите планински батареи да се върнатъ по пътя за Еникьой и застанатъ задъ в. 385; маневрените войски на бригадата (1., 3. и 4. дружини отъ 9. п. полкъ), които къмъ 1 ч. сл. пл. бѣха събрани задъ в. 341, да се премѣстятъ задъ вис. 385. Къмъ 6½ ч. сл. пл. казаните дружини и батареи се събиратъ при с. Еникьой. За охранение на брѣга кжсно вечерята се изпратиха 1-а и 2-а дружини отъ 21. п. полкъ и 3-о пл. с. с. отделение.¹⁾

2-а дружина отъ 9. п. полкъ (Майоръ Жечевъ)

Въ 8. ч. пр. пл. дружината, въ изпълнение заповѣдта на бригадния к-ръ, се премѣства отъ височината на лѣвия брѣгъ на Гайтанъ дере къмъ к. 341, като въ 11 ч. 05 м. с. достигнала едно връхче южно отъ к. 341. Тукъ дружинниятъ к-ръ получава заповѣдъ — дружината да настѣпи по рида западно отъ Гайтанъ дере, срещу крайния лѣвъ флангъ на противника. При дружината пристига и картечната рота на 21. п. полкъ.

Дружината веднага настѣпва по рида къмъ морето въ боевъ редъ: 5-а и 6-а роти и картечната рота отъ 21. п. полкъ въ бойна часть, 7-а и 8-а роти въ дружинна поддръжка.

Въ 1 ч. сл. пл., когато дружината достига на срѣдата между връхчето южно отъ к. 341 и морето, по нея билъ откритъ огънь отъ турския флотъ. Огънятъ, обаче, не билъ силенъ и ефикасенъ и дружината продължила настѣплението си, като изпраща на дѣсния флангъ на бойната часть и 7-а рота.

Отъ позицията на турците на лѣвия брѣгъ на Гайтанъ дере огънь по дружината до това време не се откривало.

Къмъ 1½ ч. сл. пл. дружината достигнала предъ последната тераса на рида (на около 1 клм. отъ морето), която била заета отъ турците, въ окопи за отдѣлни стрелци и съ фронтъ на западъ. Следъ малка престрелка, турците отстъпватъ и се

¹⁾ 3-а и 4-а дружини отъ 21. п. полкъ били задържани задъ дѣсната колона на М. О. опълчение до сутринята на 29. I.

прехвърлятъ на рида източно отъ Гайтанъ дере. Въ това време се открилъ пехотенъ огънь по бойния редъ на дружината отъ турската позиция на лѣвия брѣгъ на Гайтанъ дере. 6-а рота (лѣвофланговата) и картечната рота промѣнятъ фронта на изтокъ (къмъ Гайтанъ дере), 5-а и 7-а роти оставатъ на терасата съ фронтъ къмъ морето, 8-а рота — въ поддръжка.

Дружината завързва стрелба съ турците на позицията на лѣвия брѣгъ на Гайтанъ дере (дълга около 1 клм. съ лѣвия флангъ опрѣнъ до морето), като, до стѣмване, можела да се приближи на 1200 крачки отъ позицията. Морската артилерия на турците, съ прекъсване и рѣдкъ огънь, е обстрелвала дружината до смъркване, безъ никакви обаче загуби на дружината.

И така, отъ цѣлата 1/2 п. бригада, благодарение на заповѣдите и контра-заповѣдите, на 28. януарий само 2/9 дружина взе участие въ боя за отбиване на турския десантъ.

Загуби на дружината: 9 долни чинове ранени, отъ които 1 починалъ. Всички ранени били отъ куршумъ.

— 3-а бригада отъ 2-а п. Тракийска дивизия, която на 27. I. ношува въ селата Идемиръ, Дерлеръ и Мюстеджебъ, на 28. I. пристигна при с. Еникьой, въ 9 часа сл. пл.

1-о и 3-о полски отделения отъ 3. арт. с. с. полкъ, които на 27. I. ношуваха въ с. Алеманъ, кжсно презъ нощта пристигнаха и тѣ при с. Еникьой.

Щабътъ на дивизията, движейки се съ 3-а бригада, пристига въ 9 ч. сл. пл. въ с. Еникьой.

3. Македоно-Одринското опълчение.

Съгласно оперативната заповѣдъ по опълчението № 11, настѣплението на 28. януарий за отбиване турския десантъ е станало въ две колони.

а) *Лѣва колона* (1-а бригада, 5-а и 9-а пл. с. с. батареи).

Началникътъ на лѣвата колона (подполк. *Николовъ*) е далъ устна заповѣдъ на 27. I., 4 ч. сл. пл., споредъ която: 3-а Солунска дружина ще настѣпи на 28. I. въ 6 ч. 30 м. пр. пл. отъ бивака си северно отъ с. Араплж въ югозападна посока къмъ Шаркьой и ще спре на 3 клм. северно отъ Шаркьой, гдето да се окопае, до пристигането на 2-а бригада; 1-а Дебърска дружина на 28. I. въ 7 ч. пр. пл. да настѣпи и завземе съ 2 роти гребена на араплийските височини; 2-а Скопска и 4-а Битолска дружини — въ маневрени войски и следватъ задъ Дебърската дружина.

3-а Солунска дружина (Ротмистъръ *Атанасовъ*) трѣгва отъ бивака си въ 4 ч. 30 м. пр. пл. Дружината, прикрита отъ патрули, настѣпила въ две колони: дѣсна (1-а и 3-а роти) по

пжтеката отъ Ченгерли за Шаркьой, лѣва (2-а и 4-а роти) по дола източно отъ пжтеката. Колонитѣ, поради труднопроходимата мѣстность, се движели по единъ. Въ 7 ч. 30 м. пр. пл. дѣсната колона достига височината югоизточно отъ ч. Мусачи, а лѣвата колона остава малко по-назадъ. Въ сжщото време предъ колоната, на 1800 м., се показали турци, които заемали окопана позиция, а предъ нея настѣпвали вериги (всичко около два табура). Дѣсната колона открила огънь. Настѣпващитѣ турски вериги скоро обхванали лѣвия флангъ на колоната. Но въ това време пристига лѣвата колона и съ огънь заставя турскитѣ вериги да се върнатъ на позицията си.

Солунската дружина остава на позицията си, гдето почнала да се окопава.

1-а Дебърска дружина (Подполковникъ баронъ де Пелембергъ) настѣпва въ 7 ч. пр. пл. съ 2 роти (2-а и 4-а) въ бойна частъ, 1-а рота въ дружинна поддържка, а 3-а рота остава въ прикритие на планинскитѣ батареи. Дружината не спира на араплийскитѣ височини, както ѝ бѣше заповѣдано, а продължава настѣплението си съ директриса пжтя, който води отъ Араплж за Шаркьой.

Въ 8 ч. пр. пл. неприятелски вериги, следвани отъ колона една дружина), която настѣпвала отъ Шаркьой къмъ воденицитѣ югозападно отъ Араплж, открили огънь по ротитѣ отъ Дебърската дружина. Друга неприятелска колона (една дружина) настѣпвала по пжтя отъ Шаркьой за Араплж (влѣво отъ първата и изостанала по-назадъ). Въ сжщото време началникътъ на колоната получилъ донесение, че една турска колона настѣпва край брѣга на морето, отъ Шаркьой за Хераклица. Началникътъ на колоната (подполк. *Николовъ*) изпраца отъ маневреитѣ войски една рота (2-а) отъ 4-а Битолска дружина къмъ Хераклица, за охраняване лѣвия флангъ на бригадата.

Преднитѣ дебърски роти завързватъ бой съ настѣпващитѣ предъ тѣхъ турски вериги, които веднага спрѣли.

Въ 8¹/₂ ч. пр. пл. турската морска артилерия открила огънь по Дебърската дружина.

Артилерията въ лѣвата колона.

5-а планинска батарея (капитанъ *Стефановъ*) е заела бойна позиция с. з. отъ с. Араплж, дълбоко закрита и съ прикритие 3 взвода отъ 3-а Дебърска рота; 9-а пл. батарея (капит. *Савовъ*) — въ наблюдателно положение, на 3 клм. северно отъ Араплж, съ назначение да обстрелва подстѣпитѣ къмъ с. с. Ченгерли, Стерна и Араплж, прикритие единъ взводъ отъ сжщата рота.

Въ 9 ч. 55 м. пр. пл. 5-а батарея, по заповѣдь на командира на отдѣлението, подполковникъ *Бояджиевъ*, открива

шрапнеленъ огънь, при мѣрникъ 20, по неприятелската колона № 2.¹⁾ Следъ нѣколко батарейни редове турската колона се разстройва и въ паника избѣгва назадъ — къмъ Шаркьой.

Въ 10 ч. 2 м. батареята открива огънь по турската колона № 3. При мѣрникъ 33 — попадания право въ поддържката и колоната се разбѣгва.

Бѣгството на колоната № 3 заразява и колоната № 4 (срещу Солунската дружина). Въ 10 ч. 7 м., при мѣрникъ 36 и съ 5—6 урагана, батареята разпилява и тая колона.

Въ 10 ч. 17 м. батареята открила огънь по колона № 1 (1—2 роти). Съ мѣрникъ 42 и 4—5 урагана батареята обръща въ бѣгъ къмъ Шаркьой крайната дѣсна турска колона.

Въ 10 ч. 22 м. батареята открива огънь по гжстата маса турци, които се тѣлпѣли на северъ отъ Шаркьой. Следъ 4 реда, турцитѣ избѣгали и отъ тамъ.

Къмъ 10 ч. 25 м. батареята прекратила огъня, понеже всичкитѣ турски колони, които се намѣрваха североизточно и северно отъ Шаркьой, се разбѣгали, а други цѣли за батареята били на разстояние повече отъ 5 клм.

Батареята е изстрелѣла всички 90 шрапнели. Убити и ранени, както и повреди въ материалната частъ, батареята не е имала. Турската морска артилерия, която стрелѣла по батареята, не е могла да я намѣри.

9-а батарея е останала на позицията си и огънь не е имала случай да открие.

— Къмъ 1 ч. сл. пл. началникътъ на лѣвата колона изпратилъ писменни заповѣди (отъ с. Араплж) до командиритѣ на 3-а Солунска и 1-а Дебърска дружини да се подадатъ напредъ къмъ Шаркьой, но не по-близо отъ 2 клм. като изпратятъ къмъ града по единъ взводъ за разузнаване, патрулитѣ на които взводове да влѣзатъ въ града, на смръкване.

3-а Солунска дружина е настѣпила въ 1¹/₂ ч. сл. пл. и къмъ 5¹/₂ ч. сл. пл. е била съ преднитѣ си части (по 2 взвода отъ дветѣ ѝ колони) на 1¹/₂ клм. северно отъ Шаркьой; 1-а Дебърска дружина е спрѣла на около 2 клм. с. и. отъ града.

Въ 12 часа по обедъ началникътъ на лѣвата колона е изпратилъ следното донесение до началника на опълчението (получено въ 1¹/₂ ч. сл. пл.): „Неприятелътъ бързо отстѣпва и отъ дветѣ страни: отъ галиполския пжтъ и отъ Шаркьой; сжщо отстѣпи отъ околнитѣ височини на Шаркьой, които бѣ заелъ съ фронтъ къмъ 1-а и 2-а бригади отъ М. О. опълчение. Колкото може да се забележи, неприятелътъ бързо се качи на параходитѣ“.

¹⁾ За яснотъ колонитѣ съмъ означилъ съ цифри (отдѣсно налѣво).

б) **Дѣсна колона** (2-а бригада, 4-а и 6-а планински с. с. батареи).

Въ изпълнение оперативната заповѣдь по опълчението № 11, началникътъ на дѣсната колона (подполк. *Пчеларовъ*), на 27. I. 9 ч. 30 м. сл. пл. издаде оперативна заповѣдь, споредъ която:

„Авангардъ (капитанъ *Атанасовъ*): 5-а Одринска дружина и 4-а пл. с. с. батарея. Да настѣпи въ 6 ч. пр. пл. на 28. I. отъ в. 458 по хребета влѣво отъ Гайтанъ дере, до съприкосновение съ противника.

Главни сили (капитанъ *Парапановъ*): 6., 7. и 8. дружини и 6. пл. с. с. батарея. Да се съсредоточатъ още тази вечеръ на в. 458 и утре сутринята да настѣпятъ следъ авангарда, като влѣзатъ въ връзка съ бригадата отъ 2-а п. Тракийска дивизия“.

На 28. I. сутринята колоната настѣпва едва въ 7 ч. 50 м. пр. пл. отъ с. Дуганджилъ — по пѣтя за в. Серианъ тепе, въ походенъ редъ.

Въ 8 ч. 15 м. пр. пл. авангардътъ (5-а Одринска дружина) пристига на Серианъ тепе. Въ 8 ч. 30 м. пристига и 4. пл. с. с. батарея.

Въ това време се забелязали група войници на височината на 1½ клм. южно отъ Серианъ тепе. Началникътъ на авангарда изпраща 3. рота къмъ височината, а 2-а и 4-а роти насочва вдѣсно — въ обходъ на турската група. Последната напуца височината безъ бой. — Това било единъ спешенъ турски резездъ. Авангардътъ заема височината въ 9 ч. 45 м. На Серианъ тепе останала 1-а рота, въ прикритие на 4. пл. батарея, която стоварила тамъ.

Къмъ 9½ ч. пр. пл. пристигнали при Серианъ тепе и главнитѣ сили на колоната (6, 7 и 8. дружини и 6 пл. с. с. батарея).

Отъ огледа на подлежащата мѣстностъ, който направили началникътъ на авангарда съ началника на артилерията въ колоната (капитанъ *Мечкуевски* — командиръ на 4. пл. батарея), се оказало, че противникътъ заема последната тераса на рида, който се спуща отъ Серианъ тепе къмъ Мраморно море (между Гайтанъ дере и Безименната рѣка), а въ морето срещу терасата 4 военни кораби.

Въ 11 ч. пристига на височината 1½ клм. южно отъ с. Мусуджебъ 4-а пл. с. с. батарея. Капитанъ *Мечкуевски* заповѣдва на батареята да открие огънь по сгъстени части предъ терасата съ мѣрникъ 48. Съ два урагана и едно косене батареята разпрѣсва неприятелскитѣ части (около дружина), които се скрили задъ височината.

Турскитѣ броненосци открили огънь срещу батареята, но не могли да я намѣрятъ.

Следъ откриването на огънь отъ батареята, 5-а Одринска дружина настѣпила, имайки 2 роти (2-а и 4-а) въ първа линия, а 1-а рота, която пристигнала съ пл. батарея, въ дружинна поддръжка. 3-а рота била оставена временно на височината съ поръчка да изпрати 1 взводъ влѣво, за дирене връзка съ съседни наши части. Дружината е настѣпила, обаче, само около 600 м. и спрѣла (до 11½ ч.). Дружинниятъ командиръ донася на началника на колоната, че дружината му се увлѣкла много напредъ и сега противъ дружината настѣпвали „три голѣми колони и други войски се стоварватъ като се насочватъ къмъ западъ“; моли за подкрепление.

Това донесение на дружинния к-ръ (капитанъ *Атанасовъ*) съвършено не отговаряше на истинското положение, тъй като никакви турски части не сѣ настѣпвали отъ терасата на северъ, а въ това време турскитѣ колони около Шаркьой сѣ бѣгали назадъ, нѣкои лодки съ хора сѣ то-варили отъ десантния мостъ, за да избѣгатъ къмъ близкитѣ кораби въ морето; при това, съседната вдѣсно колона (2-а дружина) настѣпваше отъ к. 341 къмъ морето.

Около 12¼ ч. началникътъ на артилерията въ колоната, капитанъ *Мечкуевски*, забелязалъ съ бинокълъ, че турцитѣ въ гъсти маси се трупатъ около десантния мостъ и се товарѣли на лодки. Тогава той заповѣдалъ на 2-ия взводъ отъ батареята да излѣзе напредъ и заеме позиция около височината на лѣвия брѣгъ на Гайтанъ дере (2500 м. отъ терасата, заета отъ турцитѣ), а 1-иятъ взводъ да остане на старата си позиция, за обстрелване на противника около терасата. Въ 12 ч. 40 м. 2-иятъ взводъ отъ 4. пл. батарея, подъ командата на фелдфеля на батареята (другъ офицеръ въ батареята нѣмало) тръгналъ за заемане позиция при казаната височина. Кап. *Мечкуевски* останалъ при 1-я взводъ.

Къмъ 12¼ ч. настѣпила и 5-а Одринска дружина къмъ сѣщата височина, при която спрѣла (около 1 ч.), заемайки предния ѝ склонъ. Оставената по-рано 3-а рота се прибрала при дружината и настѣпила заедно съ нея.

6-а планинска с. с. батарея (поручикъ *Матовъ*) въ 11¼ ч. пр. пл. получила заповѣдь отъ началника на колоната бързо да излѣзе напредъ къмъ позицията на 4-а батарея. Батарейниятъ командиръ оставя фелдфебеля да води батареята, а самъ съ своитѣ органи се отправя къмъ пункта на бригадния командиръ (при позицията на 4-а батарея). Тукъ бат. к-ръ заварва началника на артилерията въ колоната, капитанъ *Мечкуевски*, който му заповѣдва да излезе на позиция при височината, гдето е изпратенъ 2-я взводъ отъ 4-а батарея, когото да вземе подъ своя команда и обстреля неприятелскитѣ колони, които се движели покрай морския брѣгъ, отъ Шаркьой къмъ десантния мостъ. Въ 1 ч. 10 м. сл. пл. 6-а

планинска батарея пристига при височината и заема дълбоко закрыта позиция задъ височината, а 2-ятъ взводъ отъ 4-а батарея — вдѣсно и малко напредъ съ фронтъ къмъ гребена западно отъ Шаркьой.

Въ 1 ч. 18 м. сл. пл. 6-а планинска с. с. батарея открива огънь по посока на десантния мостъ, около който въ това време се трупали лодки и малки катерчета, за да взематъ отъ брѣга турски войски и ги откарватъ на параходитѣ. При мѣрникъ 50 (5000 м.) батареята е имала попадения въ параходитѣ, лодкитѣ и катерчетата. Получила се такава суматоха, че товарнитѣ параходи, катерчета и лодки бързо се оттеглили назадъ. Турскитѣ броненосци веднага откриватъ силна стрелба по 6-а батарея, която временно замълчала, за да даде видъ, че е попаднала подъ огъня на турската артилерия; снарядитѣ обаче на последната попадали вдѣсно отъ батареята.

Въ това време пристигналъ капитанъ *Мечкуевски*, който заповѣдалъ на к-ра на 6-а пл. батарея да открие огънь по самия мостъ и войскитѣ около него.

Въ 1 ч. 25 м. съ мѣрникъ 42 батареята открива огънь по означения ъ пунктъ. Резултатътъ е билъ отличенъ: две лодки, натоварени съ войници, били потопени, частъ отъ моста разрушенъ, войницитѣ около моста се разбѣгали.

Следъ това, капитанъ *Мечкуевски* заповѣдалъ на командира на 6-а пл. батарея да стреля по моста само съ единъ взводъ, а съ другия взводъ да обстрѣдва появили се колони, както, и по окопи с. и. отъ моста. Така 6-а пл. с. с. батарея е продължавала рѣдка стрелба до вечерята.

Капитанъ *Мечкуевски* поема командването на 2-я взводъ отъ 4. батарея (на сжщата позиция) и е обстрелвалъ всички цѣли, които сж се появявали около терасата.

1-ятъ взводъ отъ 4-а батарея, подъ командата на взводния подофицеръ, е билъ изнесенъ на наблюдателна позиция, на 800 м., задъ позицията на 6-а батарея.

Изстреляни снаряди: 4-а батарея — 183 шрапнели и 6 гранати, 6-а батарея — 278 шрапнели и 22 гранати. Загуби въ хора — 1 войникъ раненъ.

5-а Одринска дружина до 1 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. е стояла около височината — втората арт. позиция, следъ това се премѣстила на около 1 клм. напредъ, гдето е действувала съвмѣстно съ изпратената отъ началника на колоната 8-а Костурска дружина (гледай по-нататъкъ).

6-а Охридска дружина (Поручикъ Бозуковъ)

Въ 9 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл. началникътъ на колоната заповѣдалъ „6-а Одринска дружина да се отправи въ първа линия и да заеме позиция въ лѣво или дѣсно, въ зависимостъ отъ обстановката“.

Дружината тръгнала отъ Серианъ тепе, достигнала авангардната батарея (височината на 1 $\frac{1}{2}$ клм. южно отъ Мусуджебъ) въ момента, когато батареята открила огънь (11 ч. 5 м.). Тукъ се съветвали командиритѣ на 5-а и 6-а дружини и командирътъ на батареята и решили 6-а Одринска дружина да настѣпи по хребета, по който се движела 5-а Одринска дружина и влѣво отъ последната. Дружинниятъ командиръ изпратилъ по тоя хребетъ 3 взвода отъ 1-а рота, а единъ взводъ оставилъ въ прикритие на батареята. 1-а рота се изкачва по гребена източно отъ Безименната рѣка и скоро попада подъ фланговъ огънь отъ турцитѣ, които заемали височината по пѣтя Мусуджебъ—Шаркьой (3800 м. с. з. отъ Шаркьой). Въ 12 ч. по пладне ротниятъ командиръ донася за положението на дружинния командиръ. Последниятъ изпраща 2-а рота, която да се развърне влѣво отъ 1-а рота, а 3-а и 4-а рота — въ дружинна поддръжка, задъ бойната частъ.

Въ 12 ч. по пладне пристигнала изпратената отъ маневрени войски на опълчението 3-а рота отъ 10-а Прилѣпска дружина (пор. *Касперовичъ*) при ротитѣ отъ 6-а Охридска дружина и се развърща вдѣсно отъ 1-а рота.

Ротитѣ настѣпватъ къмъ височината, заета отъ турцитѣ (1 таборъ), която била укрепена въ две линии окопи.

При настѣплението, ротитѣ отъ 6-а Охридска дружина, погрѣшка, били обстрелвани съ нѣколко шрапнели отъ 10-а пл. нескор. батарея, на позиции с. з. отъ к. 458 (въ 12 ч. 35 м.), за щастие, безъ жертви.

Къмъ 1 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. ротитѣ достигатъ височината и турцитѣ отстъпватъ първата линия окопи. Въ 2 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. турцитѣ отстъпватъ и втората линия окопи и 6-а Охридска дружина заема височината.

3-а рота отъ 10-а Прилѣпска дружина настѣпила още напредъ по гребена източно отъ Безименната рѣка и къмъ 4 $\frac{1}{2}$ ч. сл. пл. е достигнала на 1200 м. отъ последната тераса на гребена, заета отъ турцитѣ.

8-а Костурска дружина (Капитанъ Парпановъ)

Следствие донесение отъ начальника на авангарда (капитанъ *Атанасовъ*) отъ 1 ч. 50 м. сл. пл. до командира на 2-а бригада, че противникътъ заемалъ съ голѣми сили терасата източно отъ Гайтанъ дере и моли да му се изпрати една дружина въ помощъ, началникътъ на дѣсната колона изпраща 8-а Костурска дружина.

Костурската дружина е настѣпила по западния склонъ на хребета източно отъ Гайтанъ дере и къмъ 2 ч. сл. пл. е била вдѣсно и задъ 5-а Одринска дружина. Следъ като е оставила една рота за прикритие на батареитѣ (на втората арт. позиция), дружината, къмъ 3 ч. сл. пл., се развърща вдѣсно отъ 5-а Одринска дружина (2 роти въ бойна часть, 1 рота въ поддържка).

Дветѣ дружини сж отбили една контъръ-атака на турцитѣ, насочена отъ окопитѣ предъ терасата къмъ дѣсния флангъ на 5-а дружина.

Турцитѣ отстъпили, но до вечерята останали господари на терасата.

5-а и 8-а дружини оставатъ на позицията си (1200 м. отъ терасата) до 6¹/₂ ч. вечерята.

Къмъ 3 ч. 15 м. сл. пл. при начальника на дѣсната колона пристигналъ ординарецъ, изпратенъ отъ командира на 8-а Костурска дружина, съ устно донесение, идентично на онова на кап. Атанасовъ отъ 1 ч. 50 м. и съ молба за подкрепление. Подполковникъ *Пчеларовъ* изпратилъ една рота отъ 7-а *Кумановска дружина* за усиление бойната часть, главно по морални съображения. Къмъ 5 ч. сл. пл. началникътъ на дѣсната колона изпратилъ още 2 роти отъ *Кумановската дружина*, които достигнали до височината, при която заемаха позиция батареитѣ на дѣсната колона.

в) *Маневрениѣ войски* (9., 10. и 11. дружини, 10. и 11. пл. нескор. батареи)¹⁾.

Въ изпълнение оперативната заповѣдь по опълчението № 11 отъ 27. I., ман. войски тръгнали сутринята на 28. I. отъ бивака си югоизточно отъ с. Гьолчукъ и къмъ 8 ч. 30 м. спиратъ на севернитѣ склонове на к. 458, като изпратили патрули за връзка съ лѣвата и дѣсната колони.

Въ 10 ч. 30 м. пр. пл. началникътъ на опълчението заповѣдалъ да се изпрати една дружина отъ ман. войски въ интервала между дѣсната и лѣвата колони, която да настѣпи

¹⁾ Отъ 9-а дружина оставена една рота за охранение на морския брѣгъ между с. Кора и носъ Лимна Бурну.

енергично напредъ. Това се наложило и поради едно донесение отъ наблюдателя на в. 458 (прапорщикъ отъ 10-а рота *Ржевски*), че неприятелска верига настѣпвала къмъ самия върхъ и била на 1000 крачки. На 10-и пл. неск. батарея било заповѣдано да бѣде готова на позиция задъ в. 458. Въ сжщото време била изпратена 3-а рота отъ 10-а Прилѣпска дружина по билото западно отъ с. Дуганджилж, която да обхване лѣвия флангъ на турската верига.

Изпратена била отъ к-ра на 3-а бригада 11-а *Сърска дружина*, която настѣпила отъ к. 458 въ южна посока. А 3/10 рота, както видѣхме, въ 12 ч. се присъединила къмъ 6-а Охридска дружина, която къмъ това време настѣпвала по билото западно отъ шосето Мусуджебъ—Шаркьой. Никакви непр. вериги не сж се оказали.

Командирътъ на 10-а пл. нескор. батарея (капитанъ *Славовъ*), безъ да дочака заповѣдь, въ 12 ч. 35 м. открива огънь отъ позицията си с. з. отъ в. 458 по цѣли на 3200 м. съ шрапнелъ. Въ 12 ч. 37 м. огънятъ билъ прекратенъ по заповѣдь отъ щаба на опълчението, понеже не се знаело положително по неприятелски или наши части батареята стреля. Впоследствие се оказало, че шрапнелнитѣ прѣскания (изстреляно всичко 9 шрапнели) станали между веригитѣ и поддържитѣ на 6-а дружина.

11-а Сърска дружина

(Капитанъ Зографовъ)

Настѣпвайки отъ в. 458, въ 2 ч. сл. пл. се спира задъ и влѣво отъ 6-а Охридска дружина.

Съ дружината е било знамето на опълчението, подарено отъ *Нейно Величество Царица Елеонора*, развѣто и носено отъ знаменосеца-фелдфебелъ *Биберовъ*.

Около 4 ч. 30 м. капитанъ *Зографовъ* изпраща 2 роти напредъ за попълване пространството между 3-а Солунска и 6-а Охридска дружини.

При това положение, 11-а Сърска дружина остава до вечерята.

9-а *Велешка* (безъ 1 рота) и 10-а *Прилѣпска* (безъ 1 рота) дружини, 10-а и 11-а пл. нескор. батареи сж останали при с. Дуганджилж.

г) *Крайната лѣва колона* (12-а Лозенградска др. и 12-а пл. нескор. батарея).

Тая колона получила оперативната заповѣдь по опълчението № 11 въ 9 ч. 17 м. сл. пл. на 27. януарий. Презъ нощта на 27. срещу 28. януарий колоната се е окопавала на в. Св. Илия. Презъ деня на 28. I. сж били изпратени патрули

по всички указани въ опер. заповѣдь посоки (между с. с. Кора и Мерепте). Преди пладне, началникът на колоната (поручикъ *Радевъ Т.*) изпратилъ една рота въ с. Стерна съ задача да заеме селото и изпрати една застава въ с. Хераклица.

Бой колоната не е водила.

— Въ 4 ч. 15 м. сл. пл. началникът на опълчението изпратилъ следната заповѣдь на к-ра на 1-а бригада:

„Заемете Шаркьой съ отбранителни застави, а главнитѣ сили на бригадата задържете по-назадъ на закрити позиции, гдето да се окопаятъ добре и отъ гдето да може да се отбива новъ опитъ за десантъ“.

Въ изпълнение на тази заповѣдь, командирът на бригадата е разпоредилъ: 3-а Солунска дружина да отстъпи на позицията си, която заемаше въ 1¹/₂ ч. сл. пл., 1-а Дебърска дружина да отстъпи при с. Араплж, 2-а Скопска дружина и 3 роты отъ 4-а Битолска дружина — въ резервъ, една рота отъ Битолската дружина да влезе въ гр. Шаркьой и остави за гарнизонъ една полурота.

И действително, гр. *Шаркьой*, изпразненъ отъ турцитѣ, вечерята на 28. януарий се е заелъ отъ патрули отъ 3-а Солунска дружина и полурота отъ 4-а Битолска дружина.

Въ 4 ч. 30 м. сл. пл. началникът на опълчението изпраща следната заповѣдь на командира на 2-а бригада:

„Следъ свършване на боя, заемете брѣга съ наблюдателни застави, които да се окопаятъ възможно по-добре. Главнитѣ сили да се оттеглятъ на закрититѣ позиции, гдето да се укрепятъ, тъй че да се осуетява всѣки опитъ за десантъ. Следъ Васъ вървятъ въ поддръжка две дружини отъ 21. п. полкъ. Следъ свършването на боя, заповѣдайте имъ да си заминатъ за с. Еникьой“.¹⁾

Въ изпълнение на тази заповѣдь, началникът на дѣсната колона разпоредилъ: 5-а и 8-а дружини да се отдрѣпнатъ назадъ — при височината на втората артилерийска позиция (2500 м. отъ тарасата), 6-а дружина да остане на височината с. з. отъ Шаркьой, 7-а Кумановска дружина да охранява участъка отъ р. Гайтанъ дере до участъка на 6-а Охридска дружина, която пъкъ да се охранява сама.

Оттеглянето на 5 и 8-а дружини е станало къмъ 6¹/₂ часа сл. пл.

3-а рота отъ 10-а дружина, по заповѣдь на началника на маневренитѣ войски, изпратена въ 7 ч. 30 м. сл. пл., се прибира при 11-а дружина.

¹⁾ Дружинитѣ сж задържани при дѣсната колона на опълчението до сутринята на 29. януарий.

7-а Кумановска дружина

(Подпоручикъ *Свѣтогорски*)

Изпраща въ охранение 2-а рота, която поставила 6 поста, 3 секрета, единъ наблюдателенъ постъ въ р. Гайтанъ дере и главенъ караулъ, като влиза въ връзка вдѣсно съ 2/9 дружина, влѣво съ охранението на 6-а Охридска дружина.

— Въ 4 ч. сл. началникът на Македоно-Одринското опълчение изпраща до командующия армията следната телеграма — копие началнику 7-а дивизия:

„Съ концентрични движения тритѣ македоно-одрински бригади настѣпиха днесъ въ 6 ч. пр. пл. срещу пункта на десанта, 4 клм. на западъ отъ Шаркьой. Боятъ бѣше твърде оживленъ. Къмъ 3 ч. сл. пл. неприятеля бѣше обграденъ и отхвърленъ на самия брѣгъ на морето. Товарнитѣ параходи и лодки се отдалечиха отъ брѣга подъ прикритието на една твърде честа стрелба на всички броненосци. Цѣлото опълчение действуваше извънредно енергично. Планинската артилерия се показа храбра и стрелбата ѝ доста сполучлива, особно на батареитѣ на дѣсната колона. Подробности допълнително“.

Загуби въ М. О. опълчение на 28. 1.: убити 4, ранени 22 войници.

Турцитѣ презъ нощта на 28. срещу 29. януарий се натопарили на корабитѣ и заминали за Галиполи и Булаиръ, като успѣли да прибератъ всички ранени и убити. Изоставено било отъ турцитѣ: една скеля дълга 25 метра, построена на пионерни козли, деветъ алуминиеви понтонни лодки, силно изпродупчени отъ парчета снаряди и нѣкои други материали.

Х. Критични бележки върху действията отъ 24. до 28. януарий

1. По командването на армията

Следъ издаването на оперативната заповѣдь по армията № 2 отъ 23. януарий, командующиятъ армията получи нова директива отъ щаба на действ. армия (№ 2580), споредъ която 7-а п. Рилска дивизия трѣбваше да заеме позиция на височинитѣ при Ексемилъ, а „съ 2-а Тракийска дивизия и Македоно-Одринското опълчение заемете такова положение, което като ви осигурява напълно Родосто—Шаркьой, да Ви даде възможностъ своевременно да поддържате 7-а Рилска дивизия, безъ да откривате лѣвия флангъ на Вашия стратегически фронтъ“.

Боеветѣ при Булаиръ и Шаркьой

Следъ получаването на тази директива, командующиятъ армията издаде оперативната заповѣдь № 3 отъ 24. I.

Съ тази заповѣдь вече се отиваше до друга крайностъ: 2-а п. Тракийска дивизия се връщаше отъ Еникьой около Айнарджикъ, М. О. опълчение се връщаше къмъ Малгара, като неговия участък (носъ Лимна Бурну—Шаркьой) трѣбваше да се заеме отъ 26. п. Пернишки полкъ (до сега въ разположение на к-ция армията, въ с. Гесустуй), а предъ Булаиръ се оставаше 7-а п. Рилска дивизия, която трѣбваше да охранява и участъка отъ Шаркьой до позицията.

Много естествено, че, при такова положение, 7-а п. Рилска дивизия остана изолирана и въ невъзможностъ да бжде подкрепена отъ другитѣ дивизии, които се поставѣха на три прехода далечъ отъ нея, а самата тя, фактически, се намѣрваше на 6 клм. отъ булаирската позиция, като, при това, всѣки день се очакваше десантъ отъ турцитѣ или при Родосто, или около Шаркьой.

Това опасно положение за 7-а дивизия се почувствува още при първитѣ признаци, че турцитѣ ще направятъ десанта въ участъка Шаркьой — носъ Индже Бурну и началникътъ на дивизията почна да бие тревога и моли за подкрепление, а командующиятъ армията почна да внася корекции въ оперативната си заповѣдь и праща такива, но по части, безъ система и планъ, попадайки дори въ противоречие съ разпоредбитѣ си.

Така:

а) Следъ донесението на началника на 7-а п. Рилска дивизия за нѣкакъвъ десантъ при носъ Индже Бурну на 25. I., командующиятъ армията разпорежда да остане въ разпореждането на началника на 7-а дивизия една бригада отъ М. О. опълчение съ 2 планински с. с. батареи (№ № 1308 и 1309);

б) На донесението на началника на 7-а дивизия на 26. I. сутринта, че турцитѣ обстрелватъ позицията на дивизията съ 6 броненосци и моли да се остави цѣлото М. О. опълчение за поддържане на дивизията, командующиятъ армията разпорежда цѣлото М. О. опълчение да остане по мѣстата си (№ № 1320 и 1321);

в) На донесението на началника на сжщата дивизия на 26. I. (получено въ щаба на армията въ 1. ч. 36 м. сл. пл.), че „дивизията се намира въ затруднително положение“, к-циятъ армията заповѣдва: М. О. опълчение да остане въ разпореждането на началника на 7-а дивизия, 26. п. Пернишки полкъ да замине за с. Еникьой — въ разпореждането на началника на 7-а дивизия, една бригада отъ 2-а дивизия (1/2) съ четиритѣ планински батареи въ дивизията веднага да замине (отъ с. Дерекьой, западно отъ Айнарджикъ) презъ пл. Кушконакъ

за с. Кавакъ — въ поддържка на 7-а дивизия (№ № 1333, 1334 и телефонограма до н-ка на 2-а дивизия);

г) Когато къмъ 6¹/₂ ч. сл. пл. на 26. I. се получи донесението отъ 7-а дивизия за десантъ на турцитѣ при Шаркьой, командующиятъ армията разпорежда: 1/2 п. бригада съ 4-тѣ планински батареи, вмѣсто за Кушконакъ—Кавакъ, да замине за в. Серианъ; Македоно-Одринското опълчение, съвмѣстно съ 26 п. Пернишки полкъ, на 27. I. да отбиятъ турския десантъ; 26. п. Пернишки полкъ да замине отъ Гьолчукъ за Серианъ тепе съ сжщата задача (телефонограма до началника на 2-а дивизия, въ Айнарджикъ и № № 1210 и 1211). За предаване на тия заповѣди се изпрати и ротмистъръ *Гелиновъ*;

д) Когато, следъ отбиване на турската атака отъ Булаиръ, началникътъ на 7-а дивизия донесе (получено въ 10¹/₂ ч. сл. пл.), че „възможно е утре турцитѣ да подновятъ атаката“, командующиятъ армията заповѣдва 2 дружини отъ 26. п. полкъ да заминатъ въ разпореждането на н-ка 7. дивизия, а другитѣ 2 дружини да останатъ на в. Серианъ (№ № 1355 и 1356);

е) И най-после, командующиятъ армията заповѣдва да замине отъ Айнарджикъ за Еникьой и последната бригада (3-а) отъ 2-а дивизия, заедно съ полскитѣ батареи, следъ като поиска за това „разрешение“ отъ щаба на действ. армия (№ 1354).

— За отбиване на десанта при Шаркьой, най-после се установи решението: М. О. опълчение и 1/2 п. бригада да настѣпятъ на 28. януарий на фронта Шаркьой — в Серианъ, като 1/2 п. бригада остава въ подчинение на началника на М. О. опълчение.

За предаване на тази заповѣдь на началника на опълчението и на командира на 1/2 п. бригада, вечерта на 27. I. се изпрати командира на ординарческия ескадронъ, майоръ *Николовъ*.

Началникътъ на М. О. опълчение направи своитѣ разпореждания, като на 1/2 п. бригада заповѣдва да настѣпи по рида западно отъ Гайтанъ дере.

Обаче, сутринта на 28. I., командующиятъ армията води разговоръ (по телеграфа) съ началника на 7-а дивизия, при който последниятъ, макаръ уведоменъ за зонитѣ на настѣпленieto на М. О. опълчение и 1/2 п. бригада, моли командующиятъ армията да разреши „първа бригада отъ 2-а дивизия и дружинитѣ отъ отъ 50. п. полкъ да настѣпятъ между Гайтанъ дере и Шаркьой“. Командующиятъ армията се съгласява и на това.

Това съгласие на командующия армията даде поводъ за недоразумения между началника на М. О. опълчение и ко-

мандира на 1/2 п. бригада, както и между последния и командира на 50. п. полк, въ резултат на което се яви положението, че от цѣлата 1/2 п. бригада и от колоната на полк. *Симеоновъ* непосредствено участие въ боя взе само една дружина отъ 9. п. полк.

2. По действията на 7-а п. Рилска дивизия

Началникътъ на дивизията не изпълни оперативната заповѣдъ по армията № 3 отъ 24. I., споредъ която 7-а п. Рилска дивизия трѣбваше да заеме и укрепи позицията при с. *Ексемилъ*, а напредъ, къмъ Булаиръ, да изпрати само рекогносцировъчни отряди.

Тази позиция за 7-а дивизия напълно отговаряше на общото стратегическо положение на 4-а армия, даваше възможност по-непосрѣдствено да се наблюдава морския брѣгъ между Шаркѡй и р. Кавакъ дере и нѣмаше изложенъ флангъ си на огъня на турската морска артилерия, както позицията при в. Сиври тепе.

Дивизията, прочее, остана на позицията дълбоко врѣзана въ Галиполския полуостровъ, съ застрашени отъ обходъ флангове и изложена на артилерийския огънь отъ турския флотъ въ Мраморно море, безъ да може и ефикасно да отбранява морския брѣгъ отъ Шаркѡй до р. Кавакъ дере.

Почувствувалъ опасното положение на дивизията, генералъ *Тодоровъ*, още на 25. януарий, следъ разузнавателния десантъ на турцитѣ при н. Индже Бурну, изпраща колоната на полк. *Поповъ* (2 дружини отъ 49. п. полк, картечната рота на полка и 2 планински с. с. батареи) къмъ в. Серианъ, „за да наблюдаватъ морския брѣгъ между Шаркѡй и р. Кавакъ дере“. Въ сжщата посока се изпраща отъ командира на 3-а бригада и 3/49 дружина (подполк. *Тасевъ*).

Все поради сжщата опасностъ за 7-а дивизия, съ започване боя на 26. I., началникътъ на дивизията взема мѣрки за устройване на тилни позиции при *Ексемилъ* и Кавакъ, като отдѣля отъ останалия му полкъ въ маневрени войски (50.) една дружина и картечната рота, които изпраща на височинитѣ при *Ексемилъ* и изважда отъ позицията 2 полски и 1 планинска с.с. батареи, които изпраща на сжщата височина; а колоната на полк. *Поповъ* връща, за да заеме сжщитѣ височини и „попрече ни движението на противника край морето и къмъ *Ексемилскитѣ* височини“, а малко по-късно изпраща старшия адютантъ на дивизията, който да посрещне сжщата колона и я прати за заемане позиция при с. Кавакъ.

Въ време на боя на 26. I., началникътъ на дивизията пристига на Байракъ тепе съ колебливо решение по задържането на позицията при Сиври тепе. — Това е логич-

ното заключение отъ приведенитѣ факти и само така може да се обяснятъ думитѣ на началника щаба на дивизията, полк. *Овчаровъ*: „Господинъ Генералъ, време е да помислимъ за Кавакъ“ и следъ това — заминаването на сжщия за Кавакъ, съ разрешение на началника на дивизията, по „неотложна работа“.

Следъ доклада на командира на бригадата (полк. *Митовъ Т.*) за положението на позицията и че е далъ заповѣдъ на командира на 13. п. Рилски полкъ да мине съ дѣсния си флангъ въ атака, началникътъ на дивизията решава да изпрати 4/49 дружина въ контър-атака къмъ чифл. Доганъ Арсланъ, като за тази целъ се дава въ разпореждането на командира на 22. п. полк¹⁾.

На командира на 22. п. полкъ (полковникъ *Савовъ*), пристигналъ при Байракъ тепе въ 12 ч. 30 м. (следъ заминаването на полк. *Митовъ*), за да докладва на началника на дивизията за положението и да го моли за подкрепление, началникътъ на дивизията обещава, че ще му прати 4/49 дружина, за да мине въ контър-атака.

— Върху действията на частитѣ отъ дивизията въ боя при Булаиръ ще се спра само на по-крупнитѣ факти, поучителни за командването на малкитѣ единици:

а) Бойното разположение на 22. п. полкъ не бѣше отъ сполучливитѣ. Въмѣсто 2 дружини въ полкова поддържка (при Байракъ тепе), можеше да остане само една, като другата дружина се изпратеше по-рано да заеме позиция влѣво отъ 2-а дружина, съ фронтъ къмъ Мраморно море, която да укрепи (отъ нея дружина можеше да се изпратятъ застави и постове къмъ Мраморно море).

б) Разположението на 2-а дружина бѣше още по-несполучливо: една рота (6-а) напредъ (при Червения Чифликъ), една рота (8-а) на главната позиция (южно отъ чиф. Доганъ Арсланъ), една рота (7-а) на тилна позиция и една рота (5-а) въ постове и застави отъ чиф. Доганъ Арсланъ до морето (фронтъ около 3 клм.).

Картечната рота — 1 взводъ на главната позиция, другъ на предния гребенъ и далечъ вдѣсно, дори вѣнъ отъ бойния участъкъ на дружината (ротата бѣше предадена къмъ 2-а дружина).

При такова разпрѣснато положение на дружината (по-скоро прилично на походенъ редъ), естествено, „бой на дружината“ вече не можеше да има, а само такъвъ на отдѣл-

¹⁾ На много мѣста (въ печата), както и въ реляцията на дивизията, текста на заповѣдитѣ на началника на дивизията, както и часовѣтъ на предаванетоъ имъ, сж неточни.

нитъ роти, както и стана: 6-а рота, безъ да окаже никаква съпротива на противника (сравни съ взвода отъ 13. п. п. на Разрѣзаната височина), отстъпва въ безредие; 5-а рота (охранението) и картечната рота последватъ нейния примѣръ; 11-а рота, изпратена сутринта въ подкрепа на 2-а дружина, се откъсва влѣво и попада вече назадъ; изпратената напредъ 7-а рота не е могла на време да пристигне, и къмъ 9 $\frac{1}{2}$ ч. пр. пл. дружинниятъ командиръ заповѣдалъ ротитѣ да отстъпятъ на тилната позиция, гдето да се устроятъ (безъ 5-а и 11-а роти, отстъпили вече много назадъ, неизвестно где за дружинния командиръ).

в) Командирътъ на 3/22 дружина, следъ като получилъ заповѣдъ отъ полковия командиръ да настѣпи съ дружината си (безъ 11-а рота) къмъ Мраморно море съ цель да продължи бойния редъ на 2-а дружина, изпраща (къмъ 8 $\frac{1}{4}$ ч. пр. пл.) само една рота (10-а), следъ половинъ часъ изпраща друга рота (12-а), а самъ той съ останалата рота (9-а) остава при Байракъ тепе; въ 11 $\frac{1}{2}$ ч. изпраща отъ 9-а рота 3 взвода да настѣпятъ „къмъ чиф. Доганъ Арсланъ“, а единъ взводъ съ полковото знаме и дружинния командиръ оставатъ на мѣстото си... Полковиятъ командиръ това трѣбваше да знае и да го недопуща.

г) Упоритата отбрана на Сиври тепе отъ 4/22 дружина, въ която виденъ дѣлъ зае артилерията въ сръдния участъкъ, заслужава адмириране.

д) Действията въ дѣсния участъкъ (13. п. полкъ) бѣха добре организирани и съгласни съ заповѣдитѣ на командира на бригадата. Контъръ-атаката на височината предъ дѣсния участъкъ (Разрѣзаната могила) бѣше водена умѣло и много енергично. Войниците настѣпваха храбро подъ силния огънь на противника, въ напредването на ротитѣ съществуваше съревнование. Ударътъ „на ножъ!“ за турцитѣ бѣше потресающъ.

Назначената „придружающа батарея“ (1/7) действително не можеше да излезе на позиция въ време на настѣпването (разстояние само 1 $\frac{1}{2}$ клм. отъ главната позиция до Разрѣзаната могила), но това тя можеше да стори следъ заемането на височината (въ 2 ч. сл. пл.), което щѣше да бжде въ полза за боя въ центъра, тъй като съ огъня си тя можеше ефикасно да обстрелва цѣлата подлежаща мѣстность.

За забелязване е и упоритата отбрана въ участъка на 2/13 дружина, особно боятъ за височинката предъ фронта на 8-а рота, която височинка на нѣколко пжти пада ту въ наши, ту въ турски ржце, докато 3 взвода отъ ротата, съ ударъ на ножъ, заставятъ турцитѣ да отстъпятъ въ паника (височинката е имала важно значение за отбраната на позицията, защото отъ нея турцитѣ продълно сж обстрелвали окопитѣ на дружината).

е) *Контъръ-атаката*, която се извърши отъ 4/49 и 2/22 дружини, въ която взеха вече участие и другитѣ дружини отъ 22. п. полкъ и изпратената по-рано отъ бригадния командиръ 4/13 дружина (бригадната поддръжка), е „сѣбитие“ въ боя отъ голѣмо тактическо и морално значение. Тукъ напълно се прояви високиятъ духъ у българския воинъ (войникъ и офицеръ) и отличната му *тактическа подготовка*. Въ удара на ножъ — стихията на българския войникъ е силата на войската ни, която често корегирва и грѣшкитѣ въ командването. Булаирскиятъ бой е спечеленъ съ атаката на ножъ!

3. 2-а Тракийска дивизия

Тази дивизия (1-а и 3-а бригади) има участъта да прекара всичкото време на галиполската операция въ движение напредъ и назадъ и дейно участие въ боеветѣ тя не взе.

Командирътъ на 1-а бригада за действията на 28. януарий бѣше получилъ заповѣдъ отъ командующия армията и отъ началника на М. О. опълчение, че влиза въ подчинение на последния, който ѝ бѣше далъ и зона за настѣпление — западно отъ Гайтанъ дере.

Обаче, бригадата сутринта на 28. I. не настѣпи енергично въ дадената ѝ зона (до 10 ч. пр. пл. всичко около 2 клм.) и въ 10 ч. получи съобщението отъ началника щаба на 7-а дивизия, бригадата, „съвмѣстно“ съ 50 п. полкъ, да настѣпи въ участъка между Гайтанъ дере и Шаркьой.

Бригадниятъ командиръ знаеше, че въ този участъкъ настѣпва М. О. опълчение и, при все това, безъ да донесе предварително на началника на опълчението, връща 9. п. полкъ назадъ, а 21. п. полкъ съ планинскитѣ батареи изпраща къмъ Мусуджебъ — кота 458 — задъ бойния редъ на 2-а М. О. бригада.

Естествено, бригадата по тоя начинъ изгуби цѣлия преди обѣдъ на 28. I. и участие въ боя не може да вземе.

Единъ бригаденъ командиръ не може да не е ориентиранъ въ положението и полковникъ *Серафимомъ* по никой начинъ не трѣбваше да се залавя съ изпълнението на несъобразното съ обстановката съобщение на началника щаба на 7-а дивизия. При колизия въ заповѣдитѣ, най-последно, разумътъ решава!

Началникътъ на 2-а дивизия, при тъй важнитѣ събития, които се развиваха на 27. и 28. януарий при Серианъ и Сернанъ тепе, за което всичко му бѣше съобщено отъ командующия армията, вмѣсто да се движе съ авангарда на предната бригада (1-а), предпочете и двата дена да се движе въ опашката на последната бригада (3-а) и едва на 28. I. късно вечерта пристигна при с. Еникьой.

Мѣстото на висшите началници, както въ походъ, тъй и въ бой, трѣбва да бѣде тамъ, гдето се развиватъ най-важните събития и най-бързо и бързо ще бѣдатъ ориентирани.

Ако полковникъ *Гешовъ* бѣше пристигналъ на 27. I. съ първа бригада, той не само лично щѣше да се запознае съ положението, бригадата на 28. I. нѣмаше да снове налѣво — надѣсно, а, може би, щѣше да поеме и командването на колоната на полковникъ *Симеоновъ*, който сжщо намѣри опора въ противоречивитѣ заповѣди, за да не върше друго на 28. I. освенъ маршируване въ празно пространство.

Действията на 2-а дружина отъ 9. п. полкъ, която настѣпи на 28. I. по гребена западно отъ Гайтанъ дере, сж действия на дружина „командована“ отъ дружинния си командиръ. Жалко, че къмъ тази дружина не се предаде поне една планинска батарея отъ хубавитѣ 4 пл. с. с. батареи при 1/2 п. бригада, които въ цѣлата операция не грѣмнаха нито единъ снарядъ.

4. Македоно-Одринското опълчение

Погрѣшно бѣше изпращането на 26. януарий 2-а бригада къмъ Малгара, преди пристигането на 26. п. Пернишки полкъ, както бѣше изрично казано въ оперативната заповѣдь по армията № 2.

На 26. I., когато дебаркиралитѣ се турски дружини настѣпиха къмъ Шаркьой, заетъ отъ 2-а и 4-а дружини, последнитѣ бѣха оставени на собствената имъ сждба. Правилно бѣше самъ командирътъ на 1-а бригада да поеме командването на тия дружини (половината отъ бригадата му).

Щабътъ на дивизията цѣлъ день стоя при с. Стерна, неориентиранъ въ положението.

За направения десантъ отъ турцитѣ началникътъ на опълчението донесе едва въ 10 ч. 45 м. сл. пл. на началника на 7-а дивизия, а на командующия армията въ 12 ч. сл. пл.

Отбиването на турския десантъ началникътъ на опълчението решава, намѣсто на 27. I., както бѣше заповѣдано отъ командующия армията, да отложи за 28. I., за което издава оперативна заповѣдь № 11 въ 3 ч. сл. пл. на 27. I., следъ пристигането при щаба на опълчението изпратения отъ к-щия армията офицеръ (ротмистъръ Гелиновъ).

Въ оперативната заповѣдь по опълчението не се даватъ обекти на бригадитѣ, а само посокитѣ на движението и то ограничени — на „пушеченъ и артилерийски огънь“ отъ морския брѣгъ.

Командирътъ на 2-а бригада (дѣсната колона), намѣсто да настѣпи въ боенъ редъ отъ в. 458, настѣпва въ походенъ редъ отъ с. Дуганджилж до в. Серианъ тепе — съ авангардъ,

главни сили и пр. Отъ височината Серианъ тепе авангардната дружина (5-а) настѣпва на югъ, а другитѣ дружини последователно се изпращатъ и тѣ на югъ, безъ да имъ се опредѣлятъ отъ бригадния к-ръ обектитѣ, дори и участъцитѣ за настѣпление. Напримѣръ, за 6-а Охридска дружина: „Да се отправи въ първа линия и да заеме позиция влѣво или вдѣсно, въ зависимостъ отъ обстановката“.

„Авангардната дружина“ (5-а) настѣпваше много бавно, а командирътъ на дружината правѣше невѣрни донесения за мѣстото на дружината, за противника, за съседитѣ, като постоянно искалъ и подкрепления.

Дългъ бѣше на бригадния командиръ да излезе по-напредъ, поне при артилерийскитѣ позиции и да се осведоми лично за положението.

Планинскитѣ батареи въ колонитѣ действаха отлично. Една планинска батарея въ лѣвата колона (5-а) съумѣ за половинъ часъ време да разстрои всичкитѣ турски колони, които настѣпваха североизточно отъ Шаркьой и да ги принуди панически да отстъпятъ. Мѣстността допускаше и другата планинска батарея (9-а), намѣсто да стои „въ наблюдателно положение“, да се премѣсти по пѣтя на 3-а Солунска дружина и заеме позиция нейде около чифл. Мусачи. Отъ тукъ би могло да се обстрелва, както турската позиция на височината с. з. отъ Шаркьой, така и рида западно отъ Шаркьой — дори и понтонния мостъ (на 5 клм. разстояние).

Планинскитѣ батареи въ дѣсната колона, подъ умѣлото ръководене на началника на артилерията въ колоната (капитанъ *Мечкуевски*), не само подкрепиха настѣплението на 5-а Одринска дружина, но и съ точния си огънь не дадоха възможностъ на турцитѣ да се товарятъ (отъ 1 ч. нататъкъ) на корабитѣ си, потопиха нѣколко натоварени лодки съ хора, принудиха турскитѣ товарни кораби да се оттеглятъ навътре въ морето, разрушиха понтонния мостъ.

Още малко усилия и дебаркиралитѣ се турски табури би капитулирали.

Но въ 4 ч. 30 м. сл. пл. началникътъ на опълчението заповѣда на колонитѣ да се оттеглятъ назадъ, „на закрити позиции“.

Така или иначе, частитѣ на Македоно-Одринското опълчение на 28. януарий се биха съ въодушевление и македоно-одринци записаха още една славна страница въ своята история — отбиването на турския десантъ при Шаркьой.

По действията на турците

Атаката на булаирския корпус и десанта на 10. корпус около Шаркьой, според плана на турците, тръбвало да се извърши едновременно — на 26. януарий в 6 часа сутринята.

Булаирският корпус почва атаката в определения час, но десантният корпус стовари първите лодки едва в 1 ч. сл. пл. — закъснѣ съ 7 часа.

На 25. януарий 10. корпус е бил натоварен на 20 голѣми и 12 малки транспортни параходи в пристанищата Санъ-Стефано, Цариградъ, Измидъ и Бандерма (Панорма). Параходите прозъ нощта на 25. срещу 26. януарий тръбвало да се съберат при с. Аксалъ (на азиатския брѣгъ, срещу Шаркьой), а оттамъ, подъ прикритието на броненосците „Хайрединъ Барбароса“ и „Тургутъ Рейс“, кръстосвача „Меджидие“ и нѣколко миноносци, корабите тръбвало да отплуватъ и в 6 часа сутринята на 26. I. да започнатъ десанта между носъ Индже Бурну и Шаркьой.

Концентрирането, обаче, на транспортните параходи при с. Аксалъ не е могло да стане на време и десантътъ закъснява.

Турското командване, в случая, тръбваше да вземе предъ видъ и „случайността“ и операцията по съсредоточаването на тая „армада“ отъ транспортни кораби можеше да почне по-рано, още повече, че в Мраморно море тѣ бѣха съвсемъ свободни.

При това, види се по липса на материалъ, на 26. и 27. януарий, тѣ свалиха само осемъ дружини, безъ артилерия.

„Аллахъ“ бѣше създалъ за турците много благоприятна обстановка да заставятъ 4-а армия да очисти Галиполския полуостровъ, но турското командване не можа да я използва!

Следъ разбиването на булаирския турски корпус отъ нашата 7-а дивизия на 26. I., десантната операция на турците стана вече безсмислена и опасна за сѣщитѣ.

Ето защо на 28. I. сутринята командирътъ на 10. корпус е получилъ заповѣдъ отъ главнокомандующия (по безжичния телеграфъ отъ Хадемкьой) да прекрати десанта, дебаркираните войски да се повърнатъ и цѣлиятъ 10. корпус да се натовари на корабите и замине за Галиполи.

Това и турците направиха, като презъ нощта на 28. срещу 29. януарий натовариха на корабите си десантните войски и сутринята на 29. януарий цѣлиятъ 10. корпус се отправя за Галиполи и Булаир¹⁾.

¹⁾ Споредъ разузнаването съ *аеропланъ*, което началникътъ на въздухоплавателното отделение при армията, поручикъ *Митовъ*, на-

По действията на турците при атаката на 7-а дивизия може да се каже, че колоните бѣха правилно насочени: атака на фронта съ обходъ на лѣвия флангъ на дивизията, използвайки прикрития пѣтъ край Мраморно море и огъня на турската артилерия отъ корабите в морето.

Турците настѣпваха в гѣсти маси, на което имъ благоприятствуваше мъглата, за да не бждатъ поразявани отъ нашата артилерия и да се приближатъ на нѣколко десетки крачки отъ позицията на 7-а дивизия.

Нийде, обаче, турците не посмѣха да идатъ в ударъ на ножъ, а когато нашите отиваха на такъвъ срещу тѣхъ, тѣ бѣгаха в паника...

Ето тукъ е голѣмото предимство в бойната подготовка на нашия войникъ и в тактическата подготовка на дребните бойни единици.

— По-нататъшното настѣпление на 4-а армия къмъ Булаиръ и Галиполи, при дадената обща стратегическа обстановка на цѣлата българска войска на Тракийския театъръ, се явяваше безцѣлно и такова не се предприе.

4-а отделна армия, следъ разбиването на турците при Булаиръ и отбиването на десанта при Шаркьой, изпълни задачата си, възложена ѝ отъ щаба на действующата армия.

Фактически, следъ това, настѣпни прекратяване на военните действия до падането на Одринъ, на 13. мартъ 1913 г. и сключаване на *Лондонския миръ*, на 17. май 1913 г., по който България получи границата *Миџия—Еносъ*.

Край

прави на 29. I., отъ 8 ч. 15 м. до 9 ч. 35 м. пр. пл., съ единъ монопланъ система *Блерио*, пилотиранъ отъ италианеца *Джовани Сабели*. летѣли отъ с. Балабанджикъ — надъ Шаркьой—Мраморно море — Булаиръ и крепостта (115 клм. отиване и връщане), турскиятъ 10. корпус е билъ стоваренъ в *залива Чифл. Лиманъ*, югозападно отъ Булаиръ; тамъ тѣ сж забелязали 21 параходи. В морето, къмъ носъ Индже Бурну сж забелязали 7 параходи, два отъ които влачели шлепове, отправени сжщо къмъ залива. Имало войски, които се движели отъ залива къмъ Булаиръ.

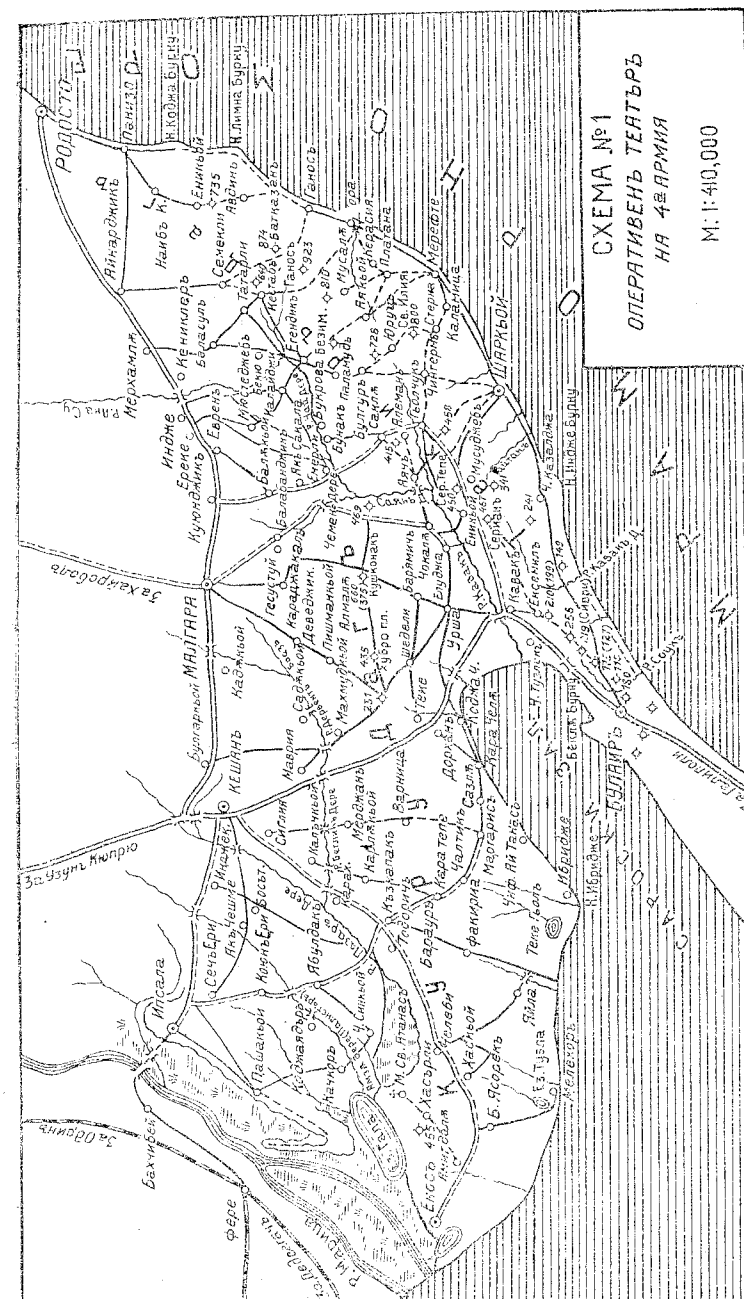
СЪДЪРЖАНИЕ

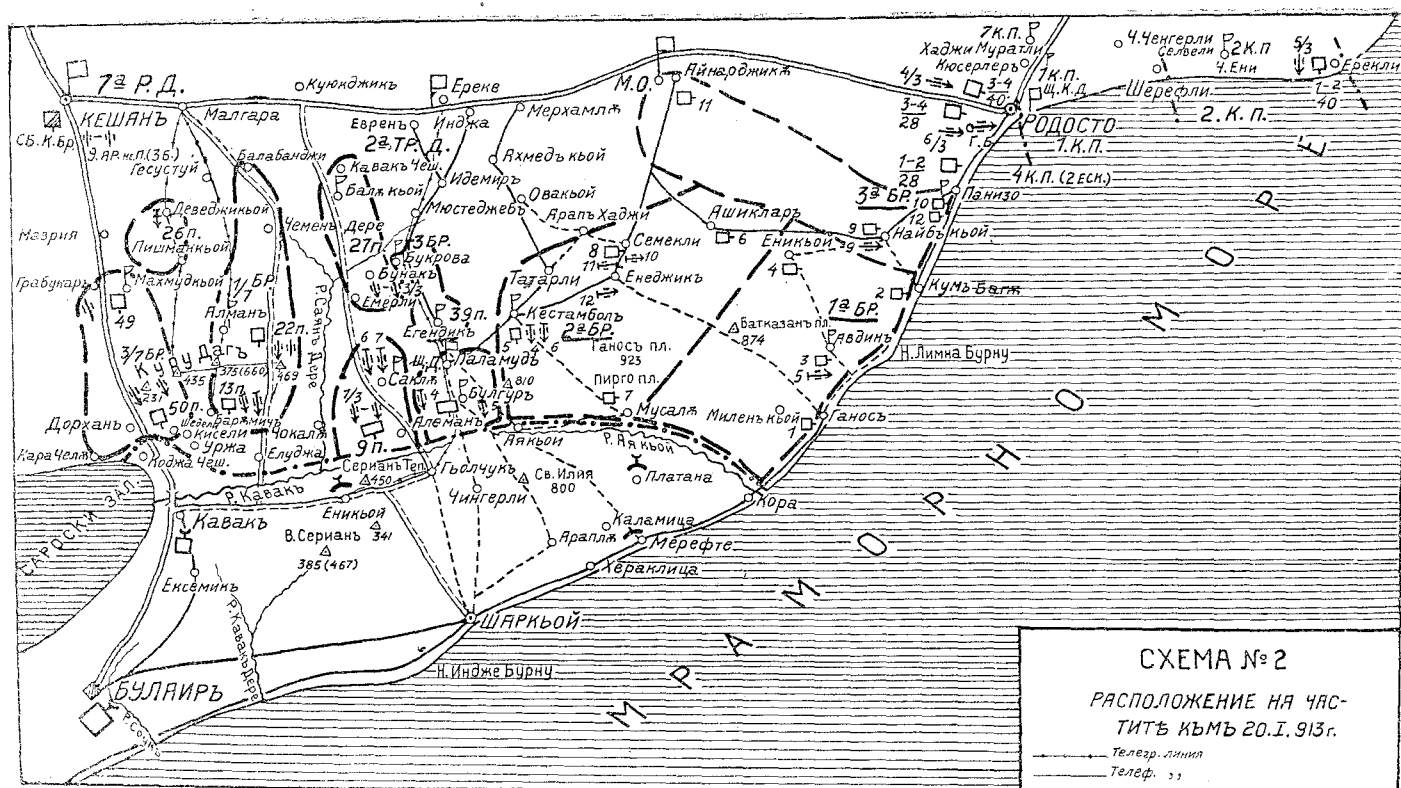
	Стр.
I. Топографическо описание на района на военните действия . .	5
II. Състав и разположение на българската и турска армии . .	22
III. Планът за действия на българското и турско командване	26
IV. Прекратяване на примирието и почване на военните действия	27
V. Преминаване на р. Кавакъ. Завладяване на Текирдагъ от 7-а и 2-а дивизии и Шаркьой от Македоно-Одринското опълчение	30
VI. Критични бележки върху действията от 21. до 23. януарий . .	57
VII. Действията на 24. и 25. януарий	60
VIII. Действията на 26. януарий. Булаирският бой	70
IX. Действията на 27. и 28. януарий Отбиване десанта при Шаркьой	108
X. Критични бележки върху действията от 24. до 28. януарий . .	129

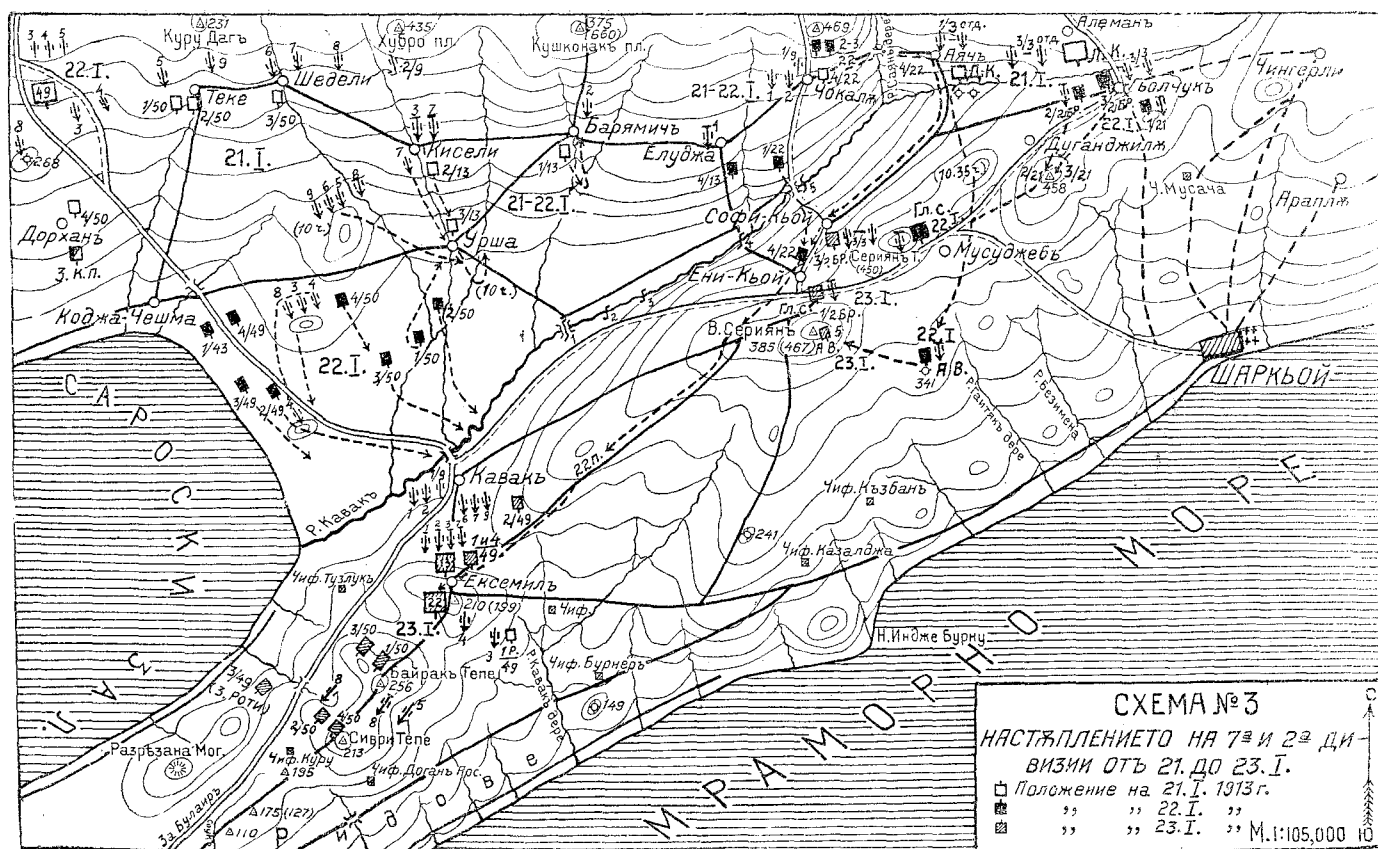
ПРИЛОЖЕНИЯ

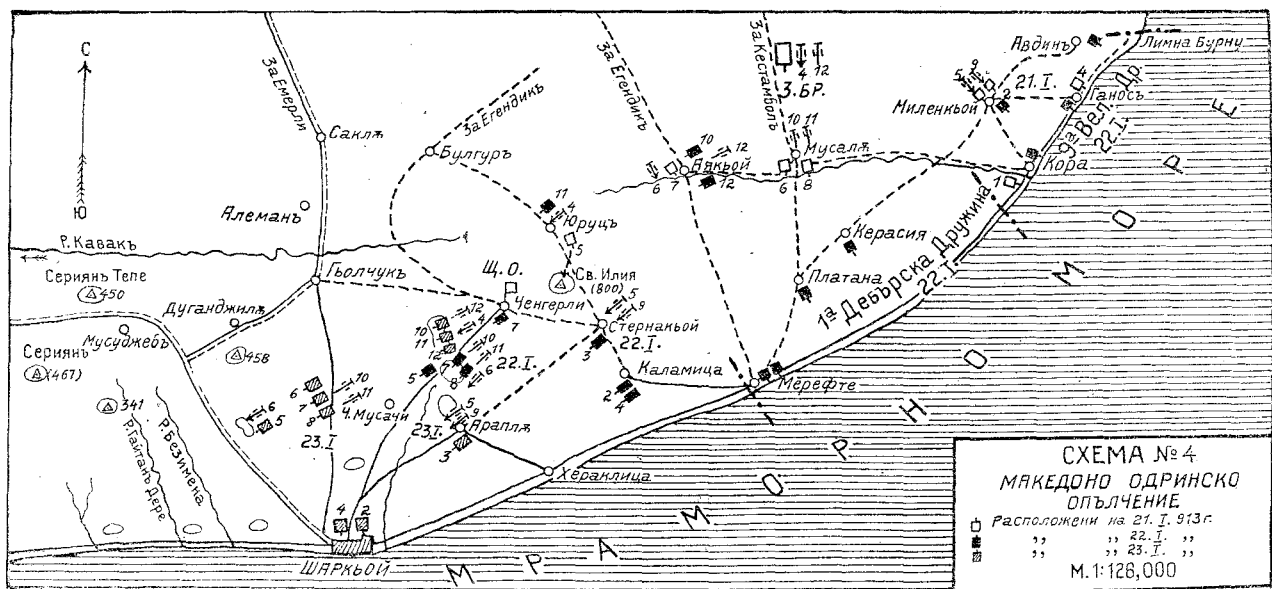
- Схема № 1. Оперативен театър на 4-а армия.
- „ № 2. Разположение на частите към 20 януарий 1913 г.
 - „ № 3. Настъплението на 7-а и 2-а дивизии от 21. до 23. януарий.
 - „ № 4. Настъплението на Македоно-Одринското опълчение 21-23 I.
 - „ № 5. Разположението на 2/2 п. бригада и конната дивизия.
 - „ № 6. Положението на частите на 4-а армия на 25. януарий вечерта.
 - „ № 7. Булаирският бой.
 - „ № 8. Отбиване на турския десант при Шаркьой на 28. I. 1913 год.

АВТОГРАФИЧЕСКА КОПИЯ

РАЗПОЛОЖЕНИЕТО НА 2/2 Л.
БР. И КАВ. ДИВИЗИЯ ОТЪ
21-28. I. 913г.
М. 1: 630,000

